

HORYZONTY BEZPIECZEŃSTWA

UNIWERSYTET OPOLSKI

Opole

Nr 11(2) 2018

ISSN 2543-6090

HORYZONTY BEZPIECZEŃSTWA

NR 11 (2) 2018

pod redakcją

Tomasza Dukiewicza

Opole 2018

Wydział Prawa i Administracji

Komitet Redakcyjny

Tomasz Dukiewicz (przewodniczący Polska), Vladan Holcner (Czechy),
Vojtech Jurčák (Słowacja), Kamila Kasperska-Kurzawa (Polska),
Rastislav Kazanský (Słowacja), Jan Mazal (Czechy),
Jacek Ryczyński (Polska), Henryk Spustek (Polska)

Redaktor Naczelny

Tomasz Dukiewicz

Redaktorzy Tematyczni

Tomasz Dukiewicz - Bezpieczeństwo publiczne
Kamila Kasperska - Zagrożenia bezpieczeństwa personalnego
Henryk Spustek - Aspekty inżynierii bezpieczeństwa

Stali Recenzenci

Radosław Antonów (Polska), Vasyl Gulay (Ukraina),
Zbyšek Korecki (Czechy), Jarosław Krzewicki (Włochy),
Andrzej Krzyszkowski (Polska), Ivan Majchút (Słowacja),
Zdzisław Polcikiewicz (Polska), Jaroslav Usiak (Słowacja)

Redakcja Techniczna i Językowa

Alicja Paluch

Projekt Okładki

Katarzyna Głowania

© Copyright by Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Opolski, Opole 2018

ISSN 2543-6090

Wersją pierwotną czasopisma jest wersja elektroniczna

SPIS TREŚCI

Dawid Chaba	Obowiązki samorządu terytorialnego w zakresie udostępniania informacji niejawnych	7
Katarzyna Daniel	Demokracja medialna w III RP	21
Olga Jastrzębska	Informacja jako istotny element kształtowania i strategii utrzymania strefy wpływów politycznych na przykładzie działań Rosji i ZSRR po II wojnie światowej	33
Alicja Paluch	Modelowanie potęgi państwa - wybrane zagadnienia	51
Marek Porzeżyński	Problematyka rozprzestrzeniania nieprawdziwych informacji jako zagadnienia społecznego i prawnego	65
Kamil Wiciński	Cyberbezpieczeństwo w ustawodawstwie Stanów Zjednoczonych Ameryki. Plany, wdrożenie, realizacja	77
Dominika Zybała	Prawo do informacji jako istotny element prawa do obrony w kontekście postępowań wojskowych przed komisjami wojskowymi w Guantánamo	89

Contents

Dawid Chaba	Obligations of the local government regarding the disclosure of classified information	7
Katarzyna Daniel	Media democracy in the Third Polish Republic	21
Olga Jastrzębska	Information as the important factor in strategy of shaping and maintaining political sphere of influences on the example of Russia and USSR actions after II World War	33
Alicja Paluch	Modelling power of the state - selected problems	51
Marek Porzeżyński	Dissemination of untrue information as social and legal issue	65
Kamil Wiciński	Cybersecurity in the United States of America. Plans, implementation, realization	77
Dominika Zybała	The right to information as an important element of the right of defence in the context of military proceedings before military commissions in Guantánamo	89

*Dawid Chaba*¹

Obowiązki samorządu terytorialnego w zakresie udostępniania informacji niejawnych

Streszczenie

W niniejszym artykule skupiono uwagę na charakterystyce jednego z najważniejszych aspektów związanych z ochroną informacji niejawnych w jednostkach samorządu terytorialnego, a więc tego dotyczącego obowiązków tych jednostek w zakresie udostępniania tych informacji. Jest to tematyka niezwykle istotna, gdyż w integralny sposób wiążą się z nią kwestie odnoszące się na przykład do bezpieczeństwa państwa. W artykule pokazano, jak w teorii i w praktyce w ramach funkcjonowania jednostek samorządu terytorialnego wygląda udostępnianie informacji niejawnych, a więc w szczególności jakie wymagania są z tym związane, jakim podmiotom można przekazywać takie informacje oraz jakie ewentualnie uchybienia zostały dotychczas ujawnione w związku z koniecznością ochrony informacji niejawnych podczas funkcjonowania jednostek samorządu terytorialnego.

Słowa kluczowe: administracja, samorząd terytorialny, informacje niejawne, udostępnianie

¹ Doktorant w Katedrze Prawa Samorządu Terytorialnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego

Wstęp

Z funkcjonowaniem samorządu terytorialnego w Polsce wiąże się wiele różnorodnych aspektów i procesów. Wśród nich znajdują się również te, które odnoszą się do ochrony określonych danych oraz informacji. Obowiązki z tym zakresie obejmują ochronę danych osobowych, jak również ochronę informacji niejawnych². Przy tym w przypadku samorządu terytorialnego ochrona taka jest szczególnie ważna, co ma związek z tym, że organy tego samorządu podczas swojej bieżącej działalności gromadzą wiele danych dotyczących członków społeczeństwa czy przebiegu procesów gospodarczych. Słusznie w tym kontekście zauważył M. Chyliński, który stwierdził, że *administracja samorządowa funkcjonuje w specyficznym środowisku, w którym pierwszorzędą rolę odgrywa wytwarzanie, gromadzenie i przekazywanie informacji. Informacja potrzebna jest zarówno rządzonemu, jak i rządzącym. Istota samorządu terytorialnego rozumianego jako obligatoryjny związek mieszkańców danego terytorium, wspólnie zajmujących się sprawami publicznymi o znaczeniu lokalnym, bezpośrednio determinuje zadania komunikacyjne związane z zarządzaniem informacją*³.

Z tego względu podejmowanie tematyki dotyczącej ochrony danych osobowych w ramach funkcjonowania samorządu terytorialnego jest istotne, gdyż odnosi się praktycznie do każdego obywatela. W artykule uwaga zostanie zwrócona na bardzo istotny aspekt powiązany z tą tematyką, a więc ten, który odnosi się do ochrony informacji niejawnych w jednostkach samorządu terytorialnego. Przy tym nacisk zostanie położony na omówieniu kwestii związanych z obowiązkami organów tych jednostek w zakresie udostępniania takich informacji. W ten sposób przeanalizowane zostaną wymagania w tym względzie czy podmioty, którym mogą być przekazywane informacje niejawne. Poza tym analiza będzie dotyczyła próby określenia tego, czy wspomniane wymagania są w odpowiednim stopniu przestrzegane przez samorząd terytorialny w Polsce. Przy tym w artykule postawiono tezę, że: samorząd terytorialny posiada wiele obowiązków ustawowych związanych z udostępnianiem informacji niejawnych, przy czym obowiązki te nie są wykonywane do końca w sposób zgodny z przepisami prawa.

² T. Szewc, *Publicznoprawna ochrona informacji*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2007, s. 13–14.

³ M. Chyliński, *Informacja i zarządzanie informacją w działalności samorządowej*, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria: Organizacja i Zarządzanie 2014, z. 69, s. 123.

1. Istota i rodzaje informacji niejawnych

Zanim podjęta zostanie próba odniesienia się do głównych zagadnień podjętych w artykule, warto pokrótce wyjaśnić, co jest istotą informacji niejawnych oraz jakie ich rodzaje można wyodrębnić.

W ustawie z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych⁴ wskazano, że do informacji tych zalicza się wszelkie te, *których nieuprawnione ujawnienie spowodowałoby lub mogłoby spowodować szkody dla Rzeczypospolitej Polskiej albo byłoby z punktu widzenia jej interesów niekorzystne, także w trakcie ich opracowywania oraz niezależnie od formy i sposobu ich wyrażania*⁵. W definicji tej wskazano więc na kilka podstawowych cech informacji niejawnych, które pozwalają na ich odróżnienie od innych rodzajów i typów danych czy informacji. Do cech tych zaliczono głównie fakt dużego znaczenia informacji niejawnych dla RP oraz jej interesów, przejawiające się w tym, że gdyby doszło do ujawnienia takich informacji, to mogłoby to wywołać szkody dla Polski bądź byłoby niekorzystne dla jej interesów. Nie ma w tym względzie znaczenia forma, jak również sposób wyrażenia informacji niejawnych.

We wspomnianej ustawie dokonano klasyfikacji informacji niejawnych, biorąc pod uwagę kryterium dotyczące stopnia zagrożeń, jakie mogłoby wywołać ich nieuprawnione ujawnienie⁶. W ten sposób wyodrębniono informacje niejawne o charakterze:

- a) ściśle tajnym – ich nieuprawnione ujawnienie spowoduje wyjątkowo poważną szkodę dla Polski, czyli np. zagrozi jej niepodległości czy bezpieczeństwu,
- b) tajnym – szkoda będzie miała charakter poważany (zakłócenie przygotowań obronnych, pogorszenie stosunków Polski z innymi państwami),
- c) poufnym – ich nieuprawnione ujawnienie spowoduje szkodę dla RP pod postacią np. zakłócenia porządku publicznego czy utrudnienia realizacji zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa państwa,
- d) zastrzeżonym – ich nieuprawnione ujawnienie może mieć szkodliwy wpływ na realizację przez organy publiczne zadań dotyczących bezpie-

⁴ Tekst jedn. Dz.U. RP 2018 r. poz. 412, dalej: uoin.

⁵ Art. 1 ust. 1 uoin

⁶ R. Szałowski, *Ochrona informacji niejawnych a prawo dostępu do informacji publicznej*, Ius Novum 2013, nr 1, s. 110.

czeństwa publicznego, wymiaru sprawiedliwości czy polityki zagranicznej⁷.

Istotne jest to, że klasyfikowanie informacji niejawnych ma charakter dwustopniowy. Na początku bowiem określone informacje zalicza się do niejawnych, a następnie konieczne jest przyznanie im odpowiedniego stopnia ochrony, czyli np. klauzuli *ściśle tajne*⁸. Należy w tym miejscu dodać, że przepisy odnośnie ochrony informacji niejawnych korelują z uregulowaniem zawartym w Konstytucji RP⁹, który dotyczy możliwości ograniczenia prawa każdego obywatela do uzyskania informacji na temat działalności organów publicznych czy osób pełniących funkcje publiczne przy wzięciu pod uwagę wartości odnoszących się do ochrony wolności i praw innych osób oraz podmiotów gospodarczych, ochrony porządku publicznego, bezpieczeństwa bądź ważnego interesu gospodarczego¹⁰. Poza tym przepisy te wynikają również z art. 5 ust. 1 ustawy z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej¹¹, w którym zaznaczono, że *prawo do informacji publicznej podlega ograniczeniu w zakresie i na zasadach określonych w przepisach o ochronie informacji niejawnych*. Ochronę informacji niejawnych należy zatem uznać za jedno z wyłączeń zasady jawności działania władz publicznych, w tym również samorządowych¹².

⁷ Art. 5 ust. 1–4 uoin; G. Goryński, *Prawne podstawy ochrony informacji niejawnych w Polsce*, Colloquium Wydziału Nauk humanistycznych i Społecznych, 2013, nr 1, s. 124.

⁸ S. Hoc, *Ustawa o ochronie informacji niejawnych. Komentarz*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2010, s. 89.

⁹ R. Szałowski, *Ochrona...*, *op. cit.*, s. 115.

¹⁰ Art. 61 ust. 3 *Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Dz.U. RP 1997 r., nr 78, poz. 483 z późn. zm.

¹¹ Tekst jedn. Dz.U. RP 2016 r., poz. 1764.

¹² B. Dolnicki, R. Cybulska, *Realizacja zasady jawności i dostępu do informacji publicznej w samorządzie terytorialnym*, [w:] *Korupcja i antykorupcja. Wybrane zagadnienia. Część II*, red. J. Kosiński, K. Krak, A. Koman, Centralne Biuro Antykorupcyjne, Wydział Wydawnictw i Poligrafii Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, Warszawa 2012, s. 196–197.

2. Samorząd terytorialny a ochrona informacji niejawnych w zakresie ich udostępniania

W uoin wskazano katalog podmiotów, które są zobowiązane do przestrzegania przepisów odnośnie ochrony informacji niejawnych. Wśród nich znalazły się:

- a) organy jednostek samorządu terytorialnego – na terenie gminy zalicza się do nich wójta, burmistrza, prezydenta miasta oraz radę gminy, w mieście na prawach powiatu – radę miasta i prezydenta miasta, w powiecie – radę powiatu i zarząd powiatu, a na obszarze województwa – sejmik województwa i zarząd województwa,
- b) inne podległe im jednostki organizacyjne bądź jednostki organizacyjne nadzorowane przez te organy (dotyczy to np. urzędu gminy, szkoły podstawowej, starostwa powiatowego czy zarządu dróg wojewódzkich)¹³.

Wszystkie te podmioty są zobligowane do realizowania obowiązków związanych z ochroną informacji niejawnych, o których jest mowa w uoin. Ochrona ta dotyczy kwestii związanych z przetwarzaniem informacji niejawnych, a więc ich wytwarzaniem, modyfikowaniem, kopiowaniem, klasyfikowaniem, gromadzeniem, przechowywaniem, przekazywaniem bądź udostępnianiem¹⁴. W tym miejscu warto skupić się na aspektach odnoszących się do tej ostatniej czynności. Ogólnie w uoin zaznaczono, że informacje niejawne *mogą być udostępnione wyłącznie osobie dającej rękojmię zachowania tajemnicy i tylko w zakresie niezbędnym do wykonywania przez nią pracy lub pełnienia służby na zajmowanym stanowisku albo wykonywania czynności zleconych*¹⁵. Rękojmia taka dotyczy wypełnienia przez daną osobę wymogów w zakresie zapewnienia ochrony informacji niejawnych¹⁶, przy czym w celu ustalenia, czy osoba ta daje taką rękojmię, realizowane jest postępowanie sprawdzające bądź kontrolne postępowanie sprawdzające¹⁷. Ponadto ważne jest to, że udostępnianie informacji niejawnych może odbywać się wyłącznie w celu wykonywania pracy bądź pełnienia służby przez daną osobą, albo wykonywania przez nią czynności zleconych. Dotyczy to przykładowo przedsiębiorców, którzy realizują umowy związane

¹³ Art. 1 ust. 2 uoin; J. Korczak, P. Lisowski, A. Ostapski, *Ustrój samorządu terytorialnego*, Wydawnictwo Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa, Wrocław 2017, s. 395, 414.

¹⁴ Art. 2 pkt 5 uoin.

¹⁵ Art. 4 ust. 1 uoin.

¹⁶ Z. Wróblewski, *Ochrona informacji niejawnych: zagadnienia ogólne*, Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy, 2008, nr 4, s. 121.

¹⁷ Art. 1 ust. 1 pkt 4 uoin.

z dostępem do informacji niejawnych¹⁸.

W ten sposób uoin nałożył na określone organy i jednostki samorządowe obowiązki dotyczące zakresu podmiotowego i przedmiotowego udostępniania informacji niejawnych. Przy tym istotne jest to, że udostępnianie to może być kontrolowane przez odpowiednie służby. Zalicza się do nich Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego (ABW) oraz Służbę Kontrwywiadu Wojskowego (SKW). Do podstawowych uprawnień związanych z kontrolowaniem przez te służby ochrony informacji niejawnych w odniesieniu do ich udostępniania zalicza się możliwości funkcjonariuszy ABW i SKW w zakresie:

- a) wglądu do odpowiednich dokumentów,
- b) wstępu do określonych obiektów i pomieszczeń,
- c) uzyskiwania dostępu do systemów teleinformatycznych służących do przetwarzania informacji niejawnych,
- d) przeprowadzania oględzin obiektów czy składników majątkowych,
- e) żądania od kierowników i pracowników kontrolowanych podmiotów udzielania wyjaśnień o charakterze pisemnym bądź ustnym,
- f) uczestniczenia w posiedzeniach organów kontrolowanych jednostek¹⁹.

Co istotne, powyżej wymienione uprawnienia ABW i SKW odnoszą się również do samorządu terytorialnego. Obejmuje to także realizację poszerzonych postępowań sprawdzających, co odbywa się na wniosek kierowników poszczególnych jednostek organizacyjnych²⁰. Postępowania takie są realizowane m. in. wobec pełnomocników ochrony, kierowników jednostek organizacyjnych, w ramach których przetwarza się dane poufne, tajne lub ściśle tajne, a także osób, które ubiegają się o uzyskanie dostępu do informacji niejawnych²¹. W przypadku osób ubiegających się o uzyskanie dostępu do informacji posiadających klauzulę *ściśle tajne*, poza poszerzonym postępowaniem sprawdzającym, dodatkowo, w sytuacji zaistnienia takiej potrzeby, możliwe jest zorganizowanie rozmowy z *trzema osobami wskazanymi przez osobę sprawdzaną w celu uzyskania innych informacji mogących mieć znaczenie dla oceny dawania rękojmi zachowania tajemnicy*²². Przy tym niezwykle ważne jest to, że kierownicy organów jednostek

¹⁸ Art. 2 pkt 13 uoin.

¹⁹ Art. 12 ust. 1 uoin.

²⁰ J. Korczak, *Organy i jednostki organizacyjnego jednostek samorządu terytorialnego wobec uprawnień kontrolnych służb specjalnych*, [w:] *Administracja publiczna pod rządami prawa. Księga pamiątkowa z okazji 70-lecia urodzin prof. zw. dra hab. Adama Błasia*, red. J. Korczak, Wydawnictwo Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa, Wrocław 2014, s. 273.

²¹ Art. 22 ust. 1 pkt 2 lit d) uoin.

²² Art. 26 ust. 5 uoin.

samorządu terytorialnego bądź samorządowych jednostek organizacyjnych są zobowiązani do współdziałania ze służbami dokonującymi kontroli czy realizującymi poszerzone postępowania sprawdzające, w tym głównie do przekazywania im wszelkich pozostających w ich dyspozycji dokumentów oraz informacji²³.

W wyniku postępowania sprawdzającego zakończonego wynikiem pozytywnym wydawane jest poświadczenie bezpieczeństwa, które uprawnia do dostępu do informacji niejawnych o klauzuli poufne na 10 lat, tajne – na 7 lat, a ściśle tajne – na 5 lat, przy tym poświadczenie dotyczące wyższej klauzuli tajności uprawnia do uzyskiwania dostępu do informacji niejawnych również w przypadku niższych klauzuli tajności. Do odmowy wydania poświadczenia bezpieczeństwa może dojść wówczas, gdy nie zostały usunięte określone wątpliwości, które mogą dotyczyć np. uczestnictwa sprawdzanej osoby w działalności terrorystycznej czy szpiegowskiej lub jej niewłaściwego postępowania z informacjami niejawnymi²⁴.

Za wszelkie kwestie związane z udostępnianiem informacji niejawnych w organach jednostek samorządu terytorialnego czy podległych im jednostkach organizacyjnych odpowiadają ich kierownicy, przy czym zadania z tego zakresu są realizowane przez pracowników pionu ochrony, na którego czele stoi pełnomocnik ochrony, podlegający bezpośrednio kierownikowi danej jednostki organizacyjnej. Zadaniem tego pełnomocnika jest m. in. prowadzenie wykazu osób, które posiadają uprawnienia do dostępu do informacji niejawnych, a także prowadzenie zwykłych postępowań sprawdzających, dotyczących osób, które realizują zadania odnoszące się do udostępniania informacji niejawnych o klauzuli *poufne*²⁵.

W organach jednostek samorządu terytorialnego oraz w podległych im jednostkach organizacyjnych niezbędne jest wypełnianie jeszcze wielu innych obowiązków związanych z udostępnianiem informacji niejawnych. Dotyczy to przede wszystkim stosowania określonych systemów teleinformatycznych, w których są gromadzone dane np. odnośnie osób, którym przyznano dostęp do informacji niejawnych. Systemy takie podlegają akredytacji ze strony ABW bądź SKW, która jest udzielana na okres nie dłuższy niż 5 lat. W ramach funkcjonowania takich systemów niezbędne jest opracowywanie określonych dokumentów.

²³ Art. 13 ust. 1–2 uoin.

²⁴ Art. 24 ust. 2–3 i art. 29–30 uoin.

²⁵ Art. 14–15 uoin.

Zaliczyć do nich należy:

- a) dokument szczególnych wymagań bezpieczeństwa – w jego ramach znajduje się opis sposobu zarządzania bezpieczeństwem systemu informatycznego,
- b) dokument procedur bezpiecznej eksploatacji systemu – zawiera on opis sposobu i trybu postępowania we wszelkich sprawach dotyczących przetwarzania informacji niejawnych, a więc również ich udostępniania, a także zakres odpowiedzialności użytkowników systemu²⁶.

Przy tym ważne jest to, że kierownik jednostki organizacyjnej jest zobowiązany do wyznaczenia pracownika bądź pracowników pionu ochrony, którzy będą pełnić funkcję inspektora bezpieczeństwa teleinformatycznego, odpowiadającego za kontrolę przestrzegania procedur związanych między innymi z udostępnianiem informacji niejawnych, a także osoby lub zespołu osób, którzy będą realizowali obowiązki administratora systemu, którego zadaniem jest zapewnienie prawidłowego funkcjonowania systemu teleinformatycznego²⁷.

Trzeba tutaj jeszcze wspomnieć o obowiązkach odnośnie realizacji szkoleń w zakresie ochrony informacji niejawnych. Dotyczą one kwestii związanych z przepisami w tym względzie, odpowiedzialnością za naruszenie przepisów prawnych odnośnie ochrony informacji niejawnych, a także sposobami ochrony takich informacji. Szkolenia te są realizowane względem wszystkich pracowników zatrudnionych na stanowiskach związanych z udostępnianiem informacji niejawnych, przy czym są one przeprowadzane przez przedstawicieli ABW i SKW, jak również pełnomocników ochrony. Szkolenia takie organizuje się nie rzadziej niż raz na 5 lat, a uczestnictwo w nich jest potwierdzane poświadczeniem²⁸.

W ramach funkcjonowania samorządu terytorialnego poszczególne organy i jednostki organizacyjne muszą więc wypełniać wiele różnorodnych obowiązków dotyczących udostępniania informacji niejawnych. Wśród obowiązków tych znajduje się przede wszystkim zachowywanie zasad związanych z zakresem podmiotowym i przedmiotowym tego udostępniania, zapewnienie funkcjonowania odpowiedniego systemu informatycznego, gdzie gromadzone są dane na temat osób, którym udostępniono informacje niejawne, prowadzenie w prawidłowy i rzetelny sposób dokumentacji dotyczącej tego systemu, prowadzenie postępowań sprawdzających bądź skła-

²⁶ Art. 2 pkt 7–8 i art. 48–49 uoin.

²⁷ Art. 52 ust. 1 uoin.

²⁸ Art. 19 ust. 1 uoin.

danie wniosków w przedmiocie poszerzonych postępowań sprawdzających, realizowanie szkoleń w zakresie ochrony informacji niejawnych, jak również wyznaczanie pełnomocników ochrony, inspektorów bezpieczeństwa teleinformatycznego oraz administratorów systemów teleinformatycznych.

3. Przestrzeganie przez samorząd terytorialny w Polsce obowiązków dotyczących udostępniania informacji niejawnych

Bardzo ważna kwestia, która jest związana z zagadnieniami podjętymi w artykule, dotyczy tego, czy organy i jednostki samorządu terytorialnego w Polsce w odpowiednim stopniu przestrzegają wymagania i obowiązki związane z udostępnianiem informacji niejawnych. W tym zakresie dotychczas zrealizowane zostały kontrole ze strony ABW oraz Najwyższej Izby Kontroli (NIK).

Jeśli chodzi o kontrolę ABW to doszło do niej w 2008 r. W jej ramach skontrolowano 45 jednostek organizacyjnych, przy czym 14 spośród nich funkcjonowało na szczeblu samorządu terytorialnego. Kontrola ta dotyczyła m. in. kwestii związanych z tym, czy informacje niejawne były udostępniane wyłącznie osobom do tego uprawnionym, a więc tym, które posiadały poświadczenia bezpieczeństwa. W wyniku tej kontroli stwierdzono 5 przypadków naruszenia przepisów w tym zakresie. Poza tym ujawniono przypadki:

- a) pełnienia funkcji związanych z dostępem do informacji niejawnych przez osoby, które nie posiadały poświadczeń bezpieczeństwa (dotyczyło to m. in. kierowników samorządowych jednostek organizacyjnych),
- b) opóźnień w sporządzaniu wykazów stanowisk oraz prac zleconych, z którymi wiąże się uzyskiwanie dostępu do informacji niejawnych,
- c) wydawania zgody na udostępnianie informacji niejawnych przez osoby, które nie posiadały do tego uprawnień,
- d) wydawania zgody na udostępnianie informacji niejawnych bez określania przedmiotowego zakresu takiego udostępnienia²⁹.

Jeśli chodzi o kontrole NIK to warto tutaj wspomnieć o tej, która została przeprowadzona w latach 2003–2004 we wszystkich urzędach wojewódzkich oraz marszałkowskich w Polsce. W jej wyniku stwierdzono *fakt nieprzestrzegania w urzędach wojewódzkich oraz w urzędach marszałkow-*

²⁹ *Raport z kontroli w zakresie ochrony informacji niejawnych prowadzonych przez ABW w 2008 roku*, www.abw.gov.pl/download.php?s=1&id=617, dostęp: 19 kwietnia 2018 r., s. 12–13.

*skich przepisów dotyczących ochrony informacji niejawnych [...] przed nieuprawnionym ujawnieniem*³⁰. Nieprzestrzeganie to dotyczyło głównie:

- a) udostępniania informacji niejawnych osobom nieuprawnionym do tego – stwierdzono to w odniesieniu do 22 (69,0%) skontrolowanych jednostek,
- b) braku powołania pełnomocników ochrony – taka sytuacja została odnotowana w 11 (69,0%) urzędach wojewódzkich oraz 14 (87,5%) urzędach marszałkowskich,
- c) braku wypełnienia odpowiednich wymagań przez osoby pełniące funkcje pełnomocników ochrony, co dotyczyło 2 urzędów wojewódzkich oraz 5 urzędów marszałkowskich (odnosiło się to do braku poświadczeń bezpieczeństwa oraz odpowiedniego przeszkolenia, co implikowało problemy związane ze stosowaniem nieprawidłowych procedur dotyczących udostępniania informacji niejawnych przez te osoby),
- d) braku odpowiednich certyfikatów czy akredytacji dla systemów teleinformatycznych oraz narzędzi stosowanych wraz z nimi – ujawniono to w 11 (69,0%) urzędach wojewódzkich oraz 14 (87,5%) urzędach marszałkowskich,
- e) braku opracowania szczególnych wymagań bezpieczeństwa – dotyczyło to 12 urzędów wojewódzkich (75,0%) oraz 14 (87,5%) urzędów marszałkowskich,
- f) opóźnień w powołaniu administratorów systemu teleinformatycznego – 3 (19%) urzędy wojewódzkie oraz 8 (50%) urzędów marszałkowskich,
- g) nieprawidłowego prowadzenia rejestrów udostępnianych informacji niejawnych – stwierdzono to w odniesieniu do 6 (37,5%) urzędów wojewódzkich oraz 2 (12,5%) urzędów marszałkowskich³¹.

³⁰ Informacja o wynikach kontroli prawidłowości przestrzegania w urzędach wojewódzkich i urzędach marszałkowskich przepisów dotyczących ochrony informacji niejawnych, stanowiących tajemnicę służbową, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2005, s. 6.

³¹ Ibidem, s. 6–9.

Podsumowanie

Należy podkreślić, że w ramach artykułu udało się odnieść do tezy, jaka została postawiona we wprowadzeniu do niej. Samorząd terytorialny, w tym organy jego jednostek oraz podległe im bądź nadzorowane przez nie jednostki organizacyjne, są bowiem zobligowane do wypełniania różnorodnych, dość licznych wymogów w związku z udostępnianiem informacji niejawnych. Wśród najważniejszych spośród nich należy wspomnieć o konieczności udostępniania takich informacji wyłącznie tym osobom, które uzyskały poświadczenie bezpieczeństwa i w takim zakresie, który odnosi się do realizowanych przez nich obowiązków zawodowych. Poza tym ważne znaczenie mają wymogi dotyczące powoływania pełnomocników ochrony, inspektorów bezpieczeństwa teleinformatycznego oraz administratorów systemów teleinformatycznych, funkcjonowania takich systemów, w których gromadzi się dane na temat osób mających dostęp do informacji niejawnych, realizacji szkoleń w zakresie ochrony informacji niejawnych oraz prowadzenia postępowań sprawdzających.

Trzeba podkreślić, że kontrole zrealizowane przez ABW oraz NIK wykazały dość znaczne rozbieżności pomiędzy wymogami stawianymi przez polskie prawo w odniesieniu do udostępniania informacji niejawnych a praktyką funkcjonowania samorządu terytorialnego w Polsce. Rozbieżności te dotyczyły m. in. udostępniania tych informacji osobom nieuprawnionym, nieposiadającym poświadczeń bezpieczeństwa, braku odpowiednich systemów teleinformatycznych czy dokumentów, jak również braku pełnomocników ochrony. Pokazuje to, że pomimo faktu, iż informacje niejawne mają kluczowe znaczenie dla funkcjonowania polskiego państwa, ich ochrona na szczeblu samorządowym nie jest zapewniana w odpowiedni sposób. W związku z tym w kolejnych latach konieczne jest doprowadzenie do zmiany tej sytuacji, co będzie możliwe na przykład przez częstsze kontrole realizowane przez ABW czy NIK.

Bibliografia

1. Chyliński M., *Informacja i zarządzanie informacją w działalności samorządowej*, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria: Organizacja i Zarządzanie, 2014, z. 69.
2. Dolnicki B., Cybulska R., *Realizacja zasady jawności i dostępu do informacji publicznej w samorządzie terytorialnym*, [w:] Korupcja i antykorupcja. Wybrane zagadnienia. Część II, red. J. Kosiński, K. Krak, A. Koman, Centralne Biuro Antykorupcyjne, Wydział Wydawnictw i Poligrafii Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, Warszawa 2012.
3. Goryński G., *Prawne podstawy ochrony informacji niejawnych w Polsce*, Colloquium Wydziału Nauk humanistycznych i Społecznych, 2013, nr 1.
4. Hoc, S. *Ustawa o ochronie informacji niejawnych. Komentarz*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2010.
5. *Informacja o wynikach kontroli prawidłowości przestrzegania w urzędach wojewódzkich i urzędach marszałkowskich przepisów dotyczących ochrony informacji niejawnych, stanowiących tajemnicę służbową*, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2005.
6. *Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Dz.U. RP 1997 r., nr 78, poz. 483 z późn. zm.
7. Korczak J., Lisowski P., Ostapski A., *Ustrój samorządu terytorialnego*, Wydawnictwo Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa, Wrocław 2017.
8. Korczak J., *Organy i jednostki organizacyjnego jednostek samorządu terytorialnego wobec uprawnień kontrolnych służb specjalnych*, [w:] Administracja publiczna pod rządami prawa. Księga pamiątkowa z okazji 70-lecia urodzin prof. zw. dra hab. Adama Błasia, red. J. Korczak, Wydawnictwo Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa, Wrocław 2014.
9. Szałowski R., *Ochrona informacji niejawnych a prawo dostępu do informacji publicznej*, Ius Novum, 2013, nr 1.
10. Szewc T., *Publicznoprawna ochrona informacji*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2007.
11. *Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych*, tekst jedn. Dz.U. RP 2010 r. poz. 412.
12. *Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej*, tekst jedn. Dz.U. RP 2001 r., poz. 1764.

13. Wróblewski Z., *Ochrona informacji niejawnych: zagadnienia ogólne*, Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witolda w Legnicy, 2008, nr 4.

Abstract

Dawid Chaba

Obligations of the local government regarding the disclosure of classified information

This paper will focus on the analysis of one of the most important aspects related to the protection of classified information in local government units, namely their obligation to disclose such information. The significance of this domain is great because it is closely related to issue of, for example, state security. The paper will attempt to demonstrate the theory and practice of disclosing classified information within the operational framework of local government units. A particular emphasis will be laid on relevant requirements, the entities that may receive such information, and any possible identified infringements related to the obligation to protect classified information in the course of the functioning of local government units.

Key words: administration, local government, classified information, sharing

*Katarzyna Daniel*¹

Demokracja medialna w III RP

Streszczenie

Demokracja medialna w III RP jest nowoczesną formą demokracji, w której mass media wpływają w znaczącym stopniu na decyzje podejmowane przez obywateli. Ponadto obywatele realizują swoje prawa (jak np. wolność słowa, czy wolny dostęp do informacji) i mają możliwość angażowania się w życie polityczne kraju.

W artykule przedstawiono pokrótce podejście Polaków do demokracji. Następnie opisano pojęcie demokracji medialnej i mediatyzację polityki. Końcowa część artykułu została poświęcona przybliżeniu wpływu sondaży oraz opinii publicznej na decyzje wyborcze obywateli.

Słowa kluczowe: demokracja, media, polityka, opinia publiczna, sondaż, Rzeczpospolita Polska

Wstęp

Przedstawiając problem demokracji medialnej wypadałoby zacząć od zdefiniowania samego pojęcia demokracji, pochodzącego z języka greckiego *demos* (lud, masa obywatelskość) oraz *kratos* (władza). Jest to jednak banał i bardziej przemawia do mnie stwierdzenie S. Michalczyka, że: [...] Współczesna demokracja nie jest prostą emanacją woli ludu, nigdy nie działa w sposób całkowicie zadowalający, widać jej nieefektywność, a nawet absurdy. Mimo to zachowuje zdolność do trwania w zmieniających się warunkach. Potrafi przejść przez kolejne kryzysy, zapewnić stabilność rządów, rotację władzy, przestrzeń wolności i praw obywatelskich [...] ².

¹ Studentka drugiego roku studiów drugiego stopnia, kierunku *Administracja*, Uniwersytet Opolski, Wydział Prawa i Administracji

² S. Michalczyk, *Demokracja medialna. Teoretyczna analiza problemu*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, s. 7.

1. Demokracja w Polsce

W Polsce demokracja postrzegana jest na ogół pozytywnie. W latach 1992-2015 Centrum Badania Opinii Społecznej 24 razy pytało Polaków o ich podejście do demokracji. Pytanie sformułowane było w następujący sposób: Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów?

Na przestrzeni ponad 20 lat zdanie Polaków niewiele się różniło. Największym poparciem demokracja cieszyła się w październiku 2007 r. (74%), natomiast najmniejszym w październiku 1992 r. (52%). Z ww. twierdzeniem nie zgadzało się 11% badanych – lata 1993 (czerwiec) i 2007 (listopad), natomiast najwięcej przeciwnych temu twierdzeniu było w listopadzie 2015 r. (24%). Z kolei najwięcej osób niezdecydowanych odnotowano w październiku 1992 r. (33%), a najmniej w listopadzie 2015 r. (12%)³. Średnia poparcia dla systemu demokratycznego w latach 1992-2015 wynosi 65%, co dowodzi, że Polacy są pozytywnie nastawieni do tej formy rządów i zdanie to utrzymuje się aż do dziś. Obecnie demokracja, w nowoczesnym ujęciu jest oparta na trzech filarach: partiach (organizacjach), państwie i opinii publicznej⁴.

2. Pojęcie demokracji medialnej

Demokrację medialną B. Selcer utożsamia z nowoczesną formą demokracji, w której znaczący wpływ na ustrój polityczny, jego przeobrażenia oraz bezpieczeństwo mają mass media⁵. Z kolei S. Michalczyk uważa, że pojęcie demokracji medialnej można rozumieć na dwa sposoby - jako praktyka społeczna, w której demokracja jest środkiem do realizacji celów społecznych lub jako nauka o komunikowaniu, przy czym komunikowanie w tym kontekście służy jedynie samoregulacji społecznej⁶. Demokracja medialna jest procesem niezwykle dynamicznym, dzięki szybkiemu rozwojowi technologii i w zasadzie w XXI wieku jest procesem nieodwracalnym⁷. W dzisiejszej Rzeczypospolitej Polskiej demokracja w mediach przeżywa swego rodzaju renesans i rozwija się w błyskawicznym tempie z dnia na

³ M. Omyła-Rudzka, *Stosunek do demokracji, Komunikat z badań nr 168/2015*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa grudzień 2015, s. 3.

⁴ S. Michalczyk, *Demokracja medialna ... op. cit.*, s. 90.

⁵ B. Secler, *Polityka i media w obliczu demokracji medialnej*, [w:] M. Musiał-Krag (red.), *Demokracja w obliczu nowych mediów. Elektroniczna demokracja, wybory przez Internet, kampania w sieci*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013, s. 163.

⁶ S. Michalczyk, *Demokracja medialna ... op. cit.*, s. 9-10.

⁷ B. Secler, *Polityka i media ... op. cit.*, s. 165.

dzień [K.D.]. Z punktu widzenia demokracji istotną kwestią jest zapewnienie mediom swobody działania, przejawiającej się głównie w podstawowej zasadzie demokracji jaką jest wolność słowa⁸. Zdaniem Wacława Stankiewicza niezależne media wpływają korzystnie na procesy demokratyzacyjne. Środki masowego przekazu, prócz upowszechniania informacji o aktualnych wydarzeniach, pełnią ważną funkcję społeczną, gdyż pośredniczą między obywatelami a władzą⁹. Media społeczne postrzegane są jako jeden z najbardziej skutecznych narzędzi mobilizacji politycznej. Oferują one, poza różnorodnym podejściem, szeroki zasięg oraz szybkie odpowiedzi. Na skuteczność mobilizacji politycznej wpływają trzy czynniki: poczucie współuczestnictwa i możliwości wpływu na procesy społeczne oraz emocjonalne odniesienie do tworzących się procesów, co daje poczucie, że człowiek potrafi wpłynąć na bieg wydarzeń¹⁰. Każdy obywatel ma możliwość wykorzystywania nowych mediów do prowadzenia dialogu, czy wyrażania swoich opinii politycznych lub kulturalnych¹¹. Media potrafią w bardzo krótkim czasie zmobilizować społeczeństwo do wyrażania swoich poglądów, zgodnie z demokratyczną zasadą wolności słowa, poza rzeczywistością wirtualną¹². Użytkownicy mediów społecznościowych poprzez komentarze na własnym profilu manifestują swoje poparcie dla wybranego kandydata lub partii politycznej. Mogą również wspierać kandydatów poprzez udział w dyskusjach na oficjalnych profilach polityków i partii lub oznaczanie wpisów na Twitterze tagami, które związane są z wyborami¹³.

⁸ Ibidem, s. 161.

⁹ W. Stankiewicz, *Media a demokracja w społeczeństwie informacyjnym*, [w:] J. Marszałek-Kawa (red.), *Teoria i praktyka funkcjonowania mediów*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, s. 48–49.

¹⁰ T. Kremeń, *Elementy mediów społecznych jako narzędzie mobilizacji politycznej*, [w:] *Edukacja Humanistyczna*, „Pedagogium” Wydawnictwo OR TWP, Szczecin 2013, Nr 2 (29), s. 35.

¹¹ M. Wójcik, *Internet zdemokratyzował media. Refleksje o mediach obywatelskich*, [w:] *Zeszyty Centrum Badań Społeczności i Polityk Lokalnych*, Wydawnictwo Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL, Białystok 2013, Nr 2 (9), s. 4.

¹² Jako przykład z ostatnich lat może posłużyć tzw. „czarny protest” z października 2016 r., kiedy to zaledwie w kilka dni udało się zmobilizować za pomocą Internetu tysiące kobiet do wyrażania swoich poglądów (w Polsce problematyka aborcji powraca od wielu lat. Zdania Polaków są tak mocno podzielone, że za każdym razem wywiązuje się burzliwa dyskusja i wydawać się może, że consensus w tej kwestii jest w zasadzie nieosiągalny). Kolejnym przykładem jest mobilizacja społeczności w wielu miastach w sprawie wyrażania swoich poglądów na temat zmian w Trybunale Konstytucyjnym w grudniu 2015 r., a następnie zmian w sądownictwie w czerwcu 2017 r.

¹³ A. Ceglińska, K. Kopeć-Ziemczyk, *Wpływ kampanii politycznej w mediach społecznościowych na zachowania wyborcze młodych Polaków*, [w:] *Studia Medioznawcze*, Wydawnictwo Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2016, Br 1 (64), s. 58.

3. Mediatyzacja polityki

Mediatyzacja polityki to nic innego jak wyczulenie systemu politycznego na system mass mediów¹⁴. W demokracji (ale również w każdym innym ustroju) istnieje silna więź pomiędzy działalnością polityczną a komunikacją masową. W kontekście polityki media dostarczają użytkownikom informacji i prezentują poglądy zgodnie z własną oceną. Z drugiej zaś strony umożliwiają partiom politycznym i ich działaczom prezentację swoich poglądów, a ludziom sprawującym władzę zwracanie się do społeczeństwa poprzez udostępnienie im kanałów informacyjnych¹⁵. Mediatyzacja polityki to proces prowadzący do zmiany zachowania uczestników komunikowania politycznego będących pod wpływem mediów¹⁶. Z kolei J. Napieralski uważa, że media są obecnie podstawowym źródłem informacji. Autor idzie o krok dalej twierdząc ponadto, że legitymacja wyborcza stała się wtórna w stosunku do tej medialnej¹⁷. Newsy, czyli informacje są obecnie jedynymi na świecie dobrami, które tak szybko tracą na wartości¹⁸. Politycy bardzo często przywiązują uwagę do kolejności w jakiej prezentowane są komunikaty w środkach masowego przekazu. Bierze się to z psychologicznego efektu pierwszeństwa, a mianowicie – ludzie zwracają większą uwagę na komunikaty, które prezentowane są na początku, ponieważ w miarę upływu czasu maleje ich koncentracja, a jej ponowna aktywizacja następuje ponownie na końcu programu, lecz nie jest tak mocna jak na początku jego emisji. Niegdyś wielogodzinne, merytoryczne debaty wyborcze były normą, a dzisiejsze tempo życia i rozwoju cywilizacji uniemożliwia wnikliwe rozpatrywanie spraw publicznych. Zmienił się również kontekst kulturowy, a wraz z nim polityka będąca w samym centrum sfery publicznej¹⁹. Zjawisko mediatyzacji polityki można też analizować przez pryzmat regresu debaty politycznej, zwanym potocznie w Polsce palikotyzacją²⁰. Sama skłonność polityków do pojawiania się w mediach w obecnych czasach to za mało. Mile widziani np. w telewizji politycy muszą dostarczyć odbiorcom odpowiedniego rodzaju emocji pozytywnych,

¹⁴ D. Lewiński, *Media i polityka. Interreferencyjna koncepcja mediatyzacji*, [w:] M. Sokołowski (red.), *Media w Polsce. Pierwsza władza IV RP?*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007, s. 356.

¹⁵ D. McQuail, *Teoria komunikowania masowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 511.

¹⁶ B. Dobek-Ostrowska, *Komunikowanie polityczne i publiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 158.

¹⁷ J. Napieralski, *Mediatyzacja polityki. Konieczność, zagrożenie czy alternatywa?*, [w:] *Refleksje*, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2010, nr 2, s. 23.

¹⁸ Ibidem, s. 25.

¹⁹ Ibidem, s. 26-27.

²⁰ *Palikotyzacja* – termin ten powstał od nazwiska polskiego polityka Janusza Palikota (niegdyś Twój Ruch), słynącego z kontrowersyjnych wypowiedzi.

jak również negatywnych. Kolejną oznaką palikotyzacji jest dostrzeżenie roli obrazu w komunikacie medialnym. Wizerunek zewnętrzny polityka jest już mało zmienny²¹, czego nie można powiedzieć o tzw. gadżetach (rekwizytach – K. D.)²². Od pewnego czasu obserwujemy pojawienie się nowego typu retoryki politycznej, która zorientowana jest głównie na obraz, metaforę i emocje, a mniej na racjonalną argumentację (tzw. retoryka audiowizualna). Taka forma przekazu wynika przede wszystkim z potrzeby prostszego określenia problemu, w sposób zrozumiały dla każdego odbiorcy²³. W Internecie bez problemu znajdziemy swoiste rankingi felernych wypowiedzi polskich polityków²⁴. Mediatyzacja polityki postrzegana jest również jako zjawisko pozytywne, ponieważ wyborcy mają zwiększony dostęp do komunikatów politycznych, czego efektem jest większy poziom świadomości politycznej społeczeństwa²⁵. Bardzo popularnym narzędziem w ostatnich latach stało się prowadzenie przez polskich polityków blogów w Internecie. Polityk za pomocą bloga kreuje swój wizerunek i dociera do odbiorców treści politycznych, prowadząc przy tym swoistą kampanię polityczną. Tym sposobem można pozyskać lub zrazić do siebie przyszłych wyborców²⁶. Jednym z najczęściej wykorzystywanych w Polsce narzędzi w Internecie jest (poza Facebookiem), Twitter, czyli portal społecznościowy, z którego korzystają m. in.: Sylwester Tułajew (PiS), Bartosz Arłukowicz (PO), Urszula Pasławska (PSL), Robert Tyszkiewicz (PO), Paweł Pudłowski (Nowoczesna), Patryk Jaki (PiS), Mariusz Błaszczak (PiS), Tomasz Siemoniak (PO), Beata Szydło (PiS), Jarosław Gowin (Polska Razem) i wiele innych polityków. W zasadzie ciężko byłoby wskazać, który z obecnie rzą-

²¹ J. Napieralski, *Mediatyzacja polityki ... op. cit.*, s. 27-28.

²² Słynne gadżety polityków to m. in. broszka Pani Premier Beaty Szydło, słoik z kornikami, który ówczesny minister środowiska Jan Szyszko prezentował na konferencji prasowej jako argument przemawiający za wycinką w Puszczy Białowieskiej, czy choćby bardzo kontrowersyjne wystąpienie z gadżetami (m.in. pistoletem) Janusza Palikota.

²³ J. Napieralski, *Mediatyzacja polityki ... op. cit.*, s. 29.

²⁴ Oto kilka najciekawszych „wpadek” na polskiej arenie politycznej sprzed ostatnich lat. Ówczesny kandydat na prezydenta - Bronisław Komorowski na pytanie, czy wybory prezydenckie zostaną przełożone z uwagi na powódź udzielił następującej odpowiedzi: [...] Woda ma to do siebie, że się zbiera i stanowi zagrożenie, a potem spływa do głównej rzeki i do Bałtyku, więc nie słyszałem od dłuższego czasu o zjawiskach powodziowych, które by trwały dłużej niż tydzień czy dwa [...] (18 maja 2010 r.). Ówczesny prezydent – Aleksander Kwaśniewski zapytany o obecność na przesłuchaniu przed Komisją Śledczą do sprawy „afery Rywina” odpowiedział: [...] Ja mogę się stawić. Mogę zaśpiewać i zatańczyć, tylko niech pan powie, po co? [...]. Joanna Mucha (zanim została ministrem sportu) dała się przyłapać na niefortunnej wypowiedzi, że [...] Starsi ludzie są przyzwyczajeni do traktowania wizyt u lekarza co dwa tygodnie jako rozrywki [...] (luty 2011r.). Ówczesna minister infrastruktury i rozwoju – Elżbieta Bieńkowska próbowała tłumaczyć wielogodzinne opóźnienia pociągów słowami: [...] Sorry, taki mamy klimat [...] (20 stycznia 2014 r.). Z kolei w wywiadzie dla polskiego radia „Trójka” nagrano ciekawą wypowiedź Ryszarda Petru, który stwierdził, że [...] Całe lotnictwo cywilne jest na procedurach oparte a nie na węchu [...] (2017 r.). Bez wątplenia jedną z najbardziej kontrowersyjnych w ubiegłym roku była wypowiedź Pani - Krystyny Pawłowicz [...] Zamknijcie mordy... macie mordy tak jak Pan prezes powiedział, zdradzieckie mordy. Nawet teraz nie potraficie się grzecznie zachować [...] (2017 r.).

²⁵ J. Napieralski, *Mediatyzacja polityki ... op. cit.*, s. 32.

²⁶ S. Michalczyk, *Demokracja medialna ... op. cit.*, s. 239.

dzających polityków nie udziela się w żaden sposób w Internecie.

4. Wpływ sondaży i opinii publicznej

Decyzje podejmowane przez obywateli i władzę są najważniejszym ogniwem demokracji medialnej²⁷. Media kontrolują przepływ informacji oraz opinii traktujących o poczynaniach władzy, dzięki czemu mogą kreować jej pozytywny lub negatywny wizerunek²⁸. W okresie kampanii wyborczej zadaniem mediów jest prezentacja programów wyborczych i ich porównywanie, przedstawienie kandydatów oraz ugrupowań wyborczych, podkreślenie dotychczasowych osiągnięć kandydatów i ugrupowań, a także upowszechnianie obietnic wyborczych (tzw. potocznie kiełbasy wyborczej – K. D.) oraz mobilizacja wyborców²⁹. W pełni zgadzam się z poglądem B. Seclera, iż w obserwacjach zjawiska demokracji medialnej można odnieść wrażenie, że wyborcy w podejmowaniu decyzji nie zawsze opierają się na przesłankach racjonalnych. Wręcz przeciwnie, coraz częściej wyborcy opowiadają się za lub przeciwko komuś na podstawie rzeczywistości medialnej, kreowanej w dowolny sposób przez mass media³⁰. K. T. Toeplitz³¹ był zdania, że poszerzający się zakres i zasięg mediów stanowił [...] początkowy przejaw nowoczesnej demokracji o tyle, o ile wpływa on na wzrost liczby osób zdolnych do wyrażania za pośrednictwem lub pod wpływem mediów swoich przekonań, co w dzisiejszym języku określa się jako opinię publiczną [...]³². Pojęcie opinii publicznej posiada wiele różnych definicji, gdyż jest zagadnieniem interdyscyplinarnym (zajmują się nim m.in. nauki takie jak politologia, socjologia, czy filozofia). Najogólniej rzecz ujmując dominują cztery podstawowe znaczenia opinii publicznej: jako suma opinii poszczególnych jednostek, po drugie, jako pogląd większości, po trzecie, jako czynnik racjonalnego i krytycznego dyskursu politycznego, a także w ostatnim ujęciu jako fikcja tworzona przez aktorów politycznych i „wychwytywana” w badaniach kwestionariuszowych³³. M. McCombs uważa,

²⁷ B. Secler, *Polityka i media ... op. cit.*, s. 174.

²⁸ Z. Oniszczyk, *Mediatyzacja polityki i polityzacja mediów. Dwa wymiary wzajemnych relacji*, [w:] *Studia Medioznawcze*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2007, Nr 4 (47), s. 15.

²⁹ D. Dolińska, *Wpływ środków masowego komunikowania na tworzenie wizerunku partii politycznych i ich liderów*, [w:] A. Kracher, R. Riedel (red.), *Demokracja medialna – źródła władzy*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Raciborzu, Racibórz 2007, s. 37.

³⁰ B. Secler, *Polityka i media ... op. cit.*, s. 175.

³¹ Krzysztof Teodor Toeplitz żył w latach 1933-2010. Był polskim działaczem politycznym, a także pisarzem i dziennikarzem.

³² K. T. Toeplitz, *Media drukowane: wzlot i upadek opinii publicznej*, [w:] P. Żuk (red.), *Media i władza. Demokracja, wolność przekazu i publiczna debata w warunkach globalizacji mediów*, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2006, s. 16.

³³ S. Michalczyk, *Demokracja medialna ... op. cit.*, s. 165.

że dodatkowym wymiarem możliwego oddziaływania mediów są publikacje komentarzy dotyczących poglądów społeczeństwa na dane tematy lub publikacje sondaży opinii publicznej. Media szczególnie cieszą się zainteresowaniem tego typu sondażami w okresie kampanii wyborczych³⁴. Jako przykład mogą posłużyć ostatnie wybory parlamentarne w 2015 r., kiedy to w lipcu poparcie dla partii PiS deklarowało 36% wyborców, dla partii PO 29% oraz dla partii „Kukiz’15” – 11%, natomiast pozostałe partie i ugrupowania polityczne miały wówczas niskie poparcie, które nie gwarantowało przekroczenia progu wyborczego. Według sondaży, gdyby w lipcu 2015 r. przeprowadzono wybory, do parlamentu weszłyby jedynie te 3 partie polityczne³⁵. Miesiąc później na pytanie, która partia polityczna wygra wybory 56% badanych (N=562) wskazało na PiS, 11% na PO, a jedynie 1% na partię „Kukiz’15” i 1% na pozostałe partie. Co trzeci ankietowany nie miał zdania na ten temat³⁶. Sondaż przeprowadzono również na tydzień przed wyborami do Sejmu. Wówczas 40,5% ankietowanych (N=668) zamierzało głosować na PiS, 28,4% na PO, po 7,2% na „Kukiz’15” i Zjednoczoną Lewicę SLD, 6,1% na Nowoczesną Ryszarda Petru, 5,6% na PSL, 3,9% na partię KORWiN oraz 0,3% na Partię Razem³⁷. Dziś wiadomo już, że ostateczne wyniki wyborów przedstawiają się następująco: poparcie dla PiS – 37,58% (235 mandatów), dla PO – 24,09% (138 mandatów), dla „Kukiz’15” – 8,81% (42 mandaty), natomiast próg wyborczy udało się również przekroczyć partiom: Nowoczesna Ryszarda Petru – 7,60% (28 mandatów), PSL – 5,13% (16 mandatów), Komitet Mniejszość Niemiecka – 0,18% (1 mandat)³⁸. Ponadto już po przeprowadzonych wyborach sprawdzono w jaki sposób informacje z kampanii wyborczej docierały do wyborców. Jedynie 10% respondentów (N=951) informacje o kandydatach i komitetach startujących, jakie startowały w wyborach parlamentarnych czerpało z wieców, spotkań wyborczych oraz indywidualnych rozmów z kandydatami, 53% od członków rodziny i znajomych, 42% odpowiedzi twierdzących uzyskały gazety i czasopisma, a 48% ulotki, billboardy i plakaty wyborcze. Zdecydowaną przewagę w tym sondażu mają mass media, ponieważ aż 79% badanych wskazało na czerpanie wiedzy dotyczącej kampanii wybor-

³⁴ M. McCombs, *Ustanawianie agendy. Media masowe i opinia publiczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008, s. 2.

³⁵ A. Cybulska, *Sympatie i antypatie wyborcze*, *Komunikat z badań nr 111/2015*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa sierpień 2015, s. 1.

³⁶ A. Cybulska, K. Pankowski, *Decyzje wyborcze Polaków*, *Komunikat z badań nr 123/2015*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa wrzesień 2015, s. 11.

³⁷ K. Pankowski, *Preferencje partyjne przed wyborami*, *Komunikat z badań nr 142/2015*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa październik 2015, s. 3.

³⁸ <http://parlament2015.pkw.gov.pl/349-wyniki-sejm> [dostęp: 27.03.2018 r.].

czej z telewizji (programy informacyjne i publicystyczne), 66% ze spotów i reklam wyborczych (np. w telewizji i radiu), 49% z radia (programy informacyjne i publicystyczne) oraz 32% z Internetu³⁹.

Podsumowanie

Obecnie nikt nie kwestionuje dużego znaczenia mediów na arenie politycznej. Co więcej, rozpoznawalność i zapamiętanie polityków może się przełożyć na ich poparcie w przyszłych kampaniach wyborczych. Niestety tzw. retoryka audiowizualna opiera się na obrazie, metaforze, odwołuje się do emocji. Politycy chcą w prosty i szybki sposób przekazać jak największej liczbie wyborców informacje co powoduje, że racjonalne argumenty stają się drugoplanowe. Z kolei w trakcie sprawowania rządów media zawsze przedstawiają informacje w sposób przez siebie przetworzony. Demokracja medialna posiada jednak podstawową zaletę jaką jest wolny dostęp do mediów, więc każdy obywatel jest w stanie skonfrontować ze sobą poszczególne źródła informacji. Ponadto demokracja medialna przejawia się również wolnością słowa, dzięki czemu obywatele mogą aktywnie uczestniczyć w życiu politycznym (w zasadzie bez wychodzenia z domu). Są zarówno przeciwnicy, jak i zwolennicy mediatyzacji polityki, lecz technologia XXI wieku pędzi wciąż na przód i pewnych rzeczy nie sposób już odwrócić.

³⁹ M. Feliksiak, *Odbiór kampanii wyborczej i aktywność polityczna w Internecie przed wyborami parlamentarnymi*, Komunikat z badań nr 164/2015, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa listopad 2015, s. 1.

Bibliografia

1. Ceglińska A., Kopeć-Ziemczyk K., *Wpływ kampanii politycznej w mediach społecznościowych na zachowania wyborcze młodych Polaków*, [w:] *Studia Medioznawcze*, Wydawnictwo Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2016, Br 1 (64).
2. Cybulska A., Pankowski K., *Decyzje wyborcze Polaków, Komunikat z badań nr 123/2015*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2015.
3. Cybulska A., *Sympatie i antypatie wyborcze, Komunikat z badań nr 111/2015*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2015.
4. Dobek-Ostrowska B., *Komunikowanie polityczne i publiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
5. Dolińska D., *Wpływ środków masowego komunikowania na tworzenie wizerunku partii politycznych i ich liderów*, [w:] Kracher A., Riedel R. (red.), *Demokracja medialna – źródła władzy*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Raciborzu, Racibórz 2007.
6. Feliksiak M., *Odbiór kampanii wyborczej i aktywność polityczna w Internecie przed wyborami parlamentarnymi, Komunikat z badań nr 164/2015*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2015.
7. http://parlament2015.pkw.gov.pl/349_wyniki_sejm [dostęp: 27.03.2018 r.].
8. Kremeń T., *Elementy mediów społecznych jako narzędzie mobilizacji politycznej*, [w:] *Edukacja Humanistyczna*, „Pedagogium” Wydawnictwo OR TWP, Szczecin 2013, Nr 2 (29).
9. Lewiński D., *Media i polityka. Interreferencyjna koncepcja mediatyzacji*, [w:] Sokołowski M. (red.), *Media w Polsce. Pierwsza władza IV RP?*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.
10. McCombs M., *Ustanawianie agendy. Media masowe i opinia publiczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008.
11. McQuail D., *Teoria komunikowania masowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
12. Michalczyk S., *Demokracja medialna. Teoretyczna analiza problemu*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010.
13. Napieralski J., *Mediatyzacja polityki. Konieczność, zagrożenie czy alternatywa?*, [w:] *Refleksje*, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2010, nr 2.

14. Omyła-Rudzka M., *Stosunek do demokracji, Komunikat z badań nr 168/2015*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2015.
15. Oniszczyk Z., *Mediatyzacja polityki i polityzacja mediów. Dwa wymiary wzajemnych relacji*, [w:] *Studia Medioznawcze*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2007, Nr 4 (47).
16. Pankowski K., *Preferencje partyjne przed wyborami, Komunikat z badań nr 142/2015*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2015.
17. Secler B., *Polityka i media. W obliczu demokracji medialnej*, [w:] Musiał-Krag M. (red.), *Demokracja w obliczu nowych mediów. Elektroniczna demokracja, wybory przez Internet, kampania w sieci*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.
18. Stankiewicz W., *Media a demokracja w społeczeństwie informacyjnym*, [w:] Marszałek-Kawa J. (red.), *Teoria i praktyka funkcjonowania mediów*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010.
19. Toeplitz K. T., *Media drukowane: wzlot i upadek opinii publicznej*, [w:] Żuk P. (red.), *Media i ładza. Demokracja, wolność przekazu i publiczna debata w warunkach globalizacji mediów*, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2006.
20. Wójcik M., *Internet zdemokratyzował media. Refleksje o mediach obywatelskich*, [w:] *Zeszyty Centrum Badań Społeczności i Polityk Lokalnych*, Wydawnictwo Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL, Białystok 2013, Nr 2 (9).

Abstract

Katarzyna Daniel

Media democracy in the Third Polish Republic

Media democracy in the Third Polish Republic is a modern form of democracy in which mass media influence the decisions made by citizens to a significant extent. In addition, citizens exercise their rights (such as freedom of speech or free access to information) and have the opportunity to engage in the political life of the country.

The article briefly presents the Poles' approach to democracy. Next, the concept of media democracy and the mediatization of politics are described. The final part of the article is devoted to the approximation of the impact of opinion polls and public opinion on electoral decisions of citizens.

Key words: democracy, media, politics, public opinion, opinion poll, the Republic of Poland

*Olga Jastrzębska*¹

**Informacja jako istotny element kształtowania
i strategii utrzymania strefy wpływów politycznych
na przykładzie działań Rosji i ZSRR
po II wojnie światowej**

Streszczenie

Tematem prezentowanego artykułu jest wykorzystanie informacji jako jednego z najważniejszych narzędzi, formujących strefę wpływów politycznych Rosji oraz Związku Radzieckiego. W obydwu przypadkach informacja, rozumiana jako bodziec, pozwalający ustosunkować się do określonego zjawiska posiadała wpływ na kształtowanie procesów politycznych. Pomimo zmian najważniejszych środków informacyjnego przekazu w dalszym ciągu jest ona traktowana przez rosyjskich decydentów jako instrument pozwalający na osiągnięcie wyznaczonego celu, czyli podniesienie pozycji Rosji na arenie międzynarodowej. Obecnie, z racji szybkiego rozwoju technologicznego Rosja może za pomocą nowych metod kształtowania oraz przesyłania informacji formować oraz rozszerzać strefę wpływów politycznych i ekonomicznych o wiele skuteczniej niż w latach poprzednich.

Słowa kluczowe: informacja, propaganda, strefa wpływów, ideologia, Russia Today

¹ Doktorantka w Instytucie Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego

Wstęp

Jednym z najbardziej charakterystycznych celów, przynależnych podstawowym uczestnikom relacji określanych mianem stosunków międzynarodowych czyli państwom jest dążenie do kształtowania oraz utwierdzenia stanów dla nich korzystnych, pozwalających na czerpanie beneficjów przybierających różną postać. Jedną z nich jest możliwość wpływu na tworzenie oraz przebieg procesów na tej arenie zachodzących, szczególnie tych, które pozwalają na uzyskanie pozycji podmiotu dominującego, wyznaczającego możliwości oraz sposób postępowania innych aktorów.

Dążące do tego stanu państwa wykorzystują szereg różnych środków, pozwalających na osiągnięcie pozycji umożliwiającej odgrywanie roli nadrzędnej na polu stosunków międzynarodowych. Jednym z klasycznych narzędzi, stosowanych od początku relacji między państwami jest użycie siły lub też groźba jej użycia. Potęga państwa przez długi czas opierała się na zasobach o charakterze militarnym, możliwości ich rozbudowania oraz wykorzystania² w stosunku do przeciwników. Za inny rodzaj środków mogą być uznane narzędzia o charakterze ekonomicznym. Jako przykłady działań o tej naturze wymienić można embargo, ograniczenia możliwości kredytowych antagonisty, wstrzymanie pomocy finansowej³. Ich zastosowanie jako skutecznej metody wywarcia presji i osiągnięcia pożądaných rezultatów wzrasta, przez wzgląd na niezwykle silną i ciągle rosnącą rolę powiązań gospodarczych między państwami. Do grona środków, których wpływ na rozwój oraz zmiany pozycji państwa na arenie międzynarodowej jest niezaprzeczalny zaliczana jest także informacja.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie, w jaki sposób wymieniony instrument oraz posługiwanie się nim pozwalało na ukształtowanie oraz funkcjonowanie przestrzeni wpływów politycznych, na przykładzie Związku Radzieckiego (ZSRR) i jego następczyni - Federacji Rosyjskiej, czyli państw, które dążyły w przeszłości i obecnie do odgrywania dominującej roli na arenie międzynarodowej. Dla realizacji przedstawionego powyżej celu państwa te eksploatowały różnorodne instrumenty, między innymi informację. W artykule ukazano w jakim zakresie obydwie podmioty wykorzystywały przytaczany środek, jak oddziaływał on na jego potencjalnych odbiorców oraz czy jego użycie pozwoliło na skuteczne ukonstytuowanie

² E. Beyga, *Użycie siły w stosunkach międzynarodowych oraz ograniczenie jej stosowania*, Zeszyty Studenckich Kół Naukowych Wydziału Prawa i Administracji UAM, 2011, nr 1 (18), s. 9.

³ M. Nowicki, *Sanckje jako wolicjonalny środek wywierania presji na państwa naruszające ład międzynarodowy*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 2015, nr 406, s. 394.

obszaru politycznego oddziaływania.

Rozważania rozpoczną się od próby odpowiedzi na pytanie: w jaki sposób należy rozumieć pojęcie informacji oraz jaką rolę zajmuje ona w systemie funkcjonowania państwa? Kolejna część pracy poświęcona będzie prezentacji przedstawionego wcześniej konkretnego przypadku wykorzystania wymienionego narzędzia przez ZSRR i Rosję, zaś ostatnia część oprócz podsumowania zawierać będzie krótkie rozważania na temat możliwości rozporządzania tym specyficznym środkiem w przedstawionym celu w przyszłości.

1. Pojęcie informacji

Zdefiniowanie pojęcia informacji jest niezwykle trudne. Owa trudność wynika z różnego postrzegania istoty tej kategorii, rozumianej zarówno jako koncept pierwotny, tzn. interpretowany intuicyjnie przez jego odbiorców oraz jako oznaczenie definiowane w zależności od potrzeb dziedziny, na gruncie której pojęcie to jest używane. Inaczej informacja rozumiana jest na polu nauk humanistycznych, inaczej w zakresie nauk ścisłych. Inna koncepcja rozumienia informacji kładzie nacisk na skonkretyzowanie jego cech oraz najważniejszych funkcji⁴. Stosownie do ostatniej metody rozumienia definicji informacji wyróżnić można zbiór właściwości, wyróżniających ten fenomen. Zaliczyć do nich można fakty oraz zdarzenia, najczęściej przypisane określonym obiektom, niezbędny przekaz, realizowany za pomocą odpowiedniej formy oraz reakcja ze strony odbiorcy, pozwalająca się do wspomnianego przekazu ustosunkować. Łącząc te trzy elementy w jedną całość informację określić można jako oddziałujący na skonkretyzowany podmiot bodziec, będący zbiorem wyróżników, który – poprzez odpowiednią drogę przekazu – pozwala na przyjęcie odpowiedniej postawy i podjęcie w stosunku do niej konkretnych działań⁵.

Tak rozumiana informacja pełni we współczesnym świecie wiele ról, jest m. in. narzędziem komunikacji międzyludzkiej, towarem⁶ oraz czynnikiem produkcji⁷. Jednym z podmiotów, którego istnienie jest skorelowane

⁴ B. Stefanowicz, *Informacja. Wiedza. Mądrość*, Wyd. Głównego Urzędu Statystycznego, Warszawa 2013, s. 5 – 6.

⁵ M. Kłodawski, *Pojęcie informacji w naukach teoretycznoprawnych*, Rola Informatyki w Naukach Ekonomicznych i Społecznych: Zeszyty naukowe, 2012, t.2, s. 5.

⁶ E. Machura, *Informacja i jej znaczenie we współczesnym świecie w kontekście ochrony informacji niejawnych w Polsce*, Obronność. Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej, 2013, nr 1 (5), str. 156.

⁷ T. Piecuch, *Informacja w funkcjonowaniu współczesnych przedsiębiorstw*, Modern Management Review, 2013, 18 (XVIII), nr 20 (4), s. 161 – 162.

z nią w nierozzerwalny sposób jest państwo. Relacje łączące informację z państwem mają charakter wzajemny – z jednej strony informacja jest jednym z najważniejszych czynników, kształtujących państwowe procesy decyzyjne⁸. Nie można jednak zapominać, że to państwo posiada ogromny wpływ na rozwój oraz kształt informacji, między innymi poprzez kontrolę jej rozprzestrzeniania się oraz treści, czego skrajnym przypadkiem jest cenzura prewencyjna. Informacja postrzegana jest także przez rządy państw jako zasób, który pozwala nie tylko na kreowanie określonego kierunku rozwoju procesów wewnętrznych lecz także zachodzących na polu relacji zewnętrznych z innymi podmiotami. Jako jeden z możliwych aspektów wykorzystania informacji w polityce zagranicznej uznać można kształtowanie strefy wpływów, czyli strefy dominacji hegemonicznego lidera⁹, posiadającego swobodę formowania rozwoju najważniejszych aspektów funkcjonowania, w tym procesów politycznych.

Niejednokrotnie państwa wykorzystywały informację w celu tworzenia oraz utwierdzania obszaru wpływów politycznych. Użycie informacji może przybrać wiele postaci, wśród których wymienić należy: wszelkie działania propagandowe, rozumiane jako fałszowanie oraz preparowanie wiadomości a także zdobywanie jej oraz wykorzystanie w celu pokonania przeciwnika. Klasyk teorii sztuki wojennej Sun Tzu określił jako mądrych i przebiegłych władców tych, którzy zdobywają wiedzę o wrogu¹⁰, co implikuje późniejsze ich pokonanie oraz utrwalenie swojej potęgi.

Krajem, który zawsze traktował informację jako jeden z najważniejszych elementów formatowania oraz utwierdzania politycznej strefy wpływów była Rosja. Mimo zmian form ustroju państwa – od komunistycznego Związku Radzieckiego po obecną Federację Rosyjską – zawsze odgrywała ona niezaprzeczalnie dużą rolę w konsolidowaniu stanu politycznej dominacji. Wymienione przypadki, pomimo istniejących różnic pomiędzy wykorzystaniem informacji, które miały miejsce przez lata łączył jeden cel – maksymalne umocnienie pozycji własnego państwa. Aby osiągnąć zamierzony stan obydwie podmioty podejmowały odpowiednie poczynania, w których informacja pełniła nadrzędną rolę.

⁸ T. Aleksandrowicz, *Wojna informacyjna. Dlaczego Zachód przegrywa z Rosją?*, <https://wszystkoconajwazniejsze.pl/tomasz-aleksandrowicz-wojna-informacyjna-dlaczego-zachod-przegrywa-z-rosja/> dostęp: 31.03.2018.

⁹ D. Kondrakiewicz *System międzynarodowy jako kategoria w nauce o stosunkach międzynarodowych*, Teza Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych, 2016, XI – 3, s. 91.

¹⁰ T. Aleksandrowicz, *Wojna informacyjna. Dlaczego Zachód...op. cit.*

2. Informacja w polityce kształtowania wpływów politycznych ZSRR

Początki posługiwania się informacją jako narzędziem służącym osiągnięciu celów podniesienia swojej pozycji na arenie międzynarodowej oraz osłabienia statusu potencjalnego przeciwnika miały miejsce już w czasach radzieckich. 24 czerwca 1941 roku, dwa dni po ataku hitlerowskich Niemiec na Związek Radziecki powołano do życia Radzieckie Biuro Informacyjne – Sowinformbiuro, którego głównym zadaniem było zarządzanie informacją przekazywaną w prasie i w radiu oraz zapobieganie wszelkim niepożądanym działaniom ze strony niemieckiej maszyny tworzenia i rozpowszechniania przekazu¹¹. W roku 1942 w Wojskowym Instytucie Języków Obcych zaczęto wykładać przedmiot pod nazwą Specpropaganda¹², którego głównym celem było uświadomienie wartości relacji i jej treści w opracowywaniu technik pokonania przeciwnika. W latach powojennych jej znaczenie i użycie w polityce ZSRR znacznie wzrosło. Dwubiegunowy podział świata na strefy wpływów: radziecką i amerykańską wymuszał na mocarstwach rywalizację na wielu polach: ekonomicznym, militarnym a także politycznym. Działania te prowadzone były przede wszystkim w krajach kapitalistycznych i Trzeciego Świata. Wykorzystanie informacji przez stronę radziecką miało głównie charakter propagandowy, tzw. służyło ukształtowaniu określonego sposobu myślenia, postawy lub przekonań, zgodnych z życzeniem podmiotu posługującego się tym narzędziem¹³.

Na płaszczyźnie państw zachodnich, przynależnych do wrogiego dla ZSRR obozu, informacja wykorzystywana była jako narzędzie osłabiające morale ich mieszkańców, m. in. poprzez rozpowszechnianie ideologii lewicowej oraz utwierdzanie fałszywego obrazu przeciwnika, co było określane jako tzw. aktywne przedsięwzięcia zagraniczne¹⁴. Pod pojęciem tym rozumiano operacyjne gry, mające ukierunkowanie propagandowe, pozwalające stronie radzieckiej wywierać oddziaływanie na polu psychologicznym, które

¹¹ J. Morawiecki, *emphProdukcja radzieckich korespondencji gazetowych w czasie II wojny światowej – o niektórych trudnościach badawczych*, Bernat K., Furman W., Snopek J. Wolny – Zmorzyński K. (red.), *emphKorespondent wojenny. Etyka – historia – współczesność*, WSPEiNM, Kielce 2012, s. 127.

¹² J. Darczewska, *emphAnatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja krymska – studium przypadku*, Punkt Widzenia OSW, 05/2014, nr 42, s. 9.

¹³ K. Stelmach, *emphMediatyzacja propagandy – propagandyzacja mediów: wczoraj i dziś*, Zeszyty prasoznawcze, 2014, t. 57 nr 2 (218), s. 409.

¹⁴ R. Cheda, *emphTriumf sowieckiej diezy*, <https://opinie.wp.pl/triumf-sowieckiej-diezy-6126038856501377a>, dostęp: 31.03.2018.

w rezultacie tworzyło pożądany obraz ZSRR i jego polityki. Odbiorcami tego przekazu były: zachodnia opinia publiczna, ośrodki przekazu (prasa i telewizja), a także główne siły polityczne¹⁵. W pierwszym przypadku ZSRR przekazywał korzystne dla siebie wizje rzeczywistości za pomocą organizacji takich jak Międzynarodowa Rada Pokoju oraz Międzynarodowa Unia Studentów¹⁶. Oficjalnie propagowały one idee światowego pokoju i rozbrojenia, w praktyce ich przekaz był zgodny z linią propagandową Moskwy, np. krytykowały USA za zaangażowanie wojskowe w Wietnamie. Pozyskały one wielu znaczących polityków jak francuski minister Charles Fiterman¹⁷, czy zachodniemieccy politycy socjaldemokratyczni jak burmistrz Berlina Zachodniego Heinrich Albertz¹⁸. Moskwa w dużym stopniu wykorzystywała także działające w krajach zachodnich partie komunistyczne¹⁹, które często współpracowały razem z ruchami pokojowymi oraz antynuklearnymi, sprzeciwiającymi się umieszczeniu przez USA rakiet średniego zasięgu w Europie Zachodniej w latach 80. Zdaniem wysoko postawionego oficera GRU Stanisława Łuniewa Związek Radziecki w trakcie trwania wojny wietnamskiej przeznaczał więcej środków pieniężnych na finansowanie działających w USA ruchów antywojennych, dyskredytujących postępowanie amerykańskiego rządu, niż na pomoc dla walczącej z Amerykanami komunistycznej partyzantki Vietkong²⁰.

Innym aspektem opisywanego problemu było wykorzystanie informacji w celach budowy odpowiedniego wizerunku Związku Radzieckiego, mającego zachęcić inne kraje do kooperacji politycznej z tym państwem. Ten sposób przekazu był adresowany przede wszystkim do krajów Trzeciego Świata, które w trakcie „zimnej wojny” wielokrotnie były swoistym polem walki o wpływy między mocarstwami. Istotną rolę w prezentowaniu adekwatnego wizerunku ZSRR odgrywały rozgłośnie radiowe m. in. nadające w piętnastu językach Radio Pokój i Postęp, przekazujące nieprawdziwe informacje na temat polityki państw zachodnich oraz prasa, zwłaszcza periodyki takie jak Moskowskije Novosti, przedstawiające wyidealizowany

¹⁵ Tamże.

¹⁶ K. Wons, *Rosyjska szkoła manipulacji*, <http://jagiellonski24.pl/2017/02/20/rosyjska-szkola-manipulacji/>, dostęp: 31.03.2018.

¹⁷ J. Vinocur, *KGB officers try to infiltrate anti-war groups*, <https://www.nytimes.com/1983/07/26/world/kgb-officers-try-to-infiltrate-antiwar-groups.html>, dostęp: 1.04.2018.

¹⁸ J. Boutwell, *emphPolitics and the peace movement in West Germany*, *International Security*, 1983, vol. 7, nr 4, s. 84.

¹⁹ A. W. Knight, *emphThe KGB and Soviet foreign policy*, Jr. Flernon, E. Hoffman, R. Laird (red.), *emphSoviet Foreign Policy 1917 – 1991: classic and contemporary issues*, Routledge, Nowy Jork 2007, s. 470.

²⁰ J. Slate, *How the Soviet Union helped shape the modern peace movement*, https://medium.com/@JSlate_/how-the-soviet-union-helped-shape-the-modern-peace-movement-d797071d4b2c, dostęp: 23.04.2018.

obraz życia w Związku Radzieckim, jego rolę w propagowaniu idei pokoju oraz sukcesy odnoszone przez to państwo na polu polityki zagranicznej i wewnętrznej²¹. Szczególną znaczenie w zakresie aktywności w nawiązywaniu i kształtowaniu kontaktów zagranicznych przypisywano wsparciu udzielanemu przez ZSRR państwom Trzeciego Świata na polu walki narodowo-wyzwoleńczej. Wspomniane wcześniej czasopisma niejednokrotnie wyrażały solidarność narodu radzieckiego z walczącymi nacjami i przedstawiały Związek Radziecki jako ich obrońcę, czego przykładem może być tytułowa strona jednej z gazet z lat 60, informująca czytelników o szczerzej przyjaźni, którą Związek Radziecki darzy walczące o swobodę narody Afryki²².

Jednocześnie ZSRR podkreślał w swoich przekazach informacyjnych zaangażowanie we współpracę gospodarczą i kulturową z krajami Trzeciego Świata. Kooperacja ta przebiegała najczęściej pod postacią wsparcia ze strony radzieckich ekspertów na polu edukacji, opieki zdrowotnej oraz rolnictwa, przybywających do krajów rozwijających się²³. Czynności te służyły odpowiedniej prezentacji systemu radzieckiego jako najbardziej odpowiedniego dla ich rozwoju ekonomicznego i społecznego, co przekładało się w dalszej perspektywie na współpracę polityczną pomiędzy ZSRR a państwami Trzeciego Świata²⁴. Wpływy radzieckie były jedną z przyczyn przyjęcia przez wiele z tych krajów socjalistycznego modelu rozwoju (Kuba, Algieria, Etiopia)²⁵. Wśród państw Trzeciego Świata sympatia do Związku Radzieckiego jako podmiotu będącego jednocześnie politycznym protektorem oraz sojusznikiem dostarczającym środki rozwoju gospodarczego była bardzo duża, np. rozpad ZSRR został negatywnie przyjęty w Indiach przez elity oraz społeczeństwo. Moskwa była dla polityków indyjskich ważnym sojusznikiem na polu politycznym oraz ekonomicznym, m. in. wspierała Indie w zakresie rozbudowy ich sektora elektrotechnicznego oraz atomowego²⁶.

Użycie informacji przez ZSRR często przybierało postać fabrykowania wiadomości, mających za zadanie wywołać panikę oraz zdyskredytować Stany Zjednoczone i ich sojuszników w oczach światowej opinii publicznej. Już w trakcie konfliktu koreańskiego w latach 1950 – 53 ZSRR rozpowszechni-

²¹ A.W. Knight, *The KGB and Soviet foreign policy..op.cit.*, s. 90, 93 – 94.

²² E. A. Fedosov, *Vnieschnyj mir glazami sovietskoi propagandy 1950 – ch – nachala 1960 – ch v plakatach i karikaturach*, Vestnik Tomskovo Gosudarstviennovo Universiteta. Istorija, 2013, nr 1 (21), s. 108.

²³ H. Machowki, S. Schultz, *Soviet Economic Policy in the Thord World*, R. E. Kanet (red.). *The Soviet Union, Eastern Europe and the Third World*, Cambridge University Press, Cambridge 1987, s. 130.

²⁴ C. E.G. Wallace, *Soviet Economic and Technical Cooperation with Third World : Turkish case*, UMI Dissertation Publishing, Ann Arbor 1990, s. 36.

²⁵ E. A. Fedosov, *Vnieschnyj mir glazami... op.cit.*, s. 108.

²⁶ N.V. Ljukanovich, *Geopoliticheskoje poloziennije Rossiji w XXI viekie*, Rosspen, Moskwa 2003, s. 478.

niało fałszywe doniesienia dotyczące wykorzystywania przez wojska USA broni bakteriologicznej połączonych z równoczesnym nakłanianiem żołnierzy amerykańskich do dezercji co przyniosło konkretne efekty – w trakcie trwania wojny koreańskiej z armii amerykańskiej zdezerterowało około 18 tysięcy osób²⁷. Kampanię dezinformującą ZSRR kontynuował w latach 80., kiedy KGB rozpowszechniło doniesienie dotyczące wyhodowania wirusa HIV w amerykańskich laboratoriach w Fort Detrick²⁸. Działania te miały na celu wprowadzenie w błąd społeczeństw poprzez prezentowanie Stanów Zjednoczonych oraz ich sojuszników jako państw imperialistycznych, dążących do światowego konfliktu oraz utrwalanie wizerunku Związku Radzieckiego jako mocarstwa, wspomaganego przez potężną ideę, będącą zarazem tożsamą z ideą światowego pokoju²⁹, co miało przełożenie na poparcie wielu sił politycznych dla kooperacji z tym państwem, jak zachodnioeuropejscy politycy socjaldemokratyczni i komunistyczni.

3. Informacja w polityce kształtowania wpływów politycznych Federacji Rosyjskiej

Rozpad Związku Radzieckiego, połączony z głębokim kryzysem polityczno – ekonomicznym, który dotknął jego spadkobierczynię – Federację Rosyjską, spowodował chwilowy zastój w procesach wykorzystania informacji jako istotnego mechanizmu rozszerzania swoich wpływów. Dojście do władzy Władimira Putina oraz starania prezydenta o przywrócenie Rosji pozycji światowego mocarstwa spowodowało ponowne zainteresowanie informacją jako potencjalnym środkiem służącym do osiągnięcia wyznaczonego celu. Jako dowód posłużyć może przywrócenie w roku 2000 w programie nauczania Wojskowego Instytutu Języków Obcych przedmiotu „Specpropaganda”, usuniętego w latach 90³⁰. Posługiwanie się informacją dla utwierdzenia wpływów politycznych ma obecnie miejsce na trzech polach: w przestrzeni poradzieckiej, traktowanej przez Moskwę jako naturalna strefa wpływów oraz w krajach Zachodu.

W pierwszym przypadku działania te są szczególnie widoczne na Ukrainie, której niepodległy byt oraz chęć integracji z Zachodem był wielokrotnie przez Rosję kwestionowany. Eksploatacja informacji jako głównego in-

²⁷ R. Cheda, *Triumf sowieckiej dieży*. . . *op.cit.*

²⁸ L. Qiu, *Fingerprints of Russian disinformation: from AIDS and fake news*, <https://www.nytimes.com/2017/12/12/us/politics/russian-disinformation-aids-fake-news.html>, dostęp: 1.04.2018.

²⁹ M. Kunczik, *Images of nations and international public relations*, Mahwah, Elbraum 1997, s. 213.

³⁰ J. Darczewska, *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej*. . . *op.cit.*, s. 9.

strumentu, służącego ukazaniu fałszywego obrazu przeciwnika oraz umocnienia swojego wpływu miała miejsce m. in. przez próby dyskredytowania ukraińskich polityków i ich poczynań w roku 2004 po wybuchu „pomarańczowej rewolucji”, kiedy niejednokrotnie określano przeciwników wspieranego przez Rosję Wiktora Janukowicza jako „banderowską juntę”, zaś samą rewolucję jako „pomarańczową zarazę”³¹. Rosyjskie media przedstawiały w korzystnym świetle wspomnianego Janukowicza, zaś w negatywnym – jego kontrkandydata, Wiktora Juszczenkę³².

Paralelna sytuacja miała miejsce w roku 2013 gdy między rządem ukraińskim i organami Unii Europejskiej trwały negocjacje dotyczące finalnego kształtu umowy stowarzyszeniowej. Rosyjskie media, mające na Ukrainie bardzo dużą grupę odbiorców prezentowały negatywny obraz konsekwencji, które pojawiłyby się w wypadku podpisania przez Kijów wymienionej umowy, wielokrotnie przytaczając prognozy dotyczące możliwego drastycznego pogorszenia się stanu gospodarki ukraińskiej. Jako możliwe warianty tego scenariusza wymieniano wzrost bezrobocia, upadek przemysłu oraz – w perspektywie czasu – bankructwo państwa³³. W podobny sposób rosyjskie środki przekazu przedstawiały sytuację na Ukrainie w trakcie tzw. Euromajdanu oraz rewolucji godności, gdzie jako „juntę”, „faszystów” i „banderowców”³⁴ prezentowano rząd powstały po obaleniu Janukowicza. Etapowano także rzekomym odradzaniem się na Ukrainie faszyzmu³⁵, przytaczając zaangażowanie dwóch organizacji o charakterze nacjonalistycznym: Swobody i Prawego Sektora³⁶. Według rosyjskich mediów obalenie prezydenta było dziełem ukraińskich faszystów, działających w porozumieniu z USA³⁷. Po aneksji Krymu oraz wybuchu konfliktu w Zagłębiu Donieckim starano się przedstawić obraz Ukrainy jako państwa naruszającego prawa mniejszości rosyjskiej, dokonującego etnicznych czystek oraz negowano swój własny udział w donbaskim konflikcie³⁸. Ogromną rolę odegrał w tym przypadku Internet, gdzie informacje o rzekomych zbrodniach ukraińskiej armii pojawiały się za pomocą fałszywych kont na

³¹ J. Darczewska, *Rosja zbroi się do wojny informacyjnej z Zachodem*, Biuletyn Kwartalny Rządowego Centrum Bezpieczeństwa, 2014, nr 9, s. 3.

³² D. Pudło, *Ukraińsko – rosyjska wojna propagandowa: od wydarzeń na Euromajdanie po konflikt w Donbasie*, Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem, 2016, nr 1 (6), s. 148.

³³ J. Hajduk, T. Stępniewski, *Wojna hybrydowa Rosji z Ukrainą*, Studia Europejskie, 2015, nr 4, s. 145.

³⁴ R. Kabaczij, *Plują w twarz – udajesz że pada*, Nowa Europa Wschodnia, 2014, nr 5, s. 59.

³⁵ J. Hajduk, T. Stępniewski, *Wojna hybrydowa Rosji z Ukrainą... op.cit.*, s. 141.

³⁶ W. Rasewycz, *Ukraińscy faszyci to nie mit*, http://wyborcza.pl/1,75968,15807435,Ukraińscy_faszyci_to_nie_mit.html, dostęp: 2.05.2018.

³⁷ M. Kacewicz, *Maski kłamstw. Kremłowska propaganda w TVN24*, <http://www.newsweek.pl/swiat/ukraincy-protestuja-przeciw-emisji-w-tvn24-prokremlowskiego-dokumentu-omajdanie,artykuly,380358,1.html>, dostęp: 2.05.2018

³⁸ J. Hajduk, T. Stępniewski, *Rosja zbroi się do wojny informacyjnej*, op. cit, s. 4.

Facebooku³⁹. I w tym przypadku doszło do tworzenia nieprawdziwych informacji, mających na celu maksymalne ukazanie w złym świetle strony ukraińskiej – na początku marca 2014 roku rosyjska stacja telewizyjna wyemitowała reportaż, w którym próbowano wykazać rzekome zaangażowanie Zachodu w wydarzenia rozgrywające się na Majdanie, m. in. przekazano wiadomość o pojawieniu się w Kijowie 300 najemników z USA, mających pomóc Prawemu Sektorowi usunąć ze Lwowa i Odessy ludność pochodzenia rosyjskiego⁴⁰, co miało służyć utrwaleniu obrazu władz ukraińskich jako fałszystów, mogących prowadzić wojnę przeciwko własnym obywatelom oraz „zaprezentować” Rosję jako jedyny podmiot, mogący zaprowadzić w tym rejonie pokój.

Jednocześnie rosyjskie źródła przekazywały informacje o wspólnocie duchowej i kulturowej Ukraińców i Rosjan, którzy tak naprawdę są jednym narodem rozdzielonym przez sztuczne podziały. Rosja występowała w tych przekazach jako obrońca Ukraińców przed zagrożeniem nacjonalistycznym, przeciwstawiającym się scaleniu obydwu nacji⁴¹. Znamienne w tym kontekście wydają się słowa prezydenta Putina, który w roku 2015 określił Rosjan i Ukraińców jako jeden naród⁴². Wymienione działania miały na celu przeciwdziałanie możliwym reformom politycznym na Ukrainie, pokazanie nieprawdziwego obrazu zachodzących w tym kraju przemian oraz uniemożliwienie włączenia Ukrainy w zachodnią strefę wpływów.

Przypadek Ukrainy nie jest jedynym casusem wykorzystania przez Rosję informacji w celu wywarcia określonego oddziaływania. Posługując się nowoczesnymi narzędziami komunikacji Rosja stara się także oddziaływać na społeczeństwa państw zachodnich i innych krajów postsowieckich poprzez instrumenty takie jak nowoczesna stacja telewizyjna, nadająca program o zasięgu ogólnoświatowym. Aktualnie jest nią założony w roku 2005 kanał Russia Today, znana obecnie pod nazwą RT. Jej program jest nadawany w wielu językach (min. angielskim, hiszpańskim i arabskim), zaś liczba jego odbiorców na Zachodzie oceniana jest na 150 mln⁴³. Według badań przeprowadzonych w roku 2011 przez firmę Nielsen RT stacja ta była drugą – po BBC World News – najpopularniejszą stacją informacyjną

³⁹ G. Kuczyński „Fabryka trolli, konta – widma i 5 innych metod. Wojna Rosji w Internecie”, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/fabryka-trolli-konta-widma-i-5-innych-metod-wojna-rosji-w-internecie,454963.html>, dostęp: 4.04.2018.

⁴⁰ J. Hajduk, T. Stępniewski, *Wojna hybrydowa Rosji z Ukrainą*, op. cit., s. 147.

⁴¹ Tamże, s. 146 – 147.

⁴² V. Putin, *Vladimir Putin: russkije i ukraincy – eto odin narod*.

Ja tak dumaju i siejczas, <https://echo.msk.ru/blog/echomsk/1513950-echo/>, dostęp: 2.05.2018.

⁴³ T. Aleksandrowicz, *Wojna informacyjna. Dlaczego Zachód przegrywa...*, op. cit.

w USA⁴⁴. Telewizja ta znajduje się w Rosji na rządowej liście organizacji o znaczeniu strategicznym⁴⁵. Jest także finansowana przez rosyjski rząd, który w roku 2013 przeznaczył na jej działalność 350 milionów dolarów⁴⁶. RT jest obecnie najważniejszym medium, za pomocą którego Rosja propaguje swój punkt widzenia na wiele kwestii, w tym na sprawy polityczne.

Prezentowany w serwisach informacyjnych RT przekaz charakteryzuje się paroma wyróżnikami. Jest on skierowany wyraźnie przeciwko państwom zachodnim, szczególnie Stanom Zjednoczonym, których polityka na antenie stacji była wielokrotnie krytykowana. W programie „The Truthseeker” („Poszukiwacz prawdy”) insynuowano, że pewne poszlaki dotyczące zamachu w Bostonie, przeprowadzonego w roku 2013 przez dwóch czeczeńskich terrorystów wskazują na udział amerykańskiego rządu. RT atakuje także polityków prowadzących działania niezgodne z aktualną linią polityczną Moskwy. W roku 2008, podczas konfliktu rosyjsko – gruzińskiego dziennikarze stacji określili jako ludobójstwo próbę wkroczenia wojsk gruzińskich na obszar Osetii Południowej, zaś sam prezydent skonfliktowanej z Rosją Gruzji, Michaił Saakaszwili, został nazwany „psychopata”⁴⁷. Dzięki temu niezwykle emocjonalnemu i bezpośredniemu przekazowi RT dociera do ogromnej rzeszy widzów na całym świecie, szczególnie tych niezadowolonych z Pax Americana i kreuje obraz Rosji jako państwa, sprzeciwiającego się amerykańskiej hegemonii i w konsekwencji będącego najbardziej odpowiednim kandydatem na lidera alternatywnego porządku światowego.

Przedstawiana stacja jest wykorzystywana również do utwierdzania w społeczeństwach krajów zachodnich postaw antyamerykańskich, eurosceptycznych oraz autorytarnych. Szczególny udział w osiągnięciu tego celu mają programy, w których często goszczą politycy, których stosunek do zachodzących w świecie zachodnim procesów integracyjnych nie jest pozytywny. W programach RT wielokrotnie występowali zachodni politycy, jak znany ze swoich prorosyjskich poglądów obecny prezydent USA Donald Trump, czy europejscy politycy o astawieniu eurosceptycznym, np.

⁴⁴ M. Rachoń, *RT. Bomba telewizyjna. M. Rachoń o tubie propagandowej Kremla*, <http://niezalezna.pl/220424-quotrt-bomba-telewizyjnaquot-m-rachon-o-tubie-propagandowej-kremla>, dostęp: 2.05.2018.

⁴⁵ *Russia Today i Sputnik chcą dominować wśród tzw. alternatywnych mediów*, <http://www.pch24.pl/russia-today-i-sputnik-chca-dominowac-posrod-tzw-alternatywnych-mediow-,54600,i.html>, dostęp: 2.04.2018.

⁴⁶ A. Kublik, *Telewizja Russia Today zaangażowała znanych Amerykanów*, http://wyborcza.pl/1,155287,17550075,Telewizja_Russia_Today_zaangazowala_znanych_Amerykanow.html, dotęp: 2.05.2018.

⁴⁷ G. Kuczyński, *Russia Today na froncie. Medialna dywizja Putina*, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/russia-today-na-froncie-medialna-dywizja-putina,406504.html>, dostęp: 3.05.2018.

Nigel Farage czy Vaclav Klaus⁴⁸. Prezentowane przez wymienione osoby przekonania niejednokrotnie pokrywały się z poglądami głoszonymi przez rosyjskie władze, zaś ich udział w programach RT służyć miał nie tyle rozprzestrzenianiu opinii wymienionych osób ile konkretnych ich wyróżników – negatywnego nastawienia do procesów demokratyzacji, integracji europejskiej i współpracy transatlantyckiej. W przedstawionym przypadku ich promowanie ze strony RT przyczynić się ma do utwierdzenia oddziaływania Rosji w środowisku zachodnich przeciwników dominacji USA i UE, poszukujących nowego ośrodka siły, którym – w zamierzeniu twórców stacji – powinna być Federacja Rosyjska.

RT nie jest narzędziem służącym jedynie przekazywaniu informacji w celu odpowiedniego ukształtowania procesów politycznych. Czasami stacja ta próbuje bezpośrednio wpływać na ich przebieg. W roku 2016 oskarżono RT o próbę dyskredytacji Hillary Clinton w trakcie wyborów prezydenckich. Stacja wyemitowała film, w którym wykazywano nieuczciwe praktyki małżeństwa Clintonów w zakresie prowadzenia działalności dobroczynnej⁴⁹. W przekazywaniu informacji w celu wywarcia wpływu Rosja wykorzystuje w szerokim zakresie nie tylko telewizję, ale także Internet, m. in. przed wyborami prezydenckimi w USA prorosyjskie konta na Facebooku przekazywały zmanipulowane informacje na temat elekcji i były czytane przez 126 mln Amerykanów⁵⁰. W podobny sposób Moskwa starała się oddziaływać na wynik wyborów poprzez inny popularny serwis społecznościowy – Twitter. W trakcie przesłuchań odbywających się przed komisją, mającą ustalić możliwy wpływ Rosji na wybory w Stanach w roku 2016, przedstawiciele serwisu przyznali że 1,4 miliona tweetów (wiadomości) zostało opublikowanych za pomocą komputerowych programów kontrolowanych przez Rosjan⁵¹. Zasięg i wielkość możliwych manipulacji dokonanych przez Moskwę mógł być tak duży, że amerykańska Izba Reprezentantów w marcu 2017 roku zdecydowała o powołaniu wspomnianej komisji, mającej zbadać możliwą ingerencję Rosji na wynik wyborów prezydenckich⁵².

⁴⁸ M. L. Richter, *The Kremlin's platform for useful idiots in the West: an overview of RT's editorial strategy and evidence of impact*, <http://www.europeanvalues.net/wp-content/uploads/2017/09/Overview-of-RTs-Editorial-Strategy-and-Evidence-of-Impact.pdf>, s. 46, 48, 51.

⁴⁹ *Dwa tajne raporty. Reuters: Kreml stworzył strategię oddziaływania na wybory w USA*, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/reuters-kreml-stworzyl-strategie-wplywania-na-wybory-w-usa,733267.html>, dostęp: 3.05.2018.

⁵⁰ G. Rzeczkowski, *Napad rosyjskich farmerów*, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1729634,1,rosyjska-propaganda-zalewa-wirtualny-swiat.read>, dostęp: 3.04.2018.

⁵¹ M. Rabij, *Rosyjska dywersja w sieci zagraża USA*, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/rosyjska-dywersja-w-sieci-zagraza-usa-150762?language=pl>, dostęp: 3.05.2018.

⁵² *Komisja zbada czy Rosja wpływała na wybory. Demokraci i republikanie jednym głosem*, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/usa-kongres-komisja-ds-wywiadu-zbada-czy-rosja-wplywala-na-wybory,719782.html>, dostęp: 3.05.2018.

Sam fakt powołania takiego organu świadczy o możliwym zagrożeniu, jakie dla formowania się i przebiegu procesów politycznych może mieć siła oddziaływania Rosji poprzez wykorzystanie informacji.

Podsumowanie

Powyższe przykłady pokazują, że informacja od zawsze była postrzegana jako jeden z najważniejszych środków, używanych w procesie utwierdzenia politycznych wpływów, zwłaszcza w krajach zaliczanych do grona tzw. Zachodu, będącego od czasów zimnej wojny głównym przeciwnikiem konsolidacji hegemonii – najpierw radzieckiej, obecnie zaś rosyjskiej, oraz w przestrzeni poradzieckiej. Kształtowanie oraz umacnianie strefy swoich wpływów politycznych miało i ma w obecnych czasach miejsce na polach takich jak: wpływanie na formowanie i przebieg procesów i przemian o tym charakterze, propagowanie poglądów mogących na wspomniane procesy i przemiany oddziaływać oraz – w skrajnym przypadku – ingerowanie w jedność terytorialną i społeczną kraju (*casus* Ukrainy). Wykorzystanie informacji przed obydwoma podmiotami różniło się w zależności od treści oraz znaczenia przedstawianego czynnika w polityce rozszerzania swoich wpływów.

W czasach istnienia Związku Radzieckiego posługiwanie się informacją miało miejsce przede wszystkim poprzez konwencjonalne jej źródła jak prasa czy radio. Aktualnie najważniejszymi instrumentami służącym przetwarzaniu oraz przekazywaniu wiadomości są środki najnowszej technologii jak internet czy telewizja⁵³. Dzięki zdobyczom rewolucji technologicznej możliwe jest – poprzez wymienione możliwości przekazu – dotarcie do znacznej liczby odbiorców (przypadek telewizji RT czy postów na Facebooku). Dla Związku Radzieckiego informacja była ponadto narzędziem, który pod względem znaczenia w procesie kształtowania strefy wpływów ustępował innym instrumentom, które w ówczesnych czasach były o wiele częściej wykorzystywane do osiągnięcia pożądanego stanu, jak środki militarne. Obecnie posiada ona zdecydowanie największą doniosłość w zakresie wywierania wpływu na fenomeny polityczne w innych państwach. Jest ona o wiele tańszym oraz szybszym środkiem osiągnięcia wyznaczonych celów, docierającym do bardzo dużej grupy odbiorców⁵⁴, mogącej dzięki temu wpłynąć na ukształtowanie ich postaw.

⁵³ J. Darczewska, *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej*, op. cit., s. 25.

⁵⁴ G. Rzczkowski, *Napad rosyjskich farmerów*, op. cit.

Użycie informacji w obydwu przypadkach wykazuje jednak sporo podobieństw. Przede wszystkim była i jest ona – zarówno w przeszłości jak i w czasach obecnych – wykorzystywana w celu wykreowania konkretnego i jasno ukierunkowanego rozwoju oddziaływania politycznego wyrażającego się w przyjmowaniu postaw sprzyjających polityce Związku Radzieckiego i Rosji. Proces ten ma miejsce niezależnie od zmiany treści przekazu, zastosowanego dla osiągnięcia pożądanego efektu. W czasach zimnej wojny Związek Radziecki posługiwał się określonymi treściami, takimi jak walka z imperializmem, starania o światowy pokój czy solidarność z uciszonymi narodami Trzeciego Świata. W czasach obecnych przekaz ten koncentruje się wokół takich zagadnień jak: niezgoda na światową hegemonię USA czy walka z nacjonalizmem. Mimo zmiany zawartości jego główny cel pozostaje ten sam – maksymalny wpływ na procesy polityczne. Poprzez odpowiednie wykorzystanie informacji ZSRR był w stanie utwierdzić wspomniane wpływy na obszarze przestrzeni politycznej krajów zachodnich oraz państw Trzeciego Świata. Współczesna Rosja swoją strefę wpływów ciągle konstytuuje, jednak jej bardzo intensywne starania realizowane poprzez nowoczesne kanały przekazu jak Internet czy stacja RT nie pozostawiają wątpliwości co do jej rozbudowy i konsolidacji w przyszłości. Niewątpliwie Federacja Rosyjska – ze względu na powszechny dostęp do Internetu, łatwą możliwość odbioru zagranicznych stacji telewizyjnych oraz ciągle udoskonalanie technik wykorzystania informacji – będzie w dalszym ciągu posługiwać się nią dla osiągnięcia własnych celów jak ugruntowanie sfery swoich interesów, co wobec braku zdecydowanej reakcji państw zachodnich przyczynić się może do jeszcze większego wzrostu skuteczności opisywanego narzędzia w procesie konstruowania i podtrzymywania obszaru swojego oddziaływania politycznego.

Bibliografia

1. Bernat K., Furman W., Snopek J. Wolny – Zmorzyński K. (red.), *Korespondent wojenny. Etyka – historia – współczesność*, Wyd. WSPE-iNM, Kielce 2012.
2. Beyga E., *Użycie siły w stosunkach międzynarodowych oraz ograniczenie jej stosowania*, Zeszyt Studenckich Kół Naukowych Wydziału Prawa i Administracji UAM, 2011, nr 1 (18).
3. Boutwell J., *Politics and the peace movement in West Germany*, International Security, 1983, vol. 7, nr 4.
4. Darczewska J., *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja krymska – studium przypadku*, Punkt Widzenia OSW, 05/2014, nr 42.
5. Darczewska J., *Rosja zbroi się do wojny informacyjnej z Zachodem*, Biuletyn Kwartalny Rządowego Centrum Bezpieczeństwa, 2014, nr 9.
6. Fedosov E. A., *Vnieschnyj mir glazami sovietskoj propagandy 1950 – ch – nachala 1960 – ch v plakatach i karikaturach*, Vestnik Tomskovo Gosudarstviennovo Universitieta. Istorija, 2013, nr 1 (21).
7. Hajduk J., Stepniewski T., *Wojna hybrydowa Rosji z Ukrainą*, Studia Europejskie, 2015, nr 4.
8. Kabaczij R., *Plują w twarz – udajesz że pada*, Nowa Europa Wschodnia, 2014, nr 5.
9. Kanet R. E., *The Soviet Union, Eastern Europe and the Third World*, Wyd. Cambridge University Press, Cambridge 1987.
10. Kłodawski M., *Pojęcie informacji w naukach teoretycznoprawnych*, Rola Informatyki w Naukach Ekonomicznych i Społecznych: zeszyty naukowe, 2012, t.2.
11. Kondrakiewicz D., *System międzynarodowy jako kategoria w nauce o stosunkach międzynarodowych*, Teka Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych, 2016.
12. Kunczik M., *Images of nations and international public relations*, Wyd. Mahwah, Elbraum 1997.
13. Ljukanovich N. V., *Geopoliticheskoje polożienije Rossiji w XXI wiekie*, Wyd. Rosspen Moskwa 2003.
14. Machura E., *Informacja i jej znaczenie we współczesnym świecie w kontekście ochrony informacji niejawnych w Polsce*, Obronność. Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej, 2013, nr 1 (5).

15. Nowicki M., *Sankcje jako wolicjonalny środek wywierania presji na państwa naruszające ład międzynarodowy*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 2015, nr 406.
16. Piecuch T., *Informacja w funkcjonowaniu współczesnych przedsiębiorstw*, Modern Management Review, 2013, 18 (XVIII), nr 20 (4).
17. Pudło D., *Ukraińsko – rosyjska wojna propagandowa: od wydarzeń na Euromajdanie po konflikt w Donbasie*, Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem, 2016, nr 1 (6).
18. Stefanowicz B., *Informacja. Wiedza. Mądrość*, Wyd. Głównego Urzędu Statystycznego, Warszawa 2013.
19. Stelmach K., *Mediatyzacja propagandy – propagandyzacja mediów: wczoraj i dziś*, „Zeszyty prasoznawcze”, 2014, t. 57 nr 2 (218).
20. Wallace C. E. G., *Soviet Economic and Technical Cooperation with Third World: Turkish case*, UMI Dissertation Publishing, Ann Arbor 1990.
21. Aleksandrowicz T., *Wojna informacyjna. Dlaczego Zachód przegrywa z Rosją?*, <https://wszystkoconajwazniejsze.pl/tomasz-aleksandrowicz-wojna-informacyjna-dlaczego-zachod-przegrywa-z-rosja/>, dostęp: 31.03.2018.
22. Cheda R., *Triumf sowieckiej diezy*, <https://opinie.wp.pl/triumf-sowieckiej-diezy-6126038856501377a>, dostęp: 31.03.2018.
23. Kacewicz M., *Maski kłamstw. Kremlowska propaganda w TVN24*, <http://www.newsweek.pl/swiat/ukraincy-protestuja-przeciw-emisji-w-tvn24-prokremlowskiego-dokumentu-o-majdanie,artykuly,380358,1.html>, dostęp: 2.05.2018.
24. Kublik A., *Telewizja Russia Today zaangażowała znanych Amerykanów*, http://wyborcza.pl/1,155287,17550075,Telewizja_Russia_Today_zaangazowala_znanych_Amerykanow.html, dostęp: 2.05.2018.
25. Kuczyński G., *Fabryka trolli, konta – widma i 5 innych metod. Wojna Rosji w Internecie*, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/fabryka-trolli-konta-widma-i-5-innych-metod-wojna-rosji-w-internecie,454963.html>, dostęp: 4.04.2018.
26. Kuczyński G., *Russia Today na froncie. Medialna dywizja Putina*, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/russia-today-na-froncie-medialna-dywizja-putina,406504.html>, dostęp: 4.04.2018.
27. Putin V., *Vladimir Putin: russkije i ukraincy – eto odin narod. Ja tak dumaju i siejczas*, <https://echo.msk.ru/blog/echomsk/1513950-echo/>, dostęp: 2.05.2018.

28. Rabij M., *Rosyjska dywersja w sieci zagraża USA*, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/rosyjska-dywersja-w-sieci-zagraza-usa-150762?language=pl>, dostęp: 3.05.2018.
29. Rachoń M., *RT. Bomba telewizyjna. M. Rachoń o tubie propagandowej Kremla*, <http://niezalezna.pl/220424-quotrt-bomba-telewizyjnaquot-m-rachon-o-tubie-propagandowej-kremla>, dostęp: 2.05.2018.
30. Rasewycz W., *Ukraińscy faszyci to nie mit*, http://wyborcza.pl/1,75968,15807435,Ukrajnscy_faszyci_to_nie_mit.html, dostęp: 2.05.2018.
31. Rzeczkowski G., *Napad rosyjskich farmerów*, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1729634,1,rosyjska-propaganda-zalewa-wirtualny-swiat.read>, dostęp: 3.04.2018.
32. Qiu L., *Fingerprints of Russian disinformation: from AIDS and fake news*, <https://www.nytimes.com/2017/12/12/us/politics/russian-disinformation-aids-fake-news.html>, dostęp: 1.04.2018.
33. Slate J., *How the Soviet Union helped shape the modern peace movement*, https://medium.com/@JSlate_/how-the-soviet-union-helped-shape-the-modern-peace-movement-d797071d4b2c, dostęp: 23.04.2018.
34. Vinocur J., *KGB officers try to infiltrate anti-war groups*, <https://www.nytimes.com/1983/07/26/world/kgb-officers-try-to-infiltrate-antiwar-groups.html>, dostęp: 1.04.2018.
35. Wons K., *Rosyjska szkoła manipulacji*, <http://jagiellonski24.pl/2017/02/20/rosyjska-szkola-manipulacji/>, dostęp: 31.03.2018.
36. *Dwa tajne raporty. Reuters: Kreml stworzył strategię oddziaływania na wybory w USA*, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/reuters-kreml-stworzyl-strategie-wplywania-na-wybory-w-usa,733267.html>, dostęp: 3.05.2018.
37. *Komisja zbada czy Rosja wpływała na wybory. Demokraci i republika nie jednym głosem*, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/usa-kongres-komisja-ds-wywiadu-zbada-czy-rosja-wplywala-na-wybory,719782.html>, dostęp: 3.05.2018.
38. *Russia Today i Sputnik chcą dominować wśród tzw. alternatywnych mediów*, <http://www.pch24.pl/russia-today-i-sputnik-chca-dominowac-posrod-tzw-alternatywnych-mediow-,54600,i.html>, dostęp: 2.04.2018.

Abstract

Olga Jastrzębska

**Information as the important factor in strategy of shaping
and maintaining political sphere of influences on the example
of Russia and USSR actions after II World War**

Main subject of this article is concerned about using an information as one of the most important tool of shaping and consolidating the political sphere of influence by Soviet Union and it's successor – Russian Federation. In both cases information, understand as stimulus which allows through the message to adopt the right attitude – was very powerful appliance, which could influence the shape and direction of political processes. Despite the change of content and important elements of the exposing, information is still considered by Russian politicians as instrument, which allows for raising Russia's international position. Nowadays, due to using the newest technologies achievements Russia can influence the course of political processes on the area of Post – Soviet and Western countries, widespreading it's own sphere of connections and domination.

Key words: information, propaganda, sphere of influence, Russia Today, ideology

*Alicja Paluch*¹

Modelowanie potęgi państwa - wybrane zagadnienia

Streszczenie

W artykule przedstawiono zagadnienia związane z modelowaniem potęgi państwa. Dokonano przeglądu najważniejszych modeli potęgi państwa, wraz z charakterystyką poszczególnych składowych. Opisano różne ujęcia potęgi, w ramach wybranych teorii stosunków międzynarodowych.

Słowa kluczowe: potęga państwa, modele potęgi państwa, czynniki potęgotwórcze

Wstęp

Podejmujący się próby badania potęgi państwa, zazwyczaj spotykają się z podobnymi dylematami. Pojawiają się one na gruncie conceptualnym, operacyjnym jak i metodologicznym. Mimo licznych trudności materia ta spotyka się z coraz szerszym zainteresowaniem badaczy, zarówno od strony teoretycznej jak i praktycznej. Wśród różnych podejść kwantytatywnego określania potęgi, największą popularność zyskały modele potęgi państwa. Przedstawienie najważniejszych zagadnień związanych z modelowaniem potęgi państwa, stało się celem niniejszego artykułu.

¹ Asystent w Zakładzie Nauk o Bezpieczeństwie, Uniwersytet Opolski, Wydział Prawa i Administracji

1. Wielowymiarowe aspekty potęgi

Zakres przedmiotowy kluczowego atrybutu państwa jakim jest potęga, pozostaje nadal w centrum debaty o stosunkach międzynarodowych. Termin ten przybiera różne znaczenia w teoriach poszczególnych nauk. Niejednoznaczność i różnorodność znaczenia potęgi najlepiej widoczna jest, analizując ją pod kątem głównych ujęć teoretycznych – realizmu, liberalizmu oraz konstruktywizmu. Dowodem na powyższe jest fakt, braku istnienia jednej i powszechnie akceptowalnej definicji potęgi.

Charakterystycznym dla paradygmatu realistycznego jest utożsamianie potęgi z zasobami a nie z relacjami². Klasyk tego nurtu Hans J. Morgenthau przedstawia potęgę jako kontrolę, którą człowiek sprawuje nad umysłami i zachowaniami innych ludzi. Przy tym zwraca uwagę na pluralistyczną naturę ludzką. Podkreśla konieczność odróżniania potęgi (power) od siły (force), która jest wynikiem działania z użyciem przemocy fizycznej. Wskazuje jednocześnie katalog materialnych komponentów potęgi państwa, które dzieli na zmienne i relatywnie niezmiennie. Według Morgenthaua najbardziej trwałe charakter mają czynniki geograficzne, jednakże ich znaczenie maleje, wraz z rozwojem komunikacji. W dalszej kolejności wyróżnia zasoby naturalne - wśród nich największe znaczenie przypisuje żywności oraz surowcom. Następnie umiejscawia potencjał przemysłowy, przewagę militarną oraz czynnik demograficzny – liczbę ludności. Obok wyżej wskazanych czynników, podkreślił również znaczenie subiektywnych źródeł potęgi, takich jak morale i charakter narodowy³. Istotne znaczenie przypisuje również dyplomacji oraz jakości rządów. Według kolejnego przedstawiciela tego nurtu – Johna Mearsheimera, potęga opiera się na zasobach będących w posiadaniu państwa. Badacz wyróżnia dwa rodzaje potęgi – potencjalną i realną. Pierwsza z nich jest ukryta, opiera się na zasobach socjoekonomicznych. Składowymi tego typu potęgi jest ludność oraz bogactwo, które wspólnie stanowią podstawę dla budowania sił militarnych – głównego czynnika potęgi realnej⁴. Ciekawe spojrzenie na potęgę prezentuje również Kenneth N. Waltz, według którego dla państw potęga ma ona charakter wtórny, jest jedynie środkiem działania, natomiast główne znaczenie odgrywa bezpieczeństwo. Państwa budując swoją potęgę co prawda zwiększają swoje bezpieczeństwo, lecz w tych dążeniach

² A. Wojciuk, *Dylemat potęgi. Praktyczna teoria stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010, s. 63.

³ H. J. Morgenthau, K. W. Thompson, *Politics Among Nations*, McGraw — Hill Universities, New York 1948, s. 104.

⁴ J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York, 2001, s. 44.

muszą brać pod uwagę reakcję innych podmiotów. W związku z tym, w przypadku gdy istnieje szansa zwiększenia potęgi przez państwo, a jest ona sprzeczna z celem maksymalizacji bezpieczeństwa, państwo zaprzestaje zabiegać o potęgę.

W przypadku liberalizmu, potęga ujmowana jest bardziej w kategoriach procesu niż zasobów. Spoiwem tego paradygmatu jest twierdzenie, że relacje między państwami są zasadniczo pokojowe, racjonalne i uporządkowane. Następuje to w wyniku powiązań wzajemnych interesów, opartych na więziach ekonomicznych i współpracy gospodarczej. Najpopularniejszymi przedstawicielami tego nurtu jest Joseph Nye oraz Robert Koehane. Ich zdaniem w coraz większym stopniu źródłem potęgi są asymetryczne współzależności, które umożliwiają kontrolowanie zasobów i wywieranie wpływu⁵. Interesującym zagadnieniem jest także analiza działania instytucji międzynarodowych w realizowaniu polityki opartej na potędze (m.in. sposób w jaki instytucje zmieniają współpracę między państwami, interakcja między państwami i instytucjami). Charakterystycznym dla Josepha Nyea jest także wprowadzenie pojęcia *soft power*, czyli zdolności danego podmiotu politycznego do osiągania swoich celów, dzięki sile jego atrakcyjności (wartości, zasady, idee, aspekty kulturowe oraz skuteczność instytucji). *Soft power* jest zdolnością przyciągania innych państw, sprawiania by zabiegały o to samo, do czego dąży inne państwo⁶. Neoliberalowie zwracają również uwagę na zjawisko dyfuzji potęgi, rosnące znaczenie nieformalnych uczestników stosunków międzynarodowych, tj. podmiotów niepaństwowych, które także wyposażone są w potęgę.

Paradygmat konstruktywistyczny opisuje niematerialną stronę fenomenu potęgi. Do zmiennych potęgi konstruktywiści włączają idee, warunkują ją kontekstem kulturowym stosunków międzynarodowych. Przedstawiciele tego nurtu nie twierdzą, że siła materialna nie ma znaczenia, wprost przeciwnie jest ona ważna, jednakże należy ją ujmować przez pryzmat społecznych znaczeń (społecznej interpretacji), które definiują jej wpływ na życie. Potęga ma nie tylko naturę materialną, ale związana jest także z wiedzą, ideami, praktykami, kulturą, ideologią, językiem, zakładając jednocześnie, że owa warstwa ideowa nadaje sens i znaczenie materialnej stronie potęgi⁷. Według konstruktywistów potęga konstruowana jest społecznie w toku interakcji między państwami, wobec tego dążenie do potęgi

⁵ R.O. Koehane, J.S. Nye, *Power and Interdependence in the Information Age*, [w:] Foreign Affairs, Vol. 77, Issue 5, September/October 1998, s. 3-17.

⁶ J.S. Nye, *Soft power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, Warszawa, WAIIP, 2001, s. 34.

⁷ A. Skolimowska, *Potęga w ujęciu konstruktywizmu* [w:] Potęgomedia, M. Sułek (red). Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2016, s. 109.

wynika z uwarunkowań kulturowych oraz idei, jakie istnieją w relacjach między państwami⁸.

2. Zastosowanie modeli w określaniu potęgi państwa

Dotychczas przeprowadzone badania w przedmiotowym zakresie, prezentują rozmaite sposoby określania potęgi państwa. Zasadniczo bazują one na dwóch podejściach badawczych, tj. syntetycznym oraz analitycznym. Pierwsze z nich opiera się na ujęciu całościowym, poprzez przyjęcie *niewielkiej liczby zagregowanych wskaźników, obejmujących w skrótovej postaci najważniejsze jej cechy*⁹. Natomiast drugie bazuje na szczegółowej identyfikacji i eksploracji poszczególnych komponentów czy też wymiarów potęgi państwa oraz wchodzących w ich skład elementów (analiza sektorowa)¹⁰. Oba ujęcia mają zasadnicze znaczenie w prowadzeniu badań nad niniejszą problematyką, w efekcie przedstawiając zarówno ogólne i nieskomplikowane wskaźniki potęgi państwa, jak i te o bardziej zaawansowanym charakterze. Badacze podejmujący próby przeprowadzenia analizy w tym zakresie, często finalizują ją opracowując stosowne modele (weryfikowalne i nieweryfikowalne) lub też poprzestają na enumeratywnym zestawieniu czynników potęgotwórczych (np. opracowanie RAND Corporation¹¹). Literatura przedmiotu zawiera kilkadziesiąt modeli potęgi lub tzw. formuł potęgi państwa, opartych na wielu zmiennych objaśniających. Do najbardziej znanych zaliczają się m. in. formuły Clinea, Germana, Fucsa, Shinna, Farrara, Chaczaturova, Virmaniego, Orłowskiego, Organskiego oraz Sułka. Powszechnie uznane jest także podejście chińsko-japońskie tzw. ogólnej potęgi państwa, (CNP – comprehensive national power).

Modelowanie jest procesem budowania obrazu pewnego fragmentu rzeczywistości, nazywanego oryginałem, przedstawionym w przyjętym języku (kodzie) przy pomocy wybranej metody badawczej i zgodnie z wiedzą o przedmiocie badania¹². Modelowanie tworzy warunki dokładniejszego poznania i zrozumienia funkcjonowania badanego zjawiska, poprzez stosowanie uzasadnionych uproszczeń. Rezultatem modelowania jest model,

⁸ A. Wendt, *Anarchy is what States Make of it. The Social Construction of Power Politics*, International Organization, 1992 nr 2, t. 46, s. 424.

⁹ M. Sułek, *Programowanie gospodarczo-obronne*, Wyd. Bellona, Warszawa 2008, s. 107.

¹⁰ Jak zauważa M. Sułek oba podejścia nie są ze sobą sprzeczne, bowiem *dalece zaawansowane i szeroko zakrojone prace analityczne mogą prowadzić do ujęć syntetycznych; podobnie dezagregacja syntez, która może mieć kilka szczebli, może prowadzić do stosownych ujęć analitycznych*. Tamże, s. 114.

¹¹ Patrz: Ashley J. Tellis, Janice Bially, Christopher Layne, Melissa McPherson, *Measuring National Power in the Postindustrial Age*, RAND Corporation, 2000.

¹² Zob. P. Sienkiewicz, *Systemy kierowania*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1989, s. 111.

który definiowany jest w wieloraki sposób. Na przykład za model przyjmuje się *uproszczone wyobrażenie lub odwzorowanie rzeczywistości, prezentujące strukturę, cechy, funkcjonowanie istniejącego lub projektowanego obiektu, dostarczające informacji umożliwiającycy jego poznanie*¹³. Wyrażany jest również jako *przedmiot złożony (także abstrakcyjny) odwzorowujący dla celów poznawczych lub praktycznych bardziej od niego złożony, istniejący albo projektowany, fragment rzeczywistości*¹⁴.

Modele potęgi państwa można podzielić na: operacyjne (formalne) oraz ideowe (heurystyczne). Pierwsze umożliwiają kwantyfikację przyjętych zmiennych, ze względu na dostępność danych oraz istnienie funkcji ich przekształcenia¹⁵. Jak wskazuje Mirosław Sułek *dane te mogą mieć charakter danych statystycznych – surowych lub przetworzonych albo danych opartych na ocenach ekspertów*¹⁶. Budowa modelu następuje w ramach badań empirycznych lub w drodze dedukcji. Pierwszy wariant polega na poszukiwaniu modelu matematycznego, bazując na przyjętych założeniach oraz zebranych, wymiernych danych statystycznych. Jest to podejście charakterystyczne na przykład dla ekonometrii. Rezultatem drugiego wariantu jest również opracowanie modelu, jednakże następuje ono poprzez przyjęcie pewnych aksjomatów, które następnie drogą odpowiednich przekształceń prowadzą do nowych twierdzeń – modeli¹⁷. Modele ideowe natomiast nie nadają się do badań empirycznych, przedstawiają bowiem one *jedynie w bardziej zdyscyplinowany metodycznie sposób rozumowania, liczbę i rodzaj potrzebnych zmiennych objaśniających, ale nie nadają się do konkretnych pomiarów, bądź z braku możliwości sformułowania rodzaju powiązań (funkcji), bądź z braku dostępnych danych lub zasadniczej niemierzalności proponowanych zmiennych*¹⁸. Opracowane modele potęgi państwa zawierają zarówno składniki ilościowe (materialne), np. PKB, produkcja energii, liczba ludności, jak i jakościowe (niematerialne), np. wola realizacji strategii narodowej czy morale narodu. Jest to związane z koncepcją tzw. twardej i miękkiej potęgi państwa (*soft power* i *hard power*), rozpowszechnionej w nauce stosunków międzynarodowej przez S. Nye, Jr.

¹³ Leksykon zarządzania, 2004, Wyd. Difin, s. 343.

¹⁴ T. Pszczołowski, Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji, Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1978, s. 119-120.

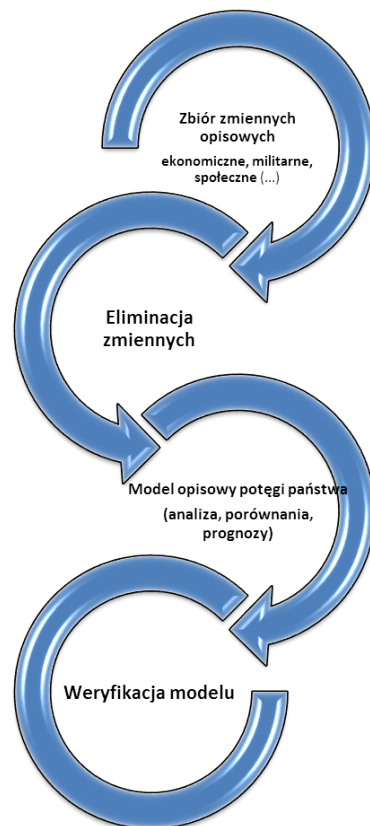
¹⁵ M. Sułek, *Programowanie gospodarczo-obronne*, op.cit, s. 114-115.

¹⁶ M. Sułek, *Badanie i pomiar potęgi państw – próba odpowiedzi na informacyjne potrzeby decydentów*, [w:] E. Haliżak, R. Kuźniar, G. Michałowska, S. Parzymies, J. Simonides, R. Zięba (red.), *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku. Księga Jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego*, s. 294.

¹⁷ M. Sułek, *Metodyka analizy geopolitycznej (na przykładzie potegometrii)*, *Przegląd Geopolityczny*, T. 3, 2011, s. 15.

¹⁸ M. Sułek, *Badanie i pomiar potęgi państw...* op.cit, s. 293.

Model powinien być konstruowany tak, aby *wyrażał charakterystyki obiektu (właściwości, wzajemne związki, parametry strukturalne czy funkcjonalne) istotne z punktu widzenia celu badania*¹⁹. Proces budowy modelu został przedstawiony poniżej (Rysunek 1.)

Rysunek 1. Proces budowy modelu potęgi państwa

Źródło: Opracowanie własne

Analiza istniejących modeli, zwłaszcza tych o charakterze formalnym, jednoznacznie wskazuje na ich szeroki walor poznawczy, szczególnie widoczny na gruncie utylitarnym badanej problematyki. Niemniej obarczone są one także licznymi błędami (np. o charakterze matematycznym), co często podważa wiarygodność uzyskanych wyników. Wadą niektórych z nich jest także rodzaj przyjętych wskaźników, które (ze względu na okres powstania modelu) w obecnej rzeczywistości straciły na znaczeniu. Jest to spowodowane stale zmieniającymi się źródłami potęgi, które w okresie wojennym bazowały głównie na wielkości armii, produkcji metali ciężkich itp., natomiast współcześnie zwraca się uwagę na aspekty nowych technologii, edukacji, wzrostu gospodarczego oraz wywierania wpływu za pomocą

¹⁹ D. Michalik, *Modelowanie i symulacje międzynarodowego układu sił*, Dom Wydawniczy DUET, Toruń 2012, s. 35.

środków niemilitarnych – dyplomatycznych. Dodatkowo problematyczne mogą być postacie niektórych modeli, ze względu na ich wysoce ekspercki charakter, bądź przyjęcie wskaźników nazbyt ogólnikowych lub niemierzalnych, co uniemożliwia ich empiryczne zweryfikowanie.

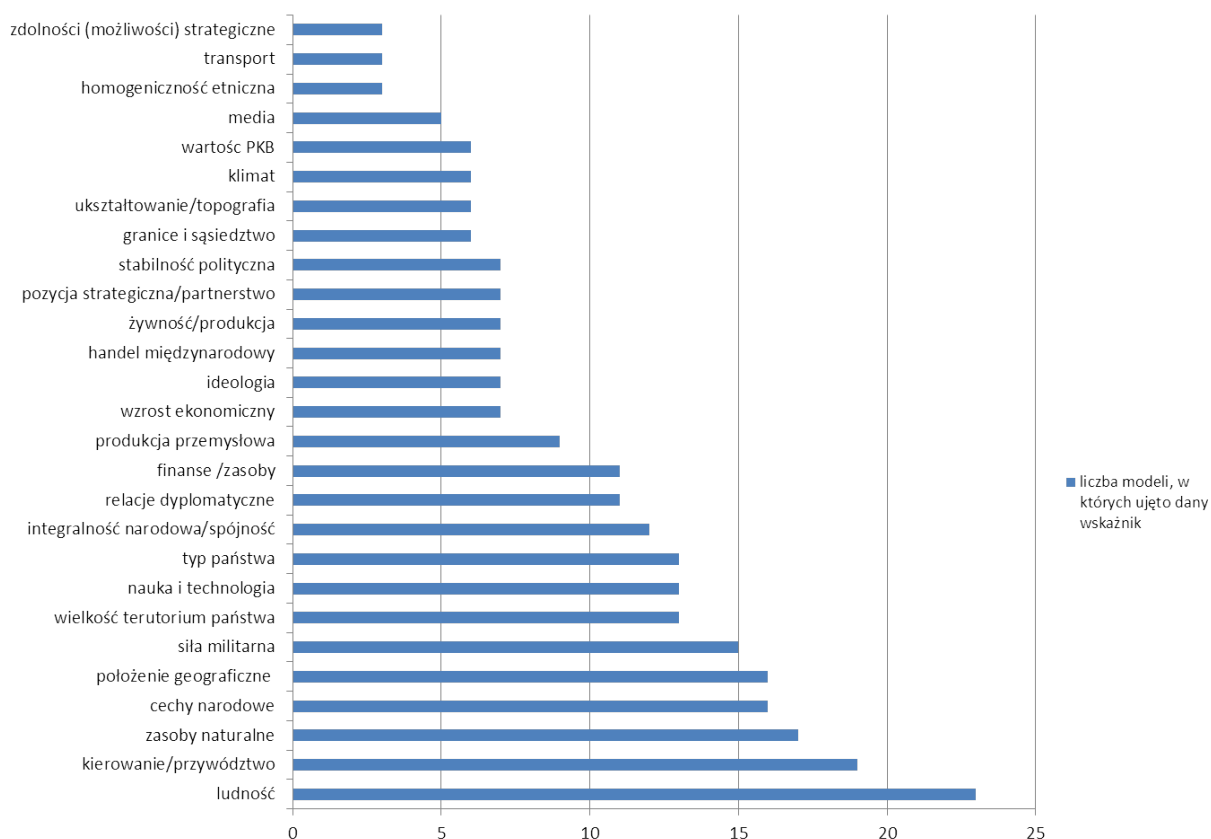
3. Komponenty modeli potęgi państwa

W związku z tym, że występują trudności w jednoznacznym określeniu czym jest potęga państwa, to nie możliwym jest wskazanie jednego czynnika potęgotwórczego, który w adekwatny sposób mógłby wyrazić jej zakres. Dlatego też naukowcy zainteresowani tym obszarem badawczym, podejmują liczne próby przedstawienia szerszej klasyfikacji determinant potęgotwórczych²⁰. Ich różnorodność, szczegółowość i zmienność jest jednak tak duża, że finalnie proponowane modele, przyjmują syntetyczne wskaźniki miar potęgi. Nie jest to jednak wadą, gdyż jak słusznie zauważa Raymond Aron czynniki te powinny być jednorodne, o tym samym stopniu ogólności oraz aktualne, mimo upływu czasu, niezależnie od epoki²¹.

Tak więc wydaje się, że tylko taka forma czynników potęgotwórczych, będzie spełniała powyższe kryteria. Niestety jak dotąd nie udało się ustalić powszechnie akceptowalnego zestawu zmiennych. Jednakże analiza istniejących wyników badań w tym zakresie, pozwala stwierdzić, że największe znaczenie przypisuje się czynnikom militarnym, politycznym, ekonomicznym i moralno-psychologicznym. Przykładowe zestawienie częstotliwości doboru określonych czynników do modeli potęgi państwa zostało opracowane przez Zbigniewa Lacha. Przeprowadzona przez badacza analiza, pozwoliła wskazać częściowe preferencje naukowców w tym obszarze (Rysunek 2). Jednakże ze względu na małą liczbę modeli wykorzystanych przez wyżej wymienionego autora (28 modeli teoretycznych służących do pomiaru potęgi), należy przypisać poniższej klasyfikacji jedynie charakter orientacyjny.

²⁰ Do najbardziej ambitnej enumeracji można zaliczyć zestawienie 236 wskaźników, dokonanej przez Rudolpha Josepha Rummela. Patrz: J. Rummel, *International Pattern and Nation Profile Delineation*, [w:] D. B. Bobrow, J. L. Schwartz [red.] *Computers and the Policy Making Community. Application to International Relations*, New Jersey 1968, s. 196-202.

²¹ R. Aron, *Pokój i wojna między narodami*, Warszawa 1995, s. 76.

Rysunek 2. Powtarzalność doboru poszczególnych wskaźników w modelach potęgi państwa

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Z. Lach, *Analiza poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego i potęgi państw Europy Środkowo-Wschodniej, Przegląd Geopolityczny 2014, Tom 9, s. 40.*

Jak widać na zamieszczonym rysunku, wskaźniki opisujące potęgę państwa mają zarówno postać wymierną, tj. umożliwiającą przeprowadzenie kwantyfikacji, jak i niewymierną - niemierzalną. Powyższa systematyzacja wskazuje na popularność wskaźników typu demograficzno-geograficznego – ludność (23), zasoby naturalne (17), położenie geograficzne (16), wielkość terytorium państwa (13), oraz militarnego (15) i psychologicznego – kierowanie przywództwo (19), cechy narodowe (16). W dalszej kolejności są to składniki ekonomiczne – finanse/zasoby (11), produkcja przemysłowa (9), wzrost ekonomiczny (7) i wartość PKB (6).

4. Przegląd modeli potęgi państwa

Zainteresowanie budowaniem modeli potęgi państwa wzrasta. Bezpośrednim katalizatorem tego stanu rzeczy, jest wykorzystywanie nowych metod oraz coraz szersza dostępność szczegółowych danych statystycznych. Niewątpliwie na fakt ten wpływa również, stale rosnące zainteresowanie decydentów prowadzoną kwantyfikacją tej rozległej materii. Wobec powyższego przedstawione zostały wybrane modele potęgi jednostek politycznych, z uwzględnieniem ich zalet oraz wad.

Szerokie uznanie przypisywane jest modelowi potęgi, opracowanego przez Raya Steinera Clinea. Jego formuła opiera się na potędze postrzeganej (P_p) w następującym wzorze:

$$P_p = (C + E + M) \times (S + W) \quad (1)$$

Na tak ujętą potęgę składa się: C – masa krytyczna (ludność i terytorium), E – potencjał gospodarczy, M – potencjał militarny, S – cele strategiczne, W – wolę realizacji danej strategii²². Powyższy model ujmuje czynniki kluczowych obszarów potęgi państwa, tj. militarny, gospodarczy, geograficzno-demograficzny oraz społeczno-psychologiczny. Składowe modelu przyjmują postać mieszaną, tj. zarówno ilościową jak i jakościową, co może przekładać się na trudności jego praktycznej weryfikacji. Z drugiej strony należy doceńić uwzględnienie przez autora tzw. czynników miękkich, jako składowych potęgi państw, gdyż obecnie wskazuje się na niemożność budowania potęgi państwa, z pominięciem czynników niematerialnych²³.

Znaczący wkład w badaniu współcześnie potęgi państwa, ma również polski naukowiec Mirosław Sułek. Badacz proponuje rozwiązanie modelowe uwzględniające jedynie dane empirycznie weryfikowalne. Jego model przyjmuje następującą formę:

$$P = (mD)^\alpha L^\beta p^\gamma, \quad (2)$$

gdzie: P oznacza syntetyczny wskaźnik potęgi, D – Produkt Krajowy Brutto, m – udział wydatków wojskowych w PKB, mD – wydatki wojskowe (W), L – liczbę ludności, p – powierzchnię, zaś α, β, γ – tzw. wykładniki

²² R.S. Cline, *The Power of Nations in the 1990s*, A Strategic Assessment, Lanham 1994, s. 27; R. S. Cline, *World Power Assessment 1977. A calculus of Strategic Drift*, west-view Press, Boulder 1977. CLINE, Ray S. 1993 [1994]. *The Power of Nations in the 1990s: A Strategic Assessment*. Lanham: University Press of America.

²³ Szerzej na ten temat [w:] Zhu Majie, *The role of Soft Power in International Relations*, s. 41, [w:] <https://books.google.pl> [dostęp: 03.01.2018 r.]; D. Miłoszewska, R. Potocki, *Rola soft power w środowisku międzynarodowym*, [w:] red. A. Zaremba, B. Zapala, *Wymiary bezpieczeństwa na progu XXI wieku. Między teorią a praktyką*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, s. 47-61.

potęgowe (odpowiednio: 0,666; 0,222; 0,111)²⁴. Model ten jest łatwy do zastosowania, ze względu na powszechność dostępności danych wyjściowych oraz prostej konstrukcji matematycznej. Jednakże pewne wątpliwości budzą aprioryczne i dyskusyjne założenia w postaci wykładników potęgowych.

Innym przykładem modelu operacyjnego jest model Wilhelma Fucks²⁵, który zawiera się w formule:

$$M = \frac{M_s + M_e}{2} \quad (3)$$

$$\text{przy czym: } M_e = L^{1/3}E, M_s = L^{1/3}S \quad (4)$$

gdzie: M oznacza syntetyczny wskaźnik potęgi, M_e wskaźnik cząstkowy oparty na liczbie ludności i produkcji energii, M_s wskaźnik cząstkowy oparty na liczbie ludności i produkcji stali, L liczbę ludności, E produkcję energii, S produkcję stali. Jak widać autor sprowadził potęgę jednostki politycznej do trzech wskaźników, w ramach których największe znaczenie przypisał ludności. Zaletą powyższej konstrukcji jest przyjęcie wymierzonych wskaźników, których odpowiednie dane są szeroko dostępne. Natomiast istotną wadą tego modelu jest fakt, że zdecydowanie nie przystaje do współczesnych uwarunkowań, ze względu na ujęcie produkcji stali jako czynnika potęgotwórczego. Brakuje również stosownego uzasadnienia co do przyjętych wykładników potęgowych.

Niemniej ważnym spojrzeniem na pomiar potęgi państwa jest model Franka Clifforda Germana²⁶, który w swym zestawieniu ujmuje pięć wskaźników potęgotwórczych, Uproszczona wersja jego formuły obejmuje postać:

$$G = N(L+P+I+M), \quad (5)$$

gdzie: G oznacza potęgę państwa, N - potencjał nuklearny, L - terytorium, P - ludność, I - bazę przemysłową, M - potencjał militarny. Każdemu z wymienionych czynników, German przypisał odpowiednie grupy zmiennych (łącznie czynniki opisane zostały przez 20 zmiennych). German przyjął do swego modelu zasadnicze komponenty potęgotwórcze, jednakże uwzględ-

²⁴ M. Sulek, *Modelowanie i pomiar potęgi państw w stosunkach międzynarodowych*, Stosunki międzynarodowe nr 3-4 (t. 28/2003), s. 93.

²⁵ W. Fucks, *Mächte von Morgen: Kraftfelder, Tendenzen, Konsequenzen*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1978 s. 146; W. Fucks, *Formeln zur Macht, Prognosen über Völker, Wirtschaft, Potenziale*, Stuttgart 1965.

²⁶ F.C. German, *A Tentative Evaluation of World Power*, Journal of Conflict Resolution 1960, vol 4, s. 138.

niony potencjał nuklearny, może w rezultacie powodować wykluczenie wiele państw z rankingu mocarstw areny międzynarodowej.

Podsumowanie

Potęga państwa jest zjawiskiem dynamicznym, stąd jej znaczenie i zakres będzie ulegał stałej ewolucji. Pojemny i zmienny charakter potęgi, stymuluje badaczy do dalszych poszukiwań jej determinant, w ramach poszczególnych filarów funkcjonowania państwa. Zastosowanie metod modelowania do opisywania potęgi państw, znacząco wzbogaca teorie stosunków międzynarodowych. Dzieje się tak między innymi, ze względu na ich duży walor praktyczny, tj. możliwość wykorzystania zarówno w prognozowaniu, jak i w symulacji. Mimo licznych opracowań w tym zakresie, widoczny jest znaczny deficyt modeli analitycznych, opisujących poszczególne sektory potęgotwórcze państwa. Zatem w celu wypełnienia tej luki naukowej, istnieje potrzeba dalszej eksploracji niniejszego obszaru badawczego.

Bibliografia

1. Cline R.S., *The Power of Nations in the 1990s, A Strategic Assessment*, Lanham 1994.
2. Fucks W., *Mächte von Morgen: Kraftfelder, Tendenzen, Konsequenzen*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1978.
3. German F.C., *A Tentative Evaluation of World Power*, *Journal of Conflict Resolution* 1960, vol 4.
4. Koehane R.O., Nye S.J., *Power and Interdependence i the Information Age*, [w:] *Foreign Affairs*, Vol. 77, Issue 5, September/Octomber 1998.
5. Lach Z., *Analiza poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego i potęgi państw Europy Środkowo-Wschodniej*, *Przegląd Geopolityczny* 2014, Tom 9.
6. *Leksykon zarządzania*, 2004, Wyd. Difin.
7. Mearsheimer J., *The Tragedy of Great Power Politics*, New York, 2001.
8. Michalik D., *Modelowanie i symulacje międzynarodowego układu sił*, Dom Wydawniczy DUET, Toruń 2012.
9. Morgenthau J., Thompson K.W., *Politics Among Nations*, McGraw — Hill Universities, New York 1948.

10. Nye J.S., *Soft power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, Warszawa, WAiP, 2001.
11. Pszczołowski T., *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1978.
12. Sienkiewicz P., *Systemy kierowania*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1989.
13. Skolimowska A., *Potęga w ujęciu konstruktywizmu* [w:] Potęgomedia, M. Sułek (red). Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2016.
14. Sułek M., *Programowanie gospodarczo-obronne*, Wyd. Bellona, Warszawa 2008.
15. Sułek M., *Modelowanie i pomiar potęgi państw w stosunkach międzynarodowych*, Stosunki międzynarodowe nr 3-4 (t. 28/2003).
16. Sułek M., *Badanie i pomiar potęgi państw – próba odpowiedzi na informacyjne potrzeby decydentów*, [w:] E. Halizak, R. Kuźniar, G. Michałowska, S. Parzymies, J. Simonides, R. Zięba (red.), Stosunki międzynarodowe w XXI wieku. Księga Jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego.
17. Sułek M., *Metodyka analizy geopolitycznej (na przykładzie potęgometrii)*, Przegląd Geopolityczny, T. 3, 2011.
18. Wendt A., *Anarchy is what States Make of it. The Social Construction of Power Politics*, International Organization, 1992 nr 2 , t. 46.
19. Wojciuk A., *Dylemat potęgi. Praktyczna teoria stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010.

Abstract

Alicja Paluch

Modelling power of the state – selected problems

The following paper presents issues related to modelling power of the state. The most important models of power of the state have been reviewed, including characteristics of individual components. Different approaches to power of the state have been described within particular theories of international relations. .

Key words: power of the state, models of power of the state, power-building factors

*Marek Porzeżyński*¹

Problematyka rozprzestrzeniania nieprawdziwych informacji jako zagadnienia społecznego i prawnego

Streszczenie

Internet jest jedną z technologii, które zmieniły ludzkie życie w znaczącym zakresie. Jednym z sektorów, które uległy największym przemianom jest branża informacyjna całkowicie przeobrażająca swoje oblicze. Czas niezbędny na przygotowanie danej informacji lub doniesienia medialnego skurczył się z co najmniej, jednego tygodnia dla tradycyjnej prasy i jednego lub dwóch dni w przypadku wydawnictw codziennych do paru minut na portalach internetowych. Co więcej, dziennikarzem nie jest już tylko osoba, która opracowuje daną informację w sposób profesjonalny w tradycyjnych mediach, do których zaliczyć należy prasę, telewizję i radio. Powyższe w szczególności doprowadziło do aktualnego stanu branży informacyjnej, która tonie w niezliczonej ilości nieprawdziwych informacji.

Słowa kluczowe: informacje, nieprawdziwe informacje, Internet

Wstęp

Zjawisko dotyczące nieprawdziwych informacji jest w ostatnim czasie przedmiotem prac wielu środowisk, w ramach których dywaguje się nad możliwością jego ograniczenia lub całkowitego wyeliminowania. Jak się wydaje, jest to możliwe jedynie po wcześniejszym zrozumieniu podstaw fenomenu fake news. Zagadnienie rozprzestrzeniania się określonych treści w środowisku internetowym w zakresie rozmiarów grupy i szybkości dotarcia jest przedmiotem badań naukowców reprezentujących różne dziedziny nauki. Choć istnieje w tym zakresie wiele koncepcji, żadna z nich nie została ostatecznie i jednoznacznie określona jako przyczyna takiego stanu rzeczy.

¹ Prawnik w kancelarii prawnej Wierciński Kwieciński Baehr, Dyrektor Instytutu Badań nad Prawnymi Aspektami Nowych Technologii – Future Institute.

Problematyka ulega znaczącej komplikacji z uwagi na możliwość stworzenia nieprawdziwych treści przez każdego użytkownika internetu i opublikowania jej w formie faktycznego doniesienia. Wydaje się, że omawiana problematyka stała się powszechną metodą walki konkurencyjnej, na co wskazuje się w ramach coraz liczniejszych doniesień demaskujących nieprawdziwe informacje². Coraz więcej doniesień tego typu dotyczy również sfery publicznej np. polityki. Najdonioślejszym przykładem wykorzystania nieprawdziwych informacji w kontekście politycznym był sukces prezydenta USA – Donalda Trumpa, który miał być wynikiem ich powszechnego wykorzystania³. Problem nieprawdziwych informacji w Internecie, które popularnie zwane są fake news został dostrzeżony i zdiagnozowany w charakterze znaczącego zagrożenia, o czym mogą świadczyć chociażby ogromne środki finansowe wydane na zwalczanie tego zjawiska⁴.

Zjawisko to może się wiązać z istotnymi konsekwencjami prawnymi. Oprócz rozprzestrzeniania informacji oczywiście nieprawdziwych istnieją również informacje nieprawdziwe w części, zniekształcone lub po prostu obrażające czy szkalujące inne podmioty. Zweryfikowanie prawdziwości danej treści lub jej charakteru jest niejednokrotnie bardzo trudne. Choć zatem istnieją już, w pewnym zakresie, możliwości usunięcia skutków nieprawdziwych informacji, to brak jest nadal całościowego i spójnego podejścia do zagadnienia fake news, które skutecznie przeciwdziałałoby ich pojawianiu się.

² Zob. <https://www.ft.com/content/afe1f902-82b6-11e7-94e2-c5b903247afd?mhq5j=e5>, dostęp: 11.10.2017

³ Szersza analiza tego zagadnienia: H. Allcot, M. Gentzkow, *Social Media and Fake News in the 2016 Election*, *Journal of Economic Perspectives*, Volume 31, 2017, nr 2, s. 211–236.

⁴ Dla przykładu rząd USA miał wydać \$500 000 000 dol. na walkę z nieprawdziwymi informacjami służącymi propagandzie jednej z organizacji terrorystycznych. Więcej: <https://www.thebureauinvestigates.com/stories/2016-10-02/fake-news-and-false-flags-how-the-pentagon-paid-a-british-pr-firm-500m-for-top-secret-iraq-propaganda> lub <http://www.independent.co.uk/news/world/us-government-pentagon-fake-al-qaeda-propaganda-videos-a7348371.html>, dostęp: 11.10.2017.

1. Społeczny kontekst tworzenia i rozprzestrzeniania się nieprawdziwych treści

Wprowadzenie jakiegokolwiek treści w przestrzeń internetową może doprowadzić do braku kontroli nad jej późniejszym rozprzestrzenianiem. W skrajnych przypadkach dochodzi wręcz do niekontrolowanego, masowego kopiowania na inne platformy świadczące usługi hostingowe⁵ lub informacyjne. Rozprzestrzenianie się takich treści np. w ramach portali społecznościowych wykazuje pewne podobieństwo⁶ do tzw. marketingu szeptanego, który znany jest najprawdopodobniej od czasów jeszcze przed powstaniem branży marketingowej. Użytkownik sieci po zapoznaniu się z daną treścią udostępnia go swoim znajomym w danej sieci społecznościowej, którzy z uwagi na polecenie również mogą się z nim zapoznać. Kolejni odbiorcy otrzymując taki film od osoby, którą znają zapoznają się z nim i w dużej części przekazują go dalej poszerzając grono odbiorców. Na podobnej zasadzie działają serwisy informacyjne, które celem zwiększenia swojego zasięgu po odnotowaniu ciekawej treści lub, po prostu, posiadającej potencjał umożliwiający dotarcie do niej dużej ilości odbiorców, kopiują ją lub przeformułują bez potwierdzania jej prawdziwości. W zależności od wielu, potencjalnie nieskorelowanych, czynników może dojść do szerokiego, wirusowego rozprzestrzeniania się informacji.

Rozprzestrzenianie się różnego rodzaju treści w Internecie było przedmiotem już badań naukowych⁷. Podczas ich realizacji, zauważono że podstawową przyczyną leżącą u podstaw jego jest, wskazany powyżej, brak redagowania i weryfikacji większości treści, co ma miejsce w przypadku tradycyjnych mediów. Wskazana przyczyna prowadzi jednak następnie do powstania tzw. efektu echa⁸. Efekt ten przejawia się w ogromnej informacji i innego rodzaju treści w Internecie umożliwiając dotarcie do takich, które wzmacniają nasze osobiste przekonania, przez co trafiają one dalej do szerszego grona osób⁹. Choć wydaje się to stosunkowo proste zagadnienie, ma ono niebagatelny wpływ na kulturę¹⁰, jak również w niektórych przypadkach, na gospodarkę i politykę¹¹.

⁵ Podmioty udostępniające przestrzeń dla umieszczenia różnego rodzaju treści przez użytkowników Internetu.

⁶ Z wzięciem pod uwagę skali Internetu.

⁷ W szczególności badania przeprowadzone przez Waltera Quattrociocchi, dyrektora laboratorium podejmującego zagadnienia z zakresu nauk społecznych i informatyki, IMT Lucca we Włoszech dostępne na: <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/q-a-walter-quattrociocchi-digital-wildfires/> dostęp: 18.01.2017.

⁸ Z ang. *echo chamber*, co dosłownie oznacza kabinę pogłosową.

⁹ Np. poprzez skomentowanie danego faktu lub zaznaczenie przycisku *like* albo *share* na portalu społecznościowym Facebook, które ukazują przedmiot gronu znajomych.

¹⁰ Tak np. R. Dawkins.

¹¹ Wybory prezydenckie 2016 w USA.

2. Możliwe sposoby reakcji post factum

Nieprawdziwe informacje, oprócz ich sprzeczności z zasadami etyki, mogą również naruszać przepisy prawa. Należy przy tym zaznaczyć, że brak jest w obecnej chwili regulacji prawnych dedykowanych problemowi fake news. W takim przypadku niezbędne jest odwołanie się do regulacji, które nie były wprost dedykowane dla rozwiązania tego problemu, jednakże wykazują pewne podobieństwo, które może uzasadniać możliwość ich zastosowania również w tym przypadku¹². Do najważniejszych aktów prawnych, które umożliwiają w pewnym zakresie reakcję na fake news w rodzimym porządku prawnym należą:

- ustawa o świadczeniu usług drogą elektroniczną¹³;
- prawo prasowe¹⁴;
- kodeks karny¹⁵;
- kodeks cywilny¹⁶.

Powyższa lista w żadnym przypadku nie stanowi wyczerpującego wyliczenia wszelkich podstaw prawnych umożliwiających reakcję na fake news¹⁷. Jednakże wskazane akty wydają się, w opinii autora, być najbardziej adekwatnymi do walki ze wskazanym zjawiskiem i były przedmiotem analizy oraz krótkiego omówienia w ramach niniejszego rozdziału. Możliwość ich zastosowania jest uzależniona od konkretnego stanu faktycznego i wymaga pogłębionej analizy w tym zakresie. Z powyższej listy nie zostanie jednak omówiona podstawa wymieniona w pkt. d) ze względu na jej szczególne znaczenie wymagające odrębnej, pogłębionej analizy, niemieszczącej się w ramach niniejszego opracowania.

¹² Nie jest to rozwiązanie nowe ani przełomowe. Wielokrotnie stosowano je w przypadku naruszeń prawa związanych z dynamicznie rozwijającą się branżą nowych technologii. Za przykład może służyć zastosowanie przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 22 marca 2017 r. Sygn. akt III KK 349/16 kwalifikacji prawnej kradzieży z włamaniem dla czynu polegającego na kradzieży karty kredytowej i wykorzystanie jej w ramach płatności zbliżeniowych. Wyrok dostępny: <http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/orzeczenia3/iii%20kk%20349-16.pdf>, dostęp: 13.10.2017.

¹³ Ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz.U. 2002 nr 144 poz. 1204 ze zm.) dalej jako UŚUDE.

¹⁴ Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe (Dz.U. 1984 nr 5 poz. 24 ze zm.) dalej jako PP.

¹⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553 ze zm.) dalej jako KK..

¹⁶ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny (Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93 ze zm.) dalej jako KC.

¹⁷ W jej ramach została chociażby pominięta art. 26 ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz.U.2003.153.1503 t.j.) dotyczący rozpowszechniania nieprawdziwych lub wprowadzających w błąd wiadomości o przedsiębiorstwie ze względu na jej bardzo ograniczony zakres.

2.1. Ustawa o świadczeniu usług drogą elektroniczną

Ustawa wskazana w tytule jest prezentowana jako pierwsza ze względu na jej, jak się wydaje, największe znaczenie dla przedmiotu rozważań, jak również z uwagi na jej szerokie wykorzystanie i znaczący dorobek orzecznicy w kontekście reakcji na różnego rodzaju niezgodne z prawem treści w Internecie. Należy jednak zauważyć już na początku rozważań, że podstawa ta będzie miała zastosowanie jedynie w przypadku bezprawnego charakteru treści, co zostało wprost wskazane w art. 14 UŚUDE. We wskazanym artykule podkreślono, że nie ponosi odpowiedzialności za przechowywane dane ten, kto udostępniając zasoby systemu teleinformatycznego nie wie o ich bezprawnym charakterze lub związanej z nimi działalności. Podmiot ten, w przypadku otrzymania urzędowego zawiadomienia lub uzyskania wiarygodnej wiadomości o bezprawnym charakterze takich treści niezwłocznie uniemożliwi do nich dostęp. Z powyższego wynika, że omawiana podstawa prawna będzie miała zastosowanie do sytuacji, w której to podmiot zewnętrzny (np. osoba prowadząca swojego bloga w ramach platformy blogowej) zamieścił daną treść.

Zwrócić należy uwagę na wyrażony w orzecznictwie¹⁸ pogląd, zgodnie z którym w przypadku podmiotu profesjonalnego można zastosować wyższe wymagania i zaostrzoną odpowiedzialność niż od podmiotów nieprofesjonalnych. Powyższe było wynikiem uznania, że „poszukując właściwej podstawy prawnej żądanej przez powoda ochrony dóbr osobistych, należało wyjść od tego, że komentarze anonimowych autorów zamieszczone na portalu internetowym administrowanym przez stronę pozwaną zawierały treści naruszające dobra osobiste powoda, a to implikuje ocenę zaistniałej sytuacji w oparciu o ogólny przepis art. 24 § 1 k.c. Powołane przepisy art. 14 ust. 1 i 15 u.ś.u.d.e. regulują jedynie zagadnienia związane z wyłączeniem odpowiedzialności administratora portalu internetowego. Nie normują natomiast innych kwestii, w szczególności zasad rozkładu ciężaru dowodu braku bezprawności działań administratora portalu internetowego świadczącego usługi hostingu”. Wydaje się, że tym przypadku skład orzekający kierował się wyważeniem wartości, które są ze sobą konfrontowane nie godząc się na jednakowe stosowanie wskazanych powyżej przepisów dla każdej kategorii podmiotowej.

¹⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2016 r. w sprawie o sygn. I CSK 598/15 dostępny: <http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/I%20CSK%20598-15-1.pdf>, dostęp: 10.10.2017.

Jak się wydaje, powyższe wnioskowanie może mieć zastosowanie również w przypadku naruszeń dóbr osobistych wywołanych nieprawdziwymi informacjami. Choć jego wykorzystanie w stanie faktycznym dotyczącym fake news nie znalazło jeszcze potwierdzenia w orzecnictwie to wydaje się, że taka możliwość istnieje i jest uzasadniona.

2.2. Prawo prasowe

Podczas gdy omówiona we wcześniejszym podrozdziale podstawa prawna może mieć zastosowanie wobec podmiotów zewnętrznych publikujących w infrastrukturze udostępnionej przez portal, w przypadku prawa prasowego możliwość reakcji na nieprawdziwe lub nieścisłe informacje będzie zawężona jedynie do prasy, w rozumieniu PP. Pierwszym elementem, który musi być zatem spełniony jest kwalifikacja w charakterze prasy w rozumieniu przepisów PP, co przez część portali internetowych jest spełnione¹⁹.

Zgodnie z art. 31a PP na wniosek zainteresowanego redaktor naczelny właściwego dziennika lub czasopisma jest obowiązany opublikować rzeczowe i odnoszące się do faktów sprostowanie nieścisłej lub nieprawdziwej wiadomości zawartej w materiale prasowym. Wniosek o sprostowanie musi zostać wystosowany w terminie 21 dni od opublikowania prostowanego materiału prasowego i spełniać wymagania formalne wskazane w przywołanym artykule. Zastosowanie powyższej podstawy, pomimo jej zdecydowanej adekwatności dla nieprawdziwych treści może być ograniczone. Co więcej należy wskazać, że żądanie sprostowania nie niweluje przyczyny problemu - nieprawdziwego lub nieścisłego materiału - ograniczając się jedynie do możliwości opublikowania pewnego rodzaju „odpowiedzi”²⁰. W takim przypadku zatem, zarówno treść nieprawdziwego przekazu, jak również treść sprostowania, pozostają dostępne.

¹⁹ Problematyka rejestracji portali, blogów lub innych stron internetowych w charakterze prasy wykracza poza temat niniejszej analizy.

²⁰ Odpowiedź została w tym przypadku ujęta w cudzysłowie ze względu na fakt, że do 2012 r. w PP istniała możliwość reakcji na opublikowany materiał, obok sprostowania, mająca za zadanie replikę.

2.3. Kodeks karny

Zastosowanie KK, jako podstawy prawnej swoich działań związanych z rozpowszechnianiem nieprawdziwych informacji może wydawać się jednym z najprostszych rozwiązań ze względu na większy automatyzm jego stosowania niż w przypadku pozostałych aktów prawnych. Zgodnie z art. 303 Kodeksu postępowania karnego²¹ jeżeli zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa, wydaje się z urzędu lub na skutek zawiadomienia o przestępstwie postanowienie o wszczęciu śledztwa, w którym określa się czyn będący przedmiotem postępowania oraz jego kwalifikację prawną.

Inicjacja działań tych służb będzie możliwa w szczególności ze względu na ustanie nieprawdziwych informacji za pomówienie wskazane w art. 212 § 1 KK. Zgodnie z przywołanym przepisem pomówienie polega na pomawianiu o takie postępowanie lub właściwości, które mogą poniżyć w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności. Co ważne w tym przypadku, znieślawić można również instytucję lub inny zbiorowy podmiot. Co więcej, w przypadku dokonania pomówienia w ramach sieci internet istnieje podstawa do zastosowania kwalifikowanej postaci omawianego czynu. Kwalifikacja taka związana jest z faktem, że internet bez wątpienia jest środkiem masowego komunikowania²².

Należy w tym przypadku wziąć pod uwagę również istotne negatywne elementy, które się z nią wiążą w postaci długiego trwania procedury ustalania, czy doszło do popełnienia przestępstwa. Z drugiej jednak strony, w przypadku gdy informacje będące fake news rozpowszechniane są w formie anonimowej w różnych serwisach internetowych, opisywana powyżej droga będzie zdecydowanie bardziej adekwatna dla ustalenia danych osobowych podmiotu rozpowszechniającego nieprawdziwe informacje²³.

²¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555 ze zm.) dalej KPK.

²² Choć należy zauważyć, że Internet jest szczególnym przypadkiem środka masowego komunikowania ze względu na brak ograniczeń terytorialnych, to nie wynika z tego faktu żadne rozróżnienie w stosunku do innych środków masowego komunikowania w świetle przepisów KK. Tak również: J. Sobczak, Komentarz do art. 212 Kodeksu Karnego, VI pkt 5 [w:] R.A. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz. Wyd. 3, Warszawa 2017.

²³ Szerzej na ten temat chociażby W. Lamik, *Ochrona dobrego imienia w Internecie*, PME 2016, Nr 2, s. 32 i n.

Podsumowanie

Tematyka opisywana na przestrzeni niniejszego tekstu nie powinna i nie może być marginalizowana. O jej wadze świadczyć powinien przede wszystkim wpływ, jaki wywiera pośrednio, a nawet bezpośrednio na nasze życie. Jak się bowiem okazuje, większość informacji w chwili obecnej pochodzi z Internetu, w szczególności portali społecznościowych. Zgodnie z badaniami przeprowadzonymi w 2016 r. przez Pew Research Center razem z Fundacją John S. i James L. Knight'ów 62% dorosłych obywateli USA wskazuje, że ich wiadomości o świecie pochodzą właśnie z portali społecznościowych²⁴. Stąd wynika również możliwy wpływ nieprawdziwych informacji na podejmowane decyzji, które w większości przypadków są nieświadomie zniekształcane²⁵.

Walka z nieprawdziwymi lub nierzetelnymi informacjami, które rozprzestrzeniają się w Internecie, w zasadzie, marginalizując lub wypierając informacje potwierdzone i prawdziwe jest z pewnością inicjatywą wartą wsparcia. Podjęcie tej tematyki przez polskiego ustawodawcę zasługuje w tym kontekście na pozytywną reakcję. W projekcie zmian do ustawy z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną i innych ustaw, który został w ostatnim czasie ujawniony można zaobserwować próby projektowania odpowiednich rozwiązań²⁶. Projekt nowelizacji wprowadza szereg zmian, którymi objęte są również podmioty oferujące swoje usługi na terytorium RP nie posiadając w tym państwie swojej siedziby. W ramach art. 4b przywołanego projektu planuje się wprowadzenie procedury umożliwiającej usługobiorcom oznaczanie wiadomości, jako wątpliwej co do jej prawdziwości lub rzetelności. Usługodawca ma umożliwić usługobiorcom dokonanie takiego oznaczenia, jak również w ramach świadczonych usług dostarczyć mechanizmów umożliwiających społeczną formę weryfikacji takich informacji. Rodzaj i kształt wskazanych w ramach zaprezentowanego przepisu został pozostawiony usługodawcom. Powinni oni jednak przedstawić je do publicznej wiadomości w formie współregulacji z Przewodniczącym Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji. Brak jest zatem jakichkolwiek szczegółów dotyczących funkcjonowania zaproponowanego

²⁴ Analiza badania dostępna na: <http://www.journalism.org/2016/05/26/news-use-across-social-media-platforms-2016/>, dostęp: 18.01.2017.

²⁵ <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/09/14/fake-news-just-elections-can-topple-banks-sink-firms-ruin-lives/> dostęp: 18.01.2017.

²⁶ Projekt ten nie został upubliczniony przez Ministerstwo Cyfryzacji tylko, zgodnie z doniesieniami Fundacji Panoptikon, wyciekł do mediów. Zob. <https://panoptikon.org/wiadomosc/zmiany-w-usude-odpowiedz-rzadu-na-arbitralne-dzialania-posrednikow-internetowych>, dostęp: 13.10.2017.

sposobu oznaczania treści, a nawet ram lub zakresu czasowego, zgodnie z którym miałyby on funkcjonować. Nie można zatem ocenić powstałych dla usługodawców obowiązków i możliwych skutków proponowanej regulacji.

Warto przy tym wskazać, że polska nie jest jedynym państwem, które zajmuje się tym problemem. W Czechach postanowiono stworzyć specjalną jednostkę mającą tropić i zwalczać nieprawdziwe informacje²⁷. W Niemczech natomiast w 2017 r. uchwalono nowelizację przepisów celem zwalczania w szczególności mowy nienawiści i nieprawdziwych informacji²⁸. W ramach nowych przepisów portale posiadające ponad 2 mln użytkowników będą musiały zapewnić reakcję na informacje o bezprawnym charakterze danej treści. Termin na reakcję jest bardzo krótki bo przewidziano jedynie 24 godziny od otrzymania informacji. W przypadku braku reakcji ustawa przewiduje kary w wysokości nawet 50 mln. eur. dla operatora danego serwisu²⁹. W szczególności należy odnotować stanowczy sprzeciw społecznościowego giganta – Facebook, który podkreśla, że nowe prawo nie zapewnia odpowiednich możliwości dla osiągnięcia celu, do którego zostało przeznaczone³⁰. Również stowarzyszenia dziennikarzy krytykują NetzDG, wskazując że przyczyni się ono do ograniczenia wolności słowa³¹.

Mimo pewnych kroków i omówionych powyżej możliwości o charakterze cząstkowym niewątpliwie niezbędne jest zaprojektowanie rozwiązania, które zaspokoiliby wszystkie wymagania – z jednej strony dokładnego określenia żądania, a z drugiej całościowego usunięcia skutków naruszenia wynikającego z nieprawdziwych lub nieścisłych informacji.

²⁷ https://www.washingtonpost.com/world/europe/as-cold-war-turns-to-information-war-a-new-fake-news-police/2017/01/18/9bf49ff6-d80e-11e6-a0e6-d502d6751bc8_story.html?utm_term=.85f18499ddd7, dostęp: 16.10.2017.

²⁸ W ramach Netzwerkdurchsetzungsgesetz (dalej NetzDG).

²⁹ <https://www.theguardian.com/media/2017/jun/30/germany-approves-plans-to-fine-social-media-firms-up-to-50m>, dostęp: 14.10.2017.

³⁰ <http://www.businessinsider.com/facebook-says-germany-fake-news-plans-comply-with-eu-law-2017-5?IR=T>, dostęp: 14.10.2017.

³¹ <https://www.theguardian.com/media/2017/jun/30/germany-approves-plans-to-fine-social-media-firms-up-to-50m>, dostęp: 14.10.2017.

Bibliografia

1. Allcot H., Gentzkow M., *Social Media and Fake News in the 2016 Election*, Journal of Economic Perspectives, Volume 31, 2017, nr 2.
2. Lamik W., *Ochrona dobrego imienia w Internecie*, PME 2016, Nr 2.
3. Pennycook G., D. G. Rand, *The Implied Truth Effect: Attaching Warnings to a Subset of Fake News Stories Increases Perceived Accuracy of Stories Without Warnings*, 2017.
4. Pennycook G., Cannon T., Rand D. G., *Prior Exposure Increases Perceived Accuracy of Fake News*, Journal of Experimental Psychology: General, 2018.
5. Stefański R. A. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Wyd. 3, Warszawa 2017.
6. Ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz.U. 2002 nr 144 poz. 1204 ze zm.)
7. Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe (Dz.U. 1984 nr 5 poz. 24 ze zm.)
8. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553 ze zm.)
9. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny (Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93 ze zm.)
10. Ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz.U.2003.153.1503 t.j.)
11. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555 ze zm.)
12. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 2017 r. w sprawie o sygn. III KK 349/16.
13. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2016 r. w sprawie o sygn. I CSK 598/15.
14. <https://www.ft.com/content/afelf902-82b6-11e7-94e2-c5b903247afd?mhq5j=e5>, (dostęp: 11.10.2017) <https://www.thebureauinvestigates.com/stories/2016-10-02/fake-news-and-false-flags-how-the-pentagon-paid-a-british-pr-firm-500m-for-top-secret-iraq-propaganda> (dostęp: 11.10.2017)
15. <http://www.independent.co.uk/news/world/us-government-pentagon-fake-al-qaeda-propaganda-videos-a7348371.html> (dostęp: 11.10.2017)
16. <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/q-a-walter-quattrociocchi-digital-wildfires/> (dostęp: 18.01.2017)
17. <http://www.journalism.org/2016/05/26/news-use-across-social-media-platforms-2016/> (dostęp: 18.01.2017)

18. <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/09/14/fake-news-just-elections-can-topple-banks-sink-firms-ruin-lives/> (dostęp: 18.01.2017)
19. <https://panoptykon.org/wiadomosc/zmiany-w-usude-odpowiedz-rzadu-na-arbitralne-dzialania-posrednikow-internetowych> (dostęp: 13.10.2017)
20. https://www.washingtonpost.com/world/europe/as-cold-war-turns-to-information-war-a-new-fake-news-police/2017/01/18/9bf49ff6-d80e-11e6-a0e6-d502d6751bc8_story.html?utm_term=.85f18499ddd7 (dostęp: 16.10.2017)
21. <https://www.theguardian.com/media/2017/jun/30/germany-approves-plans-to-fine-social-media-firms-up-to-50m> (dostęp: 14.10.2017)
22. <http://www.businessinsider.com/facebook-says-germany-fake-news-plans-comply-with-eu-law-2017-5?IR=T> (dostęp: 14.10.2017)

Abstract

Marek Porzeżyński

Dissemination of untrue information as social and legal issue

The internet is one of technologies that changed human lives in various fields. One of the things that changed most significantly was the information industry, which had to be reshaped and designed nearly from the beginning. The time needed for preparation of information content shrank from at least 1 week in regular press and 1-2 days for newspapers to even few minutes in the case of internet portals. Moreover, journalists are not the only ones that provide information, as it was in the traditional media such as press, television and radio. All of the above contributed to the actual state of news industry absorbed by enormous amounts of fake content.

Key words: **informations, fake news, Internet**

*Kamil Wiciński*¹

Cyberbezpieczeństwo w ustawodawstwie Stanów Zjednoczonych Ameryki. Plany, wdrożenie, realizacja

Streszczenie

Niniejszy artykuł porusza wybrane zagadnienia z zakresu bezpieczeństwa teleinformatycznego, mające ogromny wpływ na funkcjonowanie każdego państwa. Stany Zjednoczone jako jedna z największych gospodarek świata boryka się z narastającym problemem, spowodowanym wzrostem zagrożeń w cyberprzestrzeni. W treści artykułu poruszono wybrane zagadnienia, które znalazły się w USA PATRIOT Act i Cybersecurity Information Sharing Act.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, USA, legislacja, terroryzm

Wstęp

W dobie szybkiego rozwoju technologicznego, w tym dotyczącego fenomenu wymiany informacji, kwestia bezpieczeństwa stała się jednym z najczęściej podejmowanych zagadnień. Ostatnie dwudziestolecie, w którym nastąpił przełom wieków XX i XXI to czas, w którym miejsce miało wiele tragicznych w skutkach zdarzeń. Wydarzenia z ostatnich kilkunastu lat w historii Stanów Zjednoczonych bardzo mocno wpłynęły na krajową politykę bezpieczeństwa. Mowa tu głównie o atakach terrorystycznych z 11 września 2001 r.

Był to punkt zwrotny w postrzeganiu kwestii bezpieczeństwa, który zwrócił uwagę społeczności międzynarodowej, a w szczególności Amerykanów na to, że ich państwo zaatakowane przecież ostatni raz podczas II wojny światowej przez Japonię w Pearl Harbor nie jest jednak takie bezpieczne jakby się to mogło wydawać. Ataki terrorystyczne z 11 września, doprowadziły do uchwalenia przez amerykańskiego ustawodawcę nowych

¹ Doktorant na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego.

rozwiązań prawnych, które miały m.in. na celu stworzenie instrumentów prawnych chroniących dostęp do sensytywnych danych np. instytucji rządowych, sądowych i in., jak również penalizujących działania polegające na nieuprawnionym do nich dostępie.

Głównym założeniem artykułu jest zwięzłe omówienie problematyki cyberbezpieczeństwa w kontekście ustawodawstwa amerykańskiego. W tym celu, rząd federalny podjął działania dotyczące wdrożenia regulacji prawnych takich jak np. USA PATRIOT Act, czy Cybersecurity Information Sharing Act. Ustawy te będą przedmiotem niniejszego artykułu.

1. Cyberbezpieczeństwo i cyberterror

Cyberbezpieczeństwo jest terminem dość szerokim, niejasnym i w dużej mierze zależy od podmiotu, który na swoje potrzeby je definiuje². Według słów C. Moschovitisa: *Cyberbezpieczeństwo jest nieustannym zastosowaniem najlepszych praktyk do zapewnienia i zabezpieczenia poufności, integralności, a także dostępu do cyfrowych informacji, jak również bezpieczeństwa osób i otoczenia*³. Problematyka cyberbezpieczeństwa w dużej mierze zależy od założonych zamierzeń i specyfiki środowiska jakie ma znaleźć się pod ochroną. Zasadniczo, opracowane standardy i wnikliwe regulacje prawne zazwyczaj nie ewoluują równolegle wraz z rozwojem technologii⁴.

Pojęcie cyberterror⁵ z kolei jest rozumiane jako transcendentny zwrot przejścia z terroru fizycznego w świat wirtualny, czyli skrzyżowania i zbieżności tych dwóch słów⁶. Twórca wskazanego terminu definiuje cyberterror jako sposób sabotowania danej inicjatywy za pośrednictwem zaawansowanej technologii w celu osiągnięcia zamierzeń o zabarwieniu politycznym, religijnym, bądź ideologicznym, które ma w znacznym stopniu uniemożliwić jej dalsze nieustrudnione funkcjonowanie. Jest to więc swoistego rodzaju szantaż, którego celem są wszelkie urządzenia elektroniczne mające dostęp do Internetu, ale może to także dotyczyć sieci wewnętrznych np. przedsiębiorstw. Rezultatem takiego działania jest wyrządzenie szkody albo też spowodowania ściśle określonych politycznych, społecznych, religijnych

² J. Kremling, A. M. Sharp Parker, *Cyberspace, Cybersecurity, and Cybercrime*, Thousand Oaks 2017, s. 43.

³ C. Moschovitis, *Cybersecurity Program Development for Business: The Essential Planning Guide*, Hoboken 2018, s. 63.

⁴ E. A. Fischer, *Creating a National Framework for Cybersecurity: An Analysis of Issues and Options* [w:] L. V. Choi (red.), *Cybersecurity and Homeland Security*, New York 2005, s. 27.

⁵ Termin ten został stworzony w latach 80. XX w. przez Barrego C. Collina. Zob. więcej: B. Akhgar, A. Staniforth, F. Bosco, *Cyber Crime and Cyber Terrorism. Investigator's Handbook*, Waltham 2014, s. 11.

⁶ M. Llobet Anglí, What does „terrorism” mean? [w:] A. Masferrer, C. Walker (red.), *Counter-Terrorism, Human Rights and the Rule of Law. Crossing Legal Boundaries in Defence of the State*, Cheltenham/Northampton 2013, s. 27-28.

i ideologicznych skutków⁷.

Kwintesencją cyberterroryzmu jest takie działanie sprawcy, aby spowodować np. utratę zysków przedsiębiorstwa, która jest rezultatem interferencji w jego infrastrukturę sieciową, bez której jego działalność jest niemożliwa, a to z kolei ma ogromne przełożenie na spadek przykładowo liczby odwiedzin strony internetowej przedsiębiorstwa, za pośrednictwem której potencjalni klienci mogliby zapoznać się z ofertą firmy. Innym przykładem cyberterroryzmu jest kradzież sensytywnych danych z systemu bankowości elektronicznej, co może doprowadzić do ogromnego spadku, bądź też utraty zaufania klientów do danej instytucji finansowej, a tym samym wiązać się z naruszeniem jej wizerunku i potencjalnego upadku takiej instytucji w dłuższej perspektywie.

2. The USA PATRIOT Act

USA PATRIOT Act⁸ (dalej: PA), została wprowadzona zaledwie po ponad sześciu tygodniach (26 października 2001 r.) w następnie wrześniowych ataków z 2001 r. PA jest ustawą, w której znalazły się uregulowania dotyczące wielu czynników bezpieczeństwa wewnętrznego Stanów Zjednoczonych. We wskazanej ustawie zawarto m.in. kwestie dotyczące wzmocnienia bezpieczeństwa wewnętrznego kraju w związku z rozszerzeniem działań antyterrorystycznych; procedury dotyczące wzmocnienia bezpieczeństwa i ochrony granic za pośrednictwem wdrożenia rozwiązań polegających na wymianie informacji związanych z ochroną infrastruktury państwowej, szczególnie tej o strategicznym znaczeniu dla państwa amerykańskiego. PA zawiera też obszerną część regulacji, stanowiących o penalizacji czynów terrorystycznych, których skutkiem jest upośledzenie systemów informatycznych.

Wraz z wprowadzeniem PA, zmieniło się podejście do tworzenia regulacji prawnych dotyczących bezpieczeństwa kraju. Zmiany na płaszczyźnie legislacyjnej pociągnęły ze sobą ogromne przetasowania w Inteligence Community, której działalność odbiła się szerokim echem na arenie międzynarodowej, głównie z powodu braku koordynacji między agencjami, które wchodziły w jej skład, co w rezultacie doprowadziło do ataków terrorystycznych w 2001 r.

⁷ K. Coleman, *Cyber Terrorism*, artykuł dostępny na: <http://www.directionsmag.com/entry/cyber-terrorism/123840> (dostęp: 15.06.2018).

⁸ Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001.

PA był krytykowany za nadmierne zwiększenie uprawnień służb bezpieczeństwa kraju, a także służb mundurowych, które m.in. związane były z rozszerzeniem kontroli osobistych; wprowadzeniem przeszukań metodą „sneak and peek”; lecz również uprawnieniem do zakładania podsłuchów telefonicznych oraz tzw. „roving wiretap”⁹. PA, podobnie jak polska ustawa o świadku koronnym była ustawą o ściśle określonych ramach czasowych swojego obowiązywania, niemniej jednak jej funkcjonowanie przedłużano aż pięciokrotnie (lata 2005-2011), co przedłużyło jej obowiązywanie do końca maja 2015 r.¹⁰.

Tytuł VIII PA (Strengthening the criminal laws against terrorism), obejmuje katalog kar dla sprawców przestępstw o charakterze terrorystycznym, również w kontekście cyberprzestępczości. Omawiana sekcja przeddefiniowała terminologię związaną z zagadnieniem cyberterrorizmu, m.in. rozszerzono definicję osoby, która obejmuje indywidualną jednostkę, przedsiębiorstwo, korporację, instytucję edukacyjną, instytucję finansową, jednostkę rządową, osobę prawną lub inną jednostkę”¹¹. Pojęcie straty (loss) w terminologii przestępstw komputerowych (the computer crime statute) zostało także rozszerzone. Amerykański ustawodawca definiuje stratę jako „rozsądne koszty przez nią wyrządzone jakiegokolwiek ofierze, włączając w to koszt związany z popełnionym wobec niej czynem zabronionym; koszt oceny szkody wyrządzonej i związanych z nią odzyskiwaniem danych, programu, systemu lub informacji do stanu sprzed popełnienia czynu zabronionego i jakiegokolwiek utraty zarobku, poniesionego kosztu lub innego poniesionej szkody wyrządzonej z powodu przerwy w funkcjonowaniu usługi”¹². Omawiana sekcja PA w istocie znowelizowała Computer Fraud and Abuse Act, która z kolei stanowi poprawkę do ustawy Comprehensive Crime Control Act z 12 października 1984 r.

W sekcji 814 PA (Deterrence and Prevention of Cyberterrorism), przewidziano karę dla sprawców usiłowania zniszczenia, bądź nieautoryzowanego dostępu do zabezpieczonego komputera, jeśli takie bezprawne działanie wyrządziłoby straty większe niż 5000 dolarów¹³. Działanie polegające na włamaniu się do bazy danych zawierających informacje o stanie zdrowia pacjentów, które doprowadziłoby do zmiany tychże danych, powodując uszczerbek na zdrowiu, bądź utratę życia również zostało spenalizowane

⁹ S. Engdahl, *Domestic Wiretapping*, Detroit 2008, s. 71-72.

¹⁰ PA przestał obowiązywać 1 czerwca 2015 r.

¹¹ Przepis sekcji 814 (d) (12) PA.

¹² Przepis sekcji 814 (d) (11) PA.

¹³ Przepis sekcji 814 (a) (4) (B) (i) PA.

przez amerykańskiego ustawodawcę¹⁴.

Przepisy sekcji 814 PA przewidywały także kary za przestępstwa związane z włamaniem się do komputera instytucji publicznej powiązanej z wymiarem sprawiedliwości, bezpieczeństwa narodowego i obrony narodowej¹⁵. Kolejny przepis wprowadził sankcję dotyczącą działalności polegającej na zamiarze użycia złośliwego oprogramowania lub innych narzędzi teleinformatycznych w celu spowodowania zniszczeń wpływających na pracę komputerów, za którą przewidywał karę do 10 lat pozbawienia wolności, a za powtórne dokonanie ww. czynu natomiast nie mniej niż 20 lat pozbawienia wolności. Ciekawym rozwiązaniem jest to, że przepisy w tytule VIII PA przewidywały karę już za samo usiłowanie ww. czynów. Osoba, która popełniła ww. czyny po raz pierwszy była traktowana z całą surowością wysokości kar przewidzianych w odpowiednich przepisach PA¹⁶.

Sekcja 816 PA, co prawda nie odnosi się bezpośrednio do terroryzmu, ale zawiera przepisy, które wspomagają m.in. organy ścigania, formalnie definiując próg odpowiedzialności karnej za spowodowanie szkód systemom komputerowym. Sekcja ta zawiera również definicję szkód niefinansowych, takich jak np. zagrożenie bezpieczeństwa.

Przepisy sekcji 816 Patriot Act¹⁷ uprawniły władze federalne do powołania na podstawie umocowania Prokuratora Generalnego¹⁸, siatki laboratoriorów Regional Computer Forensics Laboratory (dalej: RCFL)¹⁹. Ich rolą jest dokonywanie diagnostyki i przeprowadzanie badań dowodów pochodzących z przestępstw związanych z naruszeniem cyberbezpieczeństwa, choć nie tylko²⁰. RCFL w ramach swojej działalności, prowadzi także szkolenia skierowane dla federalnych, stanowych i lokalnych organów ścigania. Poza tym prowadzone są szkolenia przeznaczone dla prokuratorów. Wskazane szkolenia dotyczą problematyki przestępczości komputerowej o dość szerokim zakresie – od kradzieży poprzez oszustwa finansowe aż do spraw związanych z kradzieżą tożsamości, bądź oszustwami popełnionymi za pośrednictwem sieci. Szkolenia są także znakomitym miejscem na wymianę już zdobytych doświadczeń przez osoby w nich uczestniczące. Zgodnie z prze-

¹⁴ Przepis sekcji 814 (a) (B) (ii) PA.

¹⁵ Przepis sekcji 814 (a) (4) (B) (v) PA.

¹⁶ Przepis sekcji 814 (f) PA.

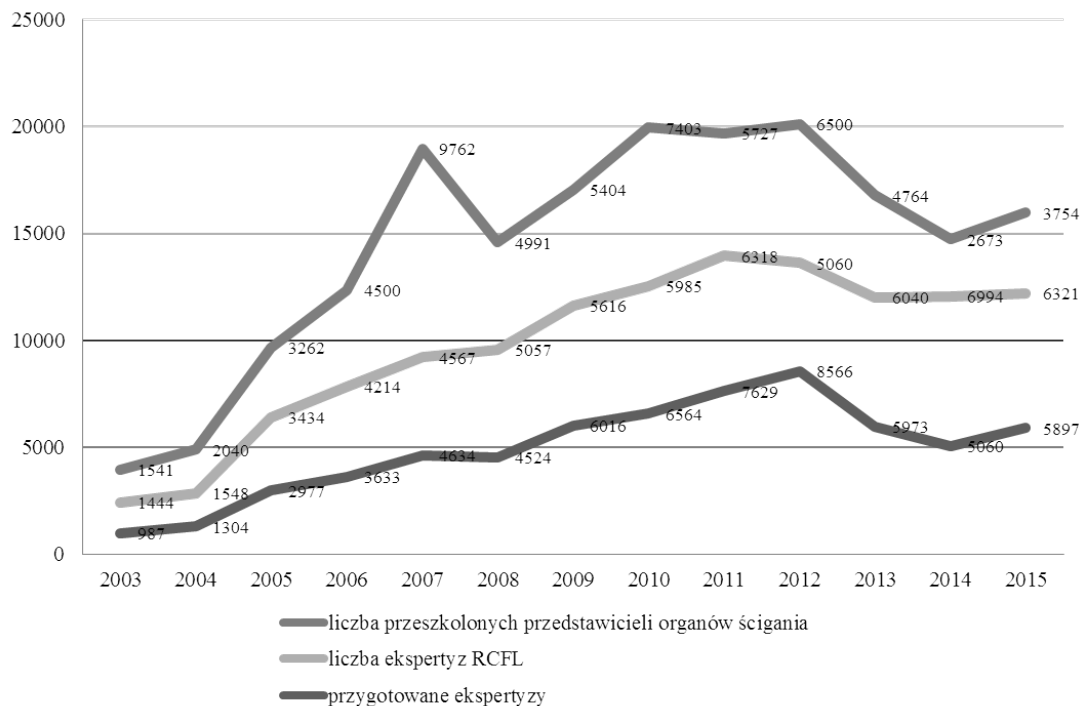
¹⁷ Development and Support of Cybersecurity Forensic Capabilities.

¹⁸ Należy tutaj zaznaczyć, iż pilotażowe Laboratorium Informatyki Śledczej powstało w kalifornijskim San Diego w 1999 r., a kolejne rok później w teksańskim Dallas.

¹⁹ C. Easttom, *System Forensics, Investigation, and Response*, Burlington 2014, s. 274.

²⁰ RCFL zajmują się badaniem cyfrowych dowodów, które są częścią śledztw dotyczących przestępstw: terrorystycznych, związanych z dziecięcą pornografią, związanych z przemocą, kradzieżą tajemnicy przemysłowej, kradzieżą lub zniszczeniem własności intelektualnej, przestępstw finansowych, przestępstw związanych z naruszeniem prawa własności, przestępstw popełnionych w Internecie, a także oszustw.

pisem sekcji 816 (b) (1) PA, rząd federalny jest zobowiązany każdego roku przeznaczać kwotę 50 mln dolarów na prowadzenie i rozbudowę wskazanego przedsięwzięcia²¹. Pozostałe już istniejące jednostki są objęte opieką Prokuratora Generalnego, który ma obowiązek czuwania na ich rozwoju, tak aby osiągnęły one poziom jednostek powstających w ramach przepisów sekcji 816 PA. W ramach swojej działalności, RCFL są prowadzone i finansowane przez Federalne Biuro Śledcze²².

Rysunek 1. Działalność RCFL w latach 2003-2015

Źródło: Roczne raporty Regionalnych Laboratoriów Informatyki Śledczej z lat budżetowych 2003-2015, dostępne na: <https://www.rcfl.gov/downloads> (dostęp: 15.06.2018).

²¹ Report from the Field: the USA Patriot Act at Work, U.S. Department of Justice, July 2004, 13-14., dostępny na: https://www.justice.gov/archive/olp/pdf/patriot_report_from_the_field0704.pdf (dostęp: 15.06.2018)

²² D. R. Hayes, *A Practical Guide to Computer Forensics Investigations*, Indianapolis 2014, s. 18.

3. The Cybersecurity Information Sharing Act

The Cybersecurity Information Sharing Act, została uchwalona przez Amerykański Kongres 27 października 2015 r., natomiast 18 grudnia tego samego roku podpisana przez Baracka Obamę, tym samym wchodząc w życie. Głównym celem omawianego aktu prawnego jest uruchomienie dwustronnego mechanizmu między sektorem publicznym i prywatnym, który polega na wymianie informacji przesyłanych drogą elektroniczną i udostępnianie ich przez podmioty prywatne wskazanym agencjom federalnym²³. Ten w całości dobrowolny mechanizm, polegający na dzieleniu się przez sektor prywatny informacjami z sektorem publicznym jest złożony z dwóch rodzajów tzw. cyber threat information, tj. cyber threat indicator i defensive measures. Pierwszy z nich dotyczy informacji, które są niezbędne do opisania lub zidentyfikowania tzw. złośliwego rekonesansu (ang. malicious reconnaissance), czyli metody dążącej do złamania barier ochronnych lub wykorzystania luki w zabezpieczeniach. Przykładami cyber threat indicator mogą być np. logi serwerów stron internetowych w zakresie informacji dotyczących adresu IP sprawcy, który bada zabezpieczenia witryny w celu ich złamania²⁴. Defensive measure jest rozumiany z kolei jako działanie, urządzenie, procedura, technika, sygnatura, bądź inny środek zastosowany na systemie operacyjnym lub informacji, która jest przechowywana, przetworzona lub przetransferowana przez system informacyjny, które wykrywa, zapobiega lub minimalizuje znane lub podejrzane zagrożenie cyberbezpieczeństwa lub lukę w zabezpieczeniach. Przykładami tychże są np. dane związane z metodami zabezpieczającymi, użytymi do ochrony sieci podmiotu, np. ustawienia wewnętrzne zapory sieciowej lub oprogramowania antyphishingowego²⁵. Ustawa ta chroni przedsiębiorców przed odpowiedzialnością cywilną, antymonopolową i konkurencyjną, lecz tylko w zakresie przekazywania i otrzymywania takich informacji (np. o możliwych atakach na infrastrukturę przedsiębiorstwa) do sektora publicznego²⁶.

Po otrzymaniu tychże informacji, sektor publiczny może zidentyfikować zagrożenia związane z bezpieczeństwem teleinformatycznym lub odnaleźć luki w ochronie bezpieczeństwa, po to aby podjąć odpowiednie kroki ku

²³ Dane są przekazywane przykładowo do Agencji Bezpieczeństwa Narodowego (National Security Agency). Więcej: A. Siedschlag, *Ethical, Legal and Social Issues in Judgment Related to Decision-Making in Homeland Security* [w:] M. J. Alperen (red.), *Foundations of Homeland Security. Second Edition*, New York 2017, s. 41.

²⁴ Zob. więcej: C. Mitchell, *Hacked. The Inside Story of America's Struggle to Secure Cyberspace*, New York 2016, s. 138 i nast.

²⁵ K. Kittichaisaree, *Public International Law of Cyberspace*, Cham 2017, s. 127.

²⁶ R. Taplin (red.), *Managing Cyber Risk in the Financial Sector. Lessons from Asia, Europe and the USA*, New York 2016, s. 167.

ich zapobieżeniu, zmniejszeniu, zminimalizowaniu możliwego ryzyka wystąpienia ofiar śmiertelnych lub/i rannych, a także zapobieżenia wystąpienia szkody ekonomicznej. W świetle wskazanych uregulowań nie ma jednakże możliwości wykorzystania pozyskanych informacji do wszczęcia postępowania egzekucyjnego. Ustawodawca przy tym zabrania wykorzystywania danych osobistych, które są przesyłane do np. agencji federalnej w inny sposób niż tylko do ochrony własnego przedsiębiorstwa i nakłada obowiązek na podmiot prywatny, który wiąże się z ich usunięciem, jeszcze przed wysłaniem ich do sektora publicznego. Przyświeca temu ochrona danych osobowych ofiar cyberataków²⁷. Należy przy tym zaznaczyć, że wskazana procedura nie nakłada obowiązku na podmiot prywatny potrzeby swojej identyfikacji, co dodatkowo chroni jego anonimowość i ewentualne przedostanie się informacji niejawnych na zewnątrz.

Niewątpliwym plusem omawianej ustawy jest stworzenie sieci zagrożeń mających miejsce w sektorze prywatnym, niemniej jednak należy pamiętać o tym, że sektor ten może narazić się na odpowiedzialność względem np. swoich klientów, jeśli nie dochowawszy należytej staranności pozostawi sensytywne dane osobowe ofiar cyberataków w pakiecie danych, które są przesyłane do sektora publicznego.

Podsumowanie

Problematyka cyberbezpieczeństwa jest bez wątpienia istotna dla rozwoju technologii informacyjnych, szczególnie jeśli chodzi o wzrost zagrożenia bezpieczeństwa wewnętrznego. Straty finansowe spowodowane przez przestępstwa popełnione w cyberprzestrzeni w Stanach Zjednoczonych, urosły do ponad 1 mld dolarów w 2015 r., kiedy jeszcze dziesięć lat wcześniej nie zamykały się w kwocie 200 mln dolarów²⁸.

Dysonans pomiędzy technologią i prawem wynika z przytaczanego już wcześniej braku możliwości nadążania zamkniętej i kazuistycznej legislacji za ciągle rozwijającą się techniką. Przedsiębiorca jako istotny czynnik wymiany informacji z konsumentem musi dołożyć należytych starań, jeśli chodzi o kwestię bezpieczeństwa. Proponowane rozwiązania rządu federalnego wydają się być chociaż w części zabezpieczeniem niektórych problemów

²⁷ R. Link, *What You Need to Know About the Cybersecurity Information Sharing Act of 2015*, artykuł dostępny na: <https://www.isaca.org/cyber/cyber-security-articles/Pages/what-you-need-to-know-about-the-cybersecurity-information-sharing-act-of-2015.aspx> (dostęp: 15.06.2018).

²⁸ Dane zbiorcze FBI, IC3 i Departamentu Sprawiedliwości, wskazują na pogłębiający się problem bezpieczeństwa w sieci. Zob. więcej: <https://www.statista.com/statistics/267132/total-damage-caused-by-by-cyber-crime-in-the-us/>, (dostęp: 15.06.2018).

związanych z ochroną sensytywnych informacji używanych w obrocie gospodarczym.

Brak stosownych procedur bezpieczeństwa negatywnie wpływa na ogół funkcjonowania gospodarki, szczególnie jeśli mówimy o wymianie handlowej, a także procesach wymiany i dzielenia się informacjami pomiędzy sektorem publicznym i prywatnym. Odpowiednio zabezpieczony sektor publiczny jest pierwszym krokiem w kierunku wdrażania odpowiednich zmian w ustawodawstwie dotyczącym konsumentów i przedsiębiorców – szczególnie w sferze cyberbezpieczeństwa.

Bibliografia

1. Alperen, M. J. (red.), *Foundations of Homeland Security. Law and Policy. Second Edition*, New York 2017.
2. Babak, A., Staniforth, A., S., Francesca, B., *Cyber Crime and Cyber Terrorism. Investigator's Handbook*, Waltham 2014.
3. Choi, L. V. (red.), *Cybersecurity and Homeland Security*, New York 2005.
4. Clarke, D. (red.), *Technology and Terrorism*, Piscataway 2004.
5. Cyber Preparedness Act of 2017 (H.R.584).
6. Cyber Security Education and Federal Workforce Enhancement Act (H.R.935).
7. Easttom, C., *System Forensics, Investigation, and Response*, Burlington 2014.
8. Hayes, D. R., *A Practical Guide to Computer Forensics Investigations*, Indianapolis 2014.
9. Kelly, W. R., *Criminal Justice at the Crossroads*, New York 2015.
10. Kremling, J., Sharp Parker, A. M., *Cyberspace, Cybersecurity, and Cybercrime*, Thousand Oaks 2017.
11. Kriangsak, K., *Public International Law of Cyberspace*, Cham 2017.
12. Masferrer, A., Walker, C. (red.), *Counter-Terrorism, Human Rights and the Rule of Law. Crossing Legal Boundaries in Defence of the State*, Cheltenham/Northampton 2013.
13. Mitchell, C., Hacked. *The Inside Story of America's Struggle to Secure Cyberspace*, New York 2016.
14. Moschovitis, C., *Cybersecurity Program Development for Business: The Essential Planning Guide*, Hoboken 2018.
15. Taplin, R. (red.), *Managing Cyber Risk in the Financial Sector. Lessons from Asia, Europe and the USA*, New York 2016.

16. The Foreign Intelligence Surveillance Act of 1978 (Pub.L. 95–511).
17. To improve cybersecurity in the United States through enhanced sharing of information about cybersecurity threats, and for other purposes (S.754).
18. Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001 (Pub.L. 107-56).
19. <http://www.directionsmag.com/>
20. <https://www.dhs.gov>
21. <https://www.fbi.gov/>
22. <https://www.isaca.org/>
23. <https://www.justice.gov/>
24. <https://www.rcfl.gov/>
25. <https://www.statista.com/>

Abstract

Kamil Wiciński

**Cybersecurity in the United States of America. Plans,
implementation, realization**

This article deals with selected crucial issues in the field of IT security, which in today's world has a huge impact on the functioning of each country. The United States as one of the largest economies in the world, is struggling with a growing problem caused by the increase of cybersecurity threats. The article discusses selected issues that were included in the USA PATRIOT Act and the Cybersecurity Information Sharing Act.

Key words: **security, USA, legislation, terrorism**

*Dominika Zybala*¹

Prawo do informacji jako istotny element prawa do obrony w kontekście postępowań wojskowych przed komisjami wojskowymi w Guantánamo

Streszczenie

*Przedmiotem niniejszego artykułu jest analiza prawnych aspektów przetrzymywania osób podejrzanych o udział w działalności terrorystycznej w obozie Guantánamo na terenie bazy Marynarki Wojennej Stanów Zjednoczonych w Zatoce Guantánamo. Niniejsze zagadnienie przedstawiono z punktu widzenia przestrzegania gwarancji procesowych w postępowaniach wojskowych przed komisjami wojskowymi prowadzonych przeciwko więźniom Guantánamo. Autorka rozpatruje problem w oparciu o przepisy aktów prawnych, tj. rozporządzenia Prezydenta Busha z dnia 13 listopada 2001 r., ustawa z 17 września 2006 r. o specjalnych komisjach wojskowych (*the Military Commissions Act of 2006*) oraz ustawa o komisjach wojskowych z 28 października 2009 r. (*the Military Commissions Act of 2009*).*

Słowa kluczowe: prawo amerykańskie, bezpieczeństwo narodowe, Guantánamo Bay

¹ Doktorantka na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego

Wstęp

W odpowiedzi na ataki terrorystyczne z 11 września 2001 r. w Nowym Jorku i Waszyngtonie, Stany Zjednoczone Ameryki rozpoczęły wielką krucjatę wymierzoną przeciw „wojnie z terroryzmem” znanej pod kryptonimem „Trwała Wolność” (Enduring Freedom), która oficjalnie rozpoczęła się w Afganistanie 7 października 2001 r. atakiem bombowym z powietrza². Amerykański rząd federalny rozpoczął budowanie arsenału obronnego w postaci wykonawczej i ustawodawczej inicjatywy skierowanej w imię walki z organizacją terrorystyczną odpowiedzialną za nowojorskie tragiczne wydarzenia znaną jako Al.-Ka’ida. W ramach podjętych działań ustawodawstwo krajowe wzbogaciło o nowe regulacje prawne w przedmiocie przeciwdziałania terroryzmowi, takie jak USA Patriot Act³, the Domestic Security Enhancement Act of 2003⁴, the Military Commissions Act of 2006⁵.

W niespełna dwa lata po 11 września 2001 r. rząd federalny rozpoczął specjalny program zbierania informacji na temat osób podejrzanych o terroryzm - Total Information Awareness (dalej: TIA), który pierwotnie funkcjonował pod nazwą United States Information Awareness Office. Działał pod tą nazwą od lutego do maja 2003 r., zanim został przemianowany na Terrorism Information Awareness. Opierając się na koncepcji prewencyjnych działań policyjnych, program zakładał formę walki z terroryzmem poprzez zbieranie szczegółowych informacji o podejrzanych osobach w celu przewidywania i zapobiegania ewentualnym przestępstwom. Program przeszukiwał bazy danych w poszukiwaniu informacji niezbędnych do identyfikacji terrorystów na całym świecie⁶. W dniu 17 września 2001 r. doszło do podpisania przez Prezydenta Busha tajnego dokumentu, za pomocą którego Centralnej Agencji Wywiadowczej (ang. Central Intelligence Agency, dalej: CIA) przyznano dodatkowe kompetencje dotyczące prowadzonej przez nią tajnej działalności (ang. Memorandum of Notification), które obejmowały uprawnienia do zatrzymywania osób podejrzanych o terroryzm oraz zakładania w tym celu tajnych ośrodków zamkniętych poza Stanami Zjednoczonymi Ameryki we współpracy z rządami danych

² T. Lansford, Robert P. Watson, J. Covarrubias, *America's War on Terror*, Ashgate Publishing 2009, s. 176

³ Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001, Public Law 107-56.

⁴ (S 1906 IS).

⁵ *Public Law 109-366*, 120 Stat. 2600.

⁶ Szerzej na temat szczegółów funkcjonowania Programu w raporcie dla Kongresu USA z dnia 20 maja 2003 r., dostępnym na stronie internetowej: http://epic.org/privacy/profiling/tia/may03_report.pdf.

państw⁷.

Celem niniejszego artykułu jest analiza prawnych aspektów przetrzymywania osób podejrzanych o udział w działalności terrorystycznej w kontekście prawa do informacji na temat podstaw ich zatrzymania jako elementu prawa do obrony. Niniejsze zagadnienie przedstawione zostanie ponadto z punktu widzenia przestrzegania gwarancji procesowych w postępowaniach wojskowych przed komisjami wojskowymi prowadzonych przeciwko więźniom Guantánamo. W dalszej części pracy autorka rozpatruje problem w oparciu o przepisy aktów prawnych, tj. rozporządzenie Prezydenta Busha z dnia 13 listopada 2001 r., ustawa z 17 września 2006 r. o specjalnych komisjach wojskowych (the Military Commissions Act of 2006) oraz ustawa o komisjach wojskowych z 28 października 2009 r. (the Military Commissions Act of 2009).

1. Status zatrzymanych w Guantánamo na podstawie zarządzenia wojskowego Prezydenta Busha z 13 listopada 2001 r. w sprawie postępowania wojskowego dotyczącego zatrzymania, traktowania i sądenia pewnych osób, które nie są obywatelami USA w czasie wojny z terroryzmem za przestępstwa podlegające jurysdykcji komisji wojskowych

Niespełna dwa miesiące po zamachach terrorystycznych na budynku Światowego Centrum Handlu w Nowym Jorku, Prezydent George W. Bush podpisał zarządzenie wojskowe w przedmiocie utworzenia specjalnych komisji wojskowych w sprawie postępowania wojskowego dotyczącego zatrzymania, traktowania i sądenia osób niebędących obywatelami Stanów Zjednoczonych Ameryki w trakcie wojny z terroryzmem⁸ za przestępstwa podlegające jurysdykcji tychże komisji wojskowych. Bush podpisał dokument wojskowy odbierający pojmowanym status jeńców wojennych, co tym samym pozwalało zawiesić przywileje gwarantowane im przez konwencje genewskie. Wskazany dokument miał zastosowanie wobec trzech grup osób, tj. (i) obecnych lub byłych członków organizacji terrorystycznej Al-Ka'ida; (ii) tych, którzy „zaangażowali się, wspomagali lub nakłaniali lub spiskowali, aby popełnić akty międzynarodowego terroryzmu lub czynności służące ich przygotowaniu, które spowodowały, stwarzają zagrożenie lub mają na celu spowodowanie szkody, uszczerbku lub niekorzystnych

⁷ Zob. Wyrok ETPC w sprawie Husayn (Abu Zubaydah) przeciwko Polsce z 16 lutego 2015 r.

⁸ The President's Military Order of November 13, 2001, Detention, Treatment, and Trial of Certain Non-Citizens in the War Against Terrorism (66 F.R. 57833).

skutków dla Stanów Zjednoczonych, ich obywateli, bezpieczeństwa narodowego, polityki zagranicznej lub gospodarki; (iii) tych, którzy świadomie ukrywali jedną lub więcej osób należących do dwóch pierwszych grup⁹.

Jako podstawę prawną wydania zarządzenia wojskowego przez Busha bez zgody Kongresu USA podano art. II Konstytucji Stanów Zjednoczonych, zgodnie z którym rezydent jest naczelnym dowódcą (ang. commander-in-chief) armii i floty, jak również milicji poszczególnych stanów, gdy zostaje powołana do służby czynnej Stanów Zjednoczonych Ameryki¹⁰. Przywołana interpretacja stanowi jedno z głównych założeń polityki Białego Domu po atakach z 11 września. Dokonując bardzo szerokiej interpretacji tych konstytucyjnych uprawnień Biały Dom utrzymywał stanowisko, zgodnie z którym Prezydent nie potrzebował zgody Kongresu Stanów Zjednoczonych (dalej: Kongresu USA na prowadzenie tajnego programu podsłuchiwania rozmów telefonicznych obywateli bez nakazów sądowych¹¹.

Po wydaniu zarządzenia wojskowego przez Prezydenta Busha, Departament Obrony USA ogłosił wydanie szeregu rozkazów i instrukcji, które miały na celu wyznaczyć zasady procedowania dla komisji wojskowych, uwzględniając przy tym katalog przestępstw, podlegających jurysdykcji komisji wojskowych. Na podstawie wspomnianego zarządzenia, ustalono również, że przed komisją wojskową mogą być prowadzone sprawy wobec równocześnie dwudziestu zatrzymanych. W jej skład wchodził wyłącznie oficerowie sił zbrojnych USA. Procedura odwoławcza prowadzona była przed panelem rewizyjnym składającym się ponownie z oficerów wojska¹².

W procesach przed wspomnianymi komisjami wojskowymi nie obowiązywały procedury stosowane przed amerykańskimi trybunałami wojskowymi, tj. zasada szybkości postępowania, nieważności samooskarżenia pod przymusem, reguł postępowania dotyczących dochodzenia przed rozpoczęciem procesu (ang. pretrial investigation). Przeciwnicy komisji wojskowych uważali, że stanowią one bezprawne zawieszenie zasady habeas corpus, zgodnie z którą to sąd decyduje, kiedy zatrzymanie obywatela jest

⁹ Tamże, sekcja 2. *The term «individual subject to this order» shall mean any individual who is not a United States citizen with respect to whom I determine from time to time in writing that: (1) there is reason to believe that such individual, at the relevant times, (i) is or was a member of the organization known as al Qaida; (ii) has engaged in, aided or abetted, or conspired to commit, acts of international terrorism, or acts in preparation therefor, that have caused, threaten to cause, or have as their aim to cause, injury to or adverse effects on the United States, its citizens, national security, foreign policy, or economy; or (iii) has knowingly harbored one or more individuals described in subparagraphs (i) or (ii) of subsection 2(a)(1) of this order; and (2) it is in the interest of the United States that such individual be subject to this order – tłumaczenie własne.*

¹⁰ *The President shall be Commander in Chief of the Army and Navy of the United States, and of the Militia of the several States, when called into the actual Service of the United States – tłumaczenie własne.*

¹¹ O. Fiss, *A War Like No Other: The Constitution in a Time of Terror*, New York 2015, s. 87-91.

¹² J. Elsea, *Terrorism and the Law of War: Trying Terrorists as War Criminals Before Military Commissions*, Forest Grove 2005, s. 27.

uzasadnione, naruszają zasadę nieretroaktywności prawa, utrudniają egzekwowanie skutków odpowiedzialności prawnej funkcjonariuszy USA za przekroczenie uprawnień (w szczególności stosowanie tortur podczas przesłuchań), a nade wszystko stanowią pogwałcenie praw człowieka¹³.

2. Ustawa z 17 września 2006 r o komisjach wojskowych (ang. the Military Commissions Act of 2006)

Kongres USA, korzystając z przywilejów władzy ustawodawczej, na mocy art. I § 8 Konstytucji USA, stanowiącym o jego uprawnieniu do tworzenia sądów niższych w stosunku do Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych, w dniu 17 września 2006 r. przyjął Ustawę o komisjach wojskowych (ang. the Military Commissions Act of 2006, dalej: MCA). Ustawa ta pozbawiała sądy amerykańskie prawa do rozpatrywania wniosków w sprawie legalności zatrzymania osób niebędących obywatelami USA, określanych mianem „bezprawnych wrogich bojowników”¹⁴. Komisje wojskowe Departamentu Obrony USA utworzone zostały w szczególności w celu osądzenia *w ramach wojny z terroryzmem pewnych osób niebędących obywatelami amerykańskimi* poza federalnym systemem sądowym Stanów Zjednoczonych Ameryki¹⁵.

Niektóre zapisy MCA wzbudziły szczególne kontrowersje. Amerykański filozof prawa David Luban określił ustawę jako *najgorszy akt legislacyjny, jaki w swoim życiu spotkał*¹⁶. Wspomniana ustawa nie tylko pozbawiała amerykańskie sądy prawa do wysłuchania skarg dotyczących bezprawności zatrzymania czy warunków przetrzymywania osób niebędących obywatelami USA, zatrzymanych jako „wrodzy bojownicy”, ale nadto ograniczała prawo do sądowej kontroli zatrzymania i prawo do zadośćuczynienia za naruszenie praw człowieka, aczkolwiek tylko w odniesieniu do osób niebędących obywatelami USA, co z kolei stanowiło przejaw dyskryminacji ze względu na obywatelstwo.

¹³ Fionnuala Ni Aoláin, O. Gross (red.), *Guantánamo and Beyond: Exceptional Courts and Military Commissions in Comparative Perspective*, Cambridge 2013, s. 67-75.

¹⁴ 10 U.S.C. 948a. W ustawie o komisjach wojskowych z 2006 r. pojęcie „bezprawnych wrogich wojowników”, które do czasu jej uchwalenia nie funkcjonowało w międzynarodowym prawie humanitarnym, zdefiniowano jako: (i) osoba, która brała udział we wrogich działaniach lub świadomie wspierała wrogie działania skierowane przeciwko Stanom Zjednoczonym lub ich sojusznikom, która nie jest kombatantem (w rozumieniu przepisów MPH), w tym członkowie Talibanu, Al-Ka’idy lub sił koalicji; lub (ii) osoba, która, decyzją Combatant Status Review Tribunal lub innego kompetentnego trybunału powołanego przez Prezydenta lub Sekretarza Obrony, kiedykolwiek uznana została za bezprawnego wrogię bojownika – tłumaczenie własne.

¹⁵ Kongres przyjął takie rozwiązanie, gdyż więzienie na *wyspie poza prawem* nie podlega amerykańskiej jurysdykcji. Terytorium to jest dzierżawione przez Stany Zjednoczone Ameryki od 1903 r.

¹⁶ J. Zajadło, *Po co prawnikom filozofia?*, Warszawa 2008, s.53-54.

Procesy przez komisjami wojskowymi zapewniały obcym obywatelom (wyłącznie cudzoziemcy uznani za “wrogich bojowników” mogli być sądzeni przed komisjami wojskowymi) dochodzenie sprawiedliwości na poziomie niższym niż w przypadku obywateli amerykańskich oskarżonych o takie same lub podobne przestępstwa. MCA zawierała zapis, wedle którego *wszelkie zasady sądów wojskowych, w tym także dotyczące wymogu szybkości postępowania w oparciu o normalny amerykański system sprawiedliwości wojskowej nie dotyczyły procesów przed komisjami wojskowymi*¹⁷. Nielegalni bojownicy, którzy zatrzymani zostali za dopuszczanie się działań związanych z terroryzmem, mieli zostać osądzeni przez komisje składające się z oficerów wojskowych, wprowadzone na mocy rozkazu wojskowego Busha z 13 listopada 2001 r. Ilekroć w procesie sądowym do przesądzenia o winie potrzeba z reguły zgody wszystkich członków ławy przysięgłych, o tyle w przypadku wspomnianych trybunałów wystarczyła zwykła większość¹⁸.

Przepisy MCA wyraźnie wskazują na prawo Prezydenta USA do ustanawiania komisji wojskowych z zastrzeżeniem pewnych wymogów proceduralnych, a ponadto stanowią, że postanowienia zawarte w Jednolitym Kodeksie Sądownictwa Wojskowego USA nie mają zastosowania do tego typu komisji¹⁹. Przepisy MCA odnoszą się również do kwestii kategoryzacji osoby podlegającej ściganiu przed takimi komisjami, która określona została jako: *cudzoziemiec, który używa bezprawnych metod walki, który zaangażował się w działania wojenne lub który celowo i materialnie wspierał działania przeciwko Stanom Zjednoczonym Ameryki lub osoba będąca jego współnikiem nie spełniającym tych kryteriów (włączając w to osobę, która należy do talibów, Al-Ka’idy lub jest z nimi powiązana) lub który przed, w czasie lub po dacie uchwalenia MCA, używa bezprawnych metod walki określonych przez Trybunał ds. Kontroli Statusu Kombatantów lub inny właściwy trybunał ustanowiony pod zwierzchnictwem Prezydenta USA lub Sekretarza Obrony*²⁰.

Przepisy MCA przewidują możliwość stosowania metod przesłuchań pod przymusem (ang. coercive interrogation), a co gorsza nie zabraniają

¹⁷ Sec.4 MCA *Makes inapplicable to commissions UCMJ provisions concerning: (1) contempt; (2) speedy trial; (3) self-incrimination warnings; and (4) pretrial investigations.*

¹⁸ 10 U.S. Code § 949m.

¹⁹ W amerykańskim prawie karnym podejrzanemu przysługują wszelkie przywileje oraz ochrona konstytucyjna.

²⁰ Pub. L. No 109-366 (Sec. 3) Defines an „unlawful enemy combatant” as a person who has: (1) engaged in or supported hostilities against the United States or its co-belligerents who is not a lawful enemy combatant; or (2) been determined to be an unlawful enemy combatant by a Combatant Status Review Tribunal or other tribunal established under the authority of the President or the Secretary of Defense (Secretary) – tłumaczenie własne.

przedstawiania zeznań wymuszone przez okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie, zakazane przez prawo międzynarodowe. Sędziowie wojskowi nadzorujący komisje wojskowe mogli decydować, czy wymuszone zeznania uznać za wiarygodny dowód. Jak wynika z przepisów MCA, dowód oparty na pogłoskach mógł zostać zaakceptowany bez możliwości oskarżonego do podważenia jego źródeł lub metod pozyskania, umożliwiając w ten sposób włączenie dowodów wymuszonych torturami i maltretowaniem.

Przepisy dotyczące sądowej kontroli konstytucyjności decyzji komisji wojskowych przez Sąd Apelacyjny w Obwodzie Dystryktu Kolumbii odnoszą się jedynie do Konstytucji Stanów Zjednoczonych Ameryki i ustaw federalnych, bez wzmianki o umowach międzynarodowych. Tym samym wynika z tego, że zatrzymani nie mogliby kwestionować ani decyzji podjętych w ich sprawie przez Trybunały ds. Kontroli Statusu Kombatantów, ani też decyzji komisji wojskowych, korzystając z zapisów konwencji genewskich. Wniosek ten znajduje swoje dalsze poparcie w fakcie, że zarówno Konstytucja USA, jak i niektóre ustawy federalne dokonują rozróżnienia między umowami międzynarodowymi a ustawodawstwem Stanów Zjednoczonych Ameryki.

Treść Konstytucji Stanów Zjednoczonych stanowi, że zasada habeas corpus może zostać zawieszona *w sytuacji zaistnienia buntu lub inwazji* przez Kongres USA²¹. Po atakach z 11 września 2001 r. USA nie znajdowały się jednak w sytuacji, w której mogłby wybuchnąć jakikolwiek bunt wewnątrz kraju. Nie należałoby wykluczać wątku politycznego, w przypadku którego sądy prawdopodobnie nie wahałyby się w podjęciu decyzji o zawieszeniu tejże zasady, jeśli dla przykładu narastałby problem z zagrożeniem ze strony komórek terrorystycznych działających na terenie kraju. Niemniej jednak zawieszenie zasady habeas corpus było rzadko stosowanym wyjątkiem w historii USA, a zarówno uzasadnienie, jak i istota kwestii zawieszenia tej zasady rodziły zawsze trudne pytania. W rzeczywistości MCA z 2006 r. nie była pierwszym przypadkiem w historii Stanów Zjednoczonych Ameryki, kiedy gwarantowane prawo dotyczące zasady habeas corpus zostało zawieszono na podstawie decyzji Prezydenta USA. W początkowych dniach amerykańskiej wojny secesyjnej, Prezydent Abraham Lincoln zawiesił zasadę habeas corpus²². Obydwoj prezydenci opierali swoje decyzje

²¹ Art. 1, sekcja 9, zd. 2 Konstytucji USA: *The Privilege of the Writ of Habeas Corpus shall not be suspended, unless when in Cases of Rebellion or Invasion the public Safety may require it.* Zgodnie z tekstem Konstytucji USA, dostęp online na stronie internetowej: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/GPO-CONAN-1992/pdf/GPO-CONAN-1992-6.pdf>.

²² Prezydent Abraham Lincoln, zawieszając przez proklamację zasadę habeas corpus postanowił, że *podczas trwającego się powstania i potrzeby jego odparcia, wszyscy buntownicy i powstańcy, ich pomocnicy i podżegacze,*

na niebezpieczeństwie związanym z zagrożeniem wojennym, obydwaj także spotkali się z ostrą krytyką podjętej przez nich decyzji, którą wielu uważało na atak na wartości reprezentowane przez Konstytucję USA. Być może dlatego sądy zawsze wymagały wyczerpującego uzasadnienia od Kongresu USA zanim podjęły decyzję o zawieszeniu zasady habeas corpus. W przepisach MCA nie zawarto przepisu ani nawet jakiegokolwiek klauzuli zawierającej zasadę habeas corpus nawet tymczasowo.

Na podstawie przepisów III konwencji genewskiej zatrzymanym przysługiwałaby możliwość dochodzenia prawa do pełnej ochrony jako jeńcom wojennym, jak również zadośćuczynienia za stosowane tortury podczas przesłuchań, czy szkodliwe warunki w jakich byli przetrzymywani. Konwencje genewskie nie mają jednak mocy wykonawczej, jeśli zostało to wykluczone już samą treścią MCA bądź jeśli Kongres USA skutecznie uniemożliwi ich sądową realizację na podstawie przepisów MCA. Sądy amerykańskie od dawna utrzymywały, że tylko tzw. samowymagalne traktaty są egzekwowane z mocy prawa w przypadku braku przepisów wykonawczych zawartych w danym ustawodawstwie. Kongres USA wprowadzając MCA dążył do ograniczenia sądowej kontroli konstytucyjności prawa do bezpodstawnego zatrzymania i samego procesu tzw. „wrogich bojowników”, jak również ograniczył sądom możliwość stosowania konwencji genewskich jako źródła prawa²³. O ile Kongres USA prawdopodobnie nie może wpływać zarówno na zastosowanie przepisów traktatów ani na interpretację ich treści, to ma wpływ na to, jakie przepisy wynikające z traktatów będą wykonywane poza jurysdykcją sądów²⁴.

znajdujący się na terenie Stanów Zjednoczonych Ameryki i wszystkie osoby zniechęcające do ochotniczego poboru, opierający się milicyjnym poborom lub winni z powodu jakiegokolwiek niełojalnego zachowania, udzielający pomocy i przynoszący pociechę buntownikom walczącym przeciwko władzy USA, będą podlegać zasadom stanu wyjątkowego i będą podlegać odpowiedzialności karnej przed sądem wojskowym lub komisją wojskową. Zob. M. E. Neely Jr., The Fate of Liberty: Abraham Lincoln and Civil Liberties, New York 1991, s. 65.

²³ Szerzej na ten temat: Paul A. Diller, When Congress Passes an Intentionally Unconstitutional Law: The Military Commissions Act of 2006, *Southern Methodist University Law Review* 2008, Vol. 61, s. 305-320.

²⁴ Curtis A. Bradley, *The Military Commissions Act, Habeas Corpus and the Geneva Conventions*, *American Journal of International Law* 2007, nr 101, s. 326-330.

3. Ustawa o komisjach wojskowych z 28 października 2009 r. (ang the Military Commissions Act of 2009)

Amerykański sekretarz obrony Donald Rumsfeld określił sytuację członków Al-Ka'idy w konflikcie w Afganistanie jako organizację terrorystyczną wskazując jednocześnie, że *Al-Ka'ida nie jest państwem. Nie zachowuje się jak armia. Jej członkowie nie noszą mundurów. Nie mają znaków rozpoznawczych. Nie noszą jawnie broni. Byłoby całkowitym niezrozumieniem III Konwencji genewskiej, gdyby uznać Al-Ka'idę, sieć terrorystyczną, za armię*²⁵. Amerykański sędzia George H. Aldrich wskazał, że Stany Zjednoczone Ameryki powinny brać przykład z wojny w Wietnamie, kiedy status jeńca wojennego przyznawano w każdym przypadku, w zgodzie z zasadą humanitaryzmu i postanowieniami III Konwencji genewskiej²⁶. Przytaczane powyżej wątpliwości odnośnie zgodności MCA z 2006 r. z normami międzynarodowego prawa humanitarnego legły u podstaw zastąpienia go przez ustawę o komisjach wojskowych z 28 października 2009 r. (ang the Military Commissions Act of 2009, dalej: MCA 2009)²⁷. Jedną z pierwszych decyzji Prezydenta Baracka Obamy było polecenie przeglądu uregulowań, dotyczących zwalczania międzynarodowego terroryzmu²⁸.

W dniu 27 kwietnia 2010 r. Departament Obrony USA opublikował nowe przepisy regulujące postępowania przed komisjami wojskowymi²⁹. Ustawa wprowadziła istotne zmiany proceduralne, wpływając na polepszenie sytuacji osoby oskarżonej o terroryzm oraz podejrzewanej w fazie postępowania przygotowawczego. Na mocy ustawy rozszerzono uprawnienia osób sądzonych przed komisji wojskowymi, w tym ograniczono dopuszczalność dowodów uzyskanych pod przymusem i dowodów ze słyszenia. Niemniej jednak obowiązujące reguły nie określały żadnego terminu, w jakim podejrzany musiał zostać oskarżony lub osądzony. Przepisy MCA 2009 zezwalały ponadto na odmowę oskarżonemu dostępu do niejawnych info-

²⁵ L. Azubike, *Status of Taliban and Al Qaeda Soldiers: Another Viewpoint*, Connecticut Journal of International Law 2003, nr 19, s. 295.

²⁶ G. H. Aldrich, *The Taliban, Al Qaeda and the Determination of Illegal Combatants*, The American Journal of International Law 2002, nr 96, s. 896.

²⁷ Pub. L. 111-84, 123 Stat. 2190.

²⁸ Barack Obama, obejmując prezydenturę w 2009 r., zapowiedział likwidację więzienia w Guantánamo. Kongres USA blokował każdą inicjatywę zmierzającą do likwidacji. Nie zgodził się na prezydencką propozycję przeniesienia najmniejbezpiecznych więźniów do więzienia pod szczególnym nadzorem na terenie USA. Sąd Najwyższy USA odpowiedział Obamie negatywnie na propozycję przeniesienia nielicznych już więźniów z Guantánamo do USA i sądenia ich przed sądami cywilnymi.

²⁹ Co prawda w przepisach z 2009 r. zmieniono kilka procedur, ale wciąż podobnie jak przepisy obowiązujące w latach 2001-2009, dopuszczają one w określonych okolicznościach wymuszone zeznania, jeżeli zastosowanie takich dowodów byłoby zgodne z interesami wymiaru sprawiedliwości w taki lub inny sposób. Zob. Obama's Remarks on Military Commissions, New York Times, dostępny online na stronie internetowej: <http://nytimes.com/2009/05/15/us/politics/15obama.text.html>.

rmacji lub dowodów i w odróżnieniu od procedur obowiązujących przed sądami federalnymi USA, które zakazywały dopuszczania jako dowodów pogłosek, wyraźnie dopuszczały dowody oparte na pogłoskach i nie zakazywały wydawania wyroków opartych głównie na takim materiale dowodowym. W przeciwieństwie do procedur stosowanych przez sądy federalne USA, które zabraniały dopuszczania dowodów pochodzących z wymuszonych zeznań, reguły komisji wojskowych dopuszczały takie dowody, ilekroć wykorzystanie ich było zgodne z interesem wymiaru sprawiedliwości. Komisje wojskowe w dalszym ciągu obradowały w odległej lokalizacji w Zatoce Guantánamo na Kubie, tym samym znacząco ograniczając publiczny dostęp do postępowania toczącego się przeciwko skarżącemu.

4. Procesy więźniów w obozie w Guantánamo przed komisjami wojskowymi w orzecznictwie Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych (ang. the Supreme Court of the United States)

Niedorzeczność prezydenckich decyzji skłoniła do interwencji Sąd Najwyższy USA. W 2003 r. uznał on, że jako sąd najwyższej instancji, jest właściwym organem do decydowania w kwestiach przestrzegania postanowień Konstytucji USA, a tym samym powinien mieć decydujące zdanie, czy amerykański rząd nie łamie w Guantánamo postanowień najwyższego aktu prawnego USA.

W przełomowym orzeczeniu z 28 czerwca 2004 r. w sprawie Rasul³⁰ przeciwko Bush³¹, Sąd Najwyższy USA uznał jurysdykcję sądów amerykańskich do badania legalności zatrzymania również wobec do osób nie posiadających obywatelstwa amerykańskiego. Sąd Najwyższy USA stwierdził jednoznacznie, że baza Marynarki Wojennej Stanów Zjednoczonych w Zatoce Guantánamo pozostaje pod jurysdykcją sądów amerykańskich, tymczasem cudzoziemcy przebywający w obozie zatrzymań w Guantánamo Bay mogą składać petycje do sądów federalnych dotyczące wniosków habeas corpus o ponowne rozpatrzenie legalności ich zatrzymania³².

W innym orzeczeniu z 28 czerwca 2004 r.³³ w sprawie Hamdi prze-

³⁰ Brytyjscy obywatele Shafiq Rasul, Asif Iqbal i Rihel Ahmed po przybyciu do Pakistanu w 2001 r. zostali aresztowani przez żołnierzy amerykańskiej armii w trakcie kapitulacji oddziałów lojalnych wobec Talibów. Byli oni przetrzymywani przez Amerykanów przez dwa lata, najpierw w Afganistanie, a następnie w Guantánamo. W tym czasie nie zostały im postawione żadne zarzuty i nie mieli oni możliwości skorzystania z opieki prawnej. W 2007 r. wrócili do Wielkiej Brytanii.

³¹ Wyrok Sądu Najwyższego USA z 28 czerwca 2004 r. (Rasul v. Bush), 542 U.S. 466 (2004).

³² Ch. Edelson, *Emergency Presidential Power: From the Drafting of the Constitution to the War on Terror*, Wisconsin 2013, s. 159-161.

³³ Wyrok Sądu Najwyższego USA z 28 czerwca 2004 r. (Hamdi et al. v. Rumsfeld, Secretary

ciwko Rumsfeld, Sąd Najwyższy USA stanął na stanowisku, że Stany Zjednoczone Ameryki miały prawo pozbawić wolności osoby uznane za talibskich kombatantów, którzy uczestniczyli w konflikcie zbrojnym przeciw USA, lecz zgodnie z art. 118 Konwencji o traktowaniu jeńców wojennych (III konwencji genewskiej)³⁴, jeńcy wojenni uznani za *wrogich bojowników* „powinni zostać zwolnieni i repatriowani niezwłocznie po zakończeniu działań wojennych. Sąd Najwyższy USA ponadto stwierdził, że w ramach procesów prowadzonych przez komisje wojskowe, każdy zatrzymany w Guantánamo powinien otrzymać informację o faktycznych podstawach zatrzymania oraz możliwość zakwestionowania klasyfikacji swojej osoby, jako tzw. „wrogiego bojownika. To ostatnie powinno zostać dokonane w ramach prawa do sprawiedliwego procesu *right to fair trial*, jak również prawa do obalenia wysnutych przez rząd federalny twierdzeń przed niezawisłym sądem.

W wyniku powyższych orzeczeń, Departament Obrony USA powołał w Guantánamo Trybunały ds. Kontroli Statusu Kombatantów (ang. Combatant Status Review Tribunals)³⁵ oraz Administracyjne Rady Rewizyjne (ang. Administrative Review Boards), które przeprowadzały coroczny przegląd spraw wszystkich więźniów w Guantánamo w celu ustalenia, czy powinni oni nadal być przetrzymywani, przenoszeni do aresztu w innym kraju czy też zwolnieni³⁶.

W dniu 30 grudnia 2005 r. Kongres USA uchwalił ustawę o traktowaniu zatrzymanych (ang. the Detainee Treatment Act of 2005, dalej: DTA)³⁷ zabraniającą okrutnego, nieludzkiego i poniżającego traktowania więźniów, ale nadal ograniczającą ich prawo do sądowej kontroli legalności zatrzymania. W ustawie wskazano, że *ilekroć nie przewidziano inaczej w sekcji 1005 DTA, żaden sąd, sędzia Sądu Najwyższego USA, ani sędzia sądu federalnego nie będzie miał jurysdykcji, aby orzekać lub rozstrzygać wnioski o nakaz dotyczący zasady habeas corpus, który został wniesiony bezpośrednio przez obcokrajowca, bądź w jego imieniu, zatrzymanego przez*

of Defense, et al.), 542 U.S. 507 (2004). Wersja online orzeczenia dostępna na stronie internetowej: <http://www.supremecourt.gov/opinions/03pdf/03-6696.pdf>.

³⁴ Konwencja o traktowaniu jeńców wojennych (III konwencja genewska) z 12 sierpnia 1949 r. (Dz.U. z 1956 r., nr 38, poz. 175, załącznik); tekst konwencji dostępny online na stronie internetowej: http://mswia.gov.pl/ftp/OCK/dokumenty_Prawo_MPH/1949_12_VIII_III%20konwencja_genewska.pdf.

³⁵ R. Pati, *Due Process on Internation Terrorism*, Boston 2009, s. 347.

³⁶ Według informacji Departamentu Obrony USA, ponad 534 osób zatrzymanych przeszło wskazaną procedurę; spośród nich 38 osób zostało uznanych za niebędących tzw. *wrogimi bojownikami*. Dane dostępne na stronie internetowej: United States Department of Defense, Combatant Status Review Tribunals/Administrative Review Boards, CSRT Update, http://www.defenselink.mil/news/combatant_tribunalsarchive.html.

³⁷ Pub. L. No. 109-148, 119 Stat. 2739 (2005).

*Departament Obrony USA w obozie w zatoce Guantanamo na Kubie*³⁸.

MCA, podobnie jak the DTA, stanowiła, że Sąd Apelacyjny w Obwodzie Dystryktu Kolumbii będzie miał wyłączną jurysdykcję nad rozpatrywaniem ostatecznych decyzji podjętych przez komisje wojskowe tylko w przedmiocie ich zgodności z procedurami określonymi w MCA oraz postanowieniami Konstytucji USA.

W orzeczeniu Hamdan przeciwko Rumsfeld z 29 lipca 2006 r.³⁹ Sąd Najwyższy USA orzekł, że zarządzenie prezydenta o utworzeniu komisji wojskowych jest sprzeczne z amerykańskim prawem a Stany Zjednoczone Ameryki mają bezwzględny obowiązek stosowania art. 3 wspólnego dla konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r.⁴⁰. Co za tym idzie, Sąd Najwyższy USA ogłosił, że komisje wojskowe nie były upoważnione do prowadzenia postępowania, zaś ze względu na stosowaną przed nimi procedurę naruszały Jednolity Kodeks Sądownictwa Wojskowego USA (ang. the Uniform Code of Military Justice)⁴¹ oraz wspólny art. 3 konwencji genewskich. Stany Zjednoczone Ameryki są stroną czterech konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. o ochronie ofiar wojny, a także umów z zakresu międzynarodowego prawa praw człowieka, które zakazują tortur i okrutnego, niehumanitarnego, poniżającego traktowania, tj. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r.⁴², czy Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karaniami z 10 grudnia 1984 r.⁴³.

W orzeczeniu z 12 czerwca 2008 r. Sąd Najwyższy USA rozpatrując sprawę Boumediene przeciwko Bush (ang. Boumediene v. Bush)⁴⁴ przewagą pięciu do czterech głosów przesądził o przysługującym więźniom Guantánamo prawie do uzyskania informacji na temat podstawy prawnej

³⁸ *Except as provided in section 1005 of the Detainee Treatment Act of 2005, no court, justice, or judge shall have jurisdiction to hear or consider—(1) an application for a writ of habeas corpus filed by or on behalf of an alien detained by the Department of Defense at Guantanamo Bay, Cuba; (...). Tekst ustawy dostępny online na stronie internetowej: [http://ihl-databases.icrc.org/ihl-nat/a24d1cf3344e99934125673e00508142/b22319a0da00fa02c1257b8600397d29/\\$FILE/Detainee%20Treatment%20Act%20of%202005%20.pdf](http://ihl-databases.icrc.org/ihl-nat/a24d1cf3344e99934125673e00508142/b22319a0da00fa02c1257b8600397d29/$FILE/Detainee%20Treatment%20Act%20of%202005%20.pdf), s. 3.*

³⁹ 548 U.S. 557, 635 (2006). W ramach procesu przed komisjami wojskowymi oskarżony ani jego obrońca nie mogli zapoznać się z całością zarzutów oraz wszystkimi dowodami oskarżenia. Pentagon niniejsze obostrzenia tłumaczył ryzykiem ujawnienia oskarżonemu zeznań świadków, co spowodowałoby ujawnienie tajnych danych wywiadowczych np. o agentach CIA w szeregach Al-Ka'idy. Legalność tej procedury zakwestionowali prawnicy Salima Ahmeda Hamdana, który w Afganistanie był ochroniarzem i kierową samego Osamy bin Ladena. Salim miał być pierwszą osobą sądzoną przed trybunałem w Guantánamo.

⁴⁰ Konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny (IV konwencja genewska), Genewa, 12 sierpnia 1949 r. (Dz.U. z 1956 r., nr 38, poz. 171).

⁴¹ UCMJ, 64 Stat. 109, 10 U.S.C. §§ 801–946. W prawie amerykańskim kodeks wojskowy ogranicza możliwość niesądowego wymierzania kary do drobnych wykroczeń dyscyplinarnych wobec podwładnych.

⁴² Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.

⁴³ Dz. U. z 1989 r. Nr 63 poz. 378.

⁴⁴ 553 U.S. 723 (2008).

swojego zatrzymania od amerykańskich sądów federalnych. Po pierwszych przesłuchaniach przed komisją wielu więźniów z więzienia w Guantánamo zostało odesłanych do innych krajów. Podnosząc zarzuty dotyczące legalności zatrzymania osadzonych w bazie Guantánamo, prawnicy więźniów podnieśli również niepokojące zarzuty tortur i znęcania się oraz wyrazili obawy o fizyczne i psychiczne zdrowie zatrzymanych.

W lipcu 2009 r. prawnik jednego z najmłodszych zatrzymanych - Mohammeda Jawada, oskarżonego o wrzucenie granatu ręcznego do pojazdu zajmowanego przez dwóch amerykańskich żołnierzy i ich afgańskiego tłumacza w Kabulu w 2002 r., złożył wniosek o oddalenie postawionych mu zarzutów usiłowania zabójstwa podnosząc jednocześnie, że Jawad w trakcie zatrzymania był poddawany okrutnym technikom przesłuchań przez wojsko amerykańskie, polegającym na uporczywym pozbawianiu go snu (technika frequent flyer), przebywając początkowo w więzieniu w Bagram w Afganistanie, a kolejno w Guantánamo na Kubie. W grudniu 2003 r., Jawad w wyniku stosowanych tortur i bezprawnego pobytu w areszcie usiłował popełnić samobójstwo. Sąd Okręgowy USA w Waszyngtonie w orzeczeniu z 30 lipca 2009 r. przyznał mu prawo habeas corpus i nakazał Departamentowi Sprawiedliwości USA zwolnienie go z obozu w Guantánamo stwierdzając, że nie ma wiarygodnych dowodów na jego zatrzymanie. W sierpniu 2009 r. Mohammed Jawad został zwolniony z Guantánamo i powrócił do Afganistanu, kończąc prawie siedem lat nielegalnego przetrzymywania w amerykańskim areszcie w Guantánamo przez USA⁴⁵.

Ilekcio po wydaniu przez Sąd Najwyższy USA orzeczenia w sprawie Boumediene przeciwko Bush, wiele procesów o uznanie zasady habeas corpus została wygrana przez więźniów w pierwszej instancji, to jednak większość z nich została uchylona przez Sąd Apelacyjny Dystryktu Kolumbii w Waszyngtonie⁴⁶, który w uzasadnieniu wyroków przyjął argumentację, że decyzja w sprawie uwolnienia i transferu więźniów nie leży w kompetencji sądów, lecz amerykańskiego rządu⁴⁷.

⁴⁵ Report Amnesty International, United States of America: The threat of a bad example: Undermining international standards as "war on terror" detentions continue, dostępny na stronie internetowej: <https://www.amnesty.org/download/Documents/104000/amr511142003en.pdf>.

⁴⁶ Ghaleb Nassar Al-Bihani skarżył się na bezprawność uwięzienia bez orzeczenia sądu oraz pogwałcenie zasad międzynarodowego prawa wojny. Sąd Apelacyjny w Waszyngtonie uznał zatrzymanie za legalne w świetle prawa amerykańskiego. Al-Bihani w swojej skardze podniósł dwa zarzuty: naruszenie zasady habeas corpus, zakazującej uwięzienia bez wyroku sądu i złamanie międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych. R. Tarnogórski, USA a prawo wojny (Al-Bihani v. Obama), Polski Instytut Spraw Międzynarodowych 2010, nr 4 (612), dostępny online na stronie internetowej: http://www.pism.pl/files/?id_plik=789.

⁴⁷ J. Hafetz, *Calling the Government to Account: Habeas Corpus after Boumediene*, Wayne Law Review 2011, Vol. 57, No. 1, s. 140-151.

Podsumowanie

11 stycznia 2002 r. USA sprowadziły pierwszych 20 więźniów do bazy Marynarki Wojennej USA w Zatoce Guantánamo na Kubie, co stanowiło początek długotrwałego przetrzymywania niespełna 800 osób zatrzymanych w Afganistanie i Pakistanie. Do końca 2017 r. USA przekazały 90% więźniów innym krajom, w tym ponad 500 osób podczas administracji Busha i 147 osób podczas administracji Obamy. Nie zmienia to faktu, że w Guantánamo nadal przetrzymywanych jest 40 więźniów. Po orzeczeniu Sądu Najwyższego USA, zgodnie z którym zatrzymani mają prawo do przesłuchania w celu zakwestionowania zgodności z prawem ich zatrzymania, rozprawy odbyły się tylko w niektórych przypadkach. W pięciu przypadkach sędziowie federalni utrzymali w mocy decyzje komisji wojskowych o zatrzymaniu, zaś w ponad 20 pozostałych przypadkach sędziowie orzekli bezprawne zatrzymanie i nakazali zwolnienie zatrzymanych.

W styczniu 2018 r. prezydent Donald Trump podpisał zarządzenie o otwarciu więzienia wojskowego w Zatoce Guantánamo. Zarządzenie opisuje operacje więzienne jako legalne, bezpieczne, humanitarne i prowadzone zgodnie z prawem USA oraz prawem międzynarodowym. W maju 2018 r. miało miejsce pierwsze za prezydentury Trumpa przeniesienie więźnia Guantánamo. Ahmed Mohammed al Darbi został wysłany do więzienia w Arabii Saudyjskiej, aby odsłużyć pozostałe trzynaście lat wyroku za udział w ataku bombowym. O ile jak dotąd do Guantánamo nie przybyli nowi więźniowie, to administracja Trumpa podążyła za ideologicznym naciskiem prezydenta i radykalnie spowolniła procedury związane z prawami obywatelskimi obecnych więźniów.

W Guantánamo do dziś więzione są osoby, które nigdy nie staną przed sądem. Osoby te co prawda mogłyby wyjść na wolność, ale nadal pozostają w niewoli, ponieważ nie zostały postawione w stan oskarżenia przez rząd amerykański.

Bibliografia

1. Aldrich G. H., *The Taliban, Al Qaeda and the Determination of Illegal Combatants*, *The American Journal of International Law* 2002, nr 96.
2. Azubuike L., *Status of Taliban and Al Qaeda Soldiers: Another Viewpoint*, *Connecticut Journal of International Law* 2003, nr 19.
3. Bradley Curtis A., *The Military Commissions Act, Habeas Corpus, and the Geneva Conventions*, *American Journal of International Law* 2007, nr 101.
4. Diller Paul A., *When Congress Passes an Intentionally Unconstitutional Law: The Military Commissions Act of 2006*, *Southern Methodist University Law Review* 2008, Vol. 61.
5. Edelson Ch., *Emergency Presidential Power: From the Drafting of the Constitution to the War on Terror*, Wisconsin 2013.
6. Elsea J., *Terrorism and the Law of War: Trying Terrorists as War Criminals Before Military Commissions*, Forest Grove 2005.
7. Fiss O., *A War Like No Other: The Constitution in a Time of Terror*, New York 2015.
8. Hafetz J., *Calling the Government to Account: Habeas Corpus after Boumediene*, *Wayne Law Review* 2011, Vol. 57, No. 1.
9. Konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny (IV konwencja genewska), z 12 sierpnia 1949 r. (Dz. U. z 1956 r. Nr 38, poz. 171).
10. Konwencja o traktowaniu jeńców wojennych (III konwencja genewska) z 12 sierpnia 1949 r. (Dz. U. z 1956 r. Nr 38, poz. 175, załącznik).
11. Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania z 10 grudnia 1984 r. (Dz. U. z 1989 r., nr 63 poz. 378).
12. Lansford T., Watson Robert P., Covarrubias J., *America's War on Terror*, Ashgate Publishing 2009.
13. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. (Dz. U. z 1977 r., nr 38, poz. 167).
14. Neely Jr. M. E., *The Fate of Liberty: Abraham Lincoln and Civil Liberties*, New York 1991.
15. Ni Aoláin F., Gross O. (red.), *Guantánamo and Beyond: Exceptional Courts and Military Commissions in Comparative Perspective*, Cambridge 2013.

16. Pati R., *Due Process on Internation Terrorism*, Boston 2009.
17. Tarnogórski R., *USA a prawo wojny* (Al-Bihani v. Obama), Polski Instytut Spraw Międzynarodowych 2010, nr 4 (612).
18. The Detainee Treatment Act of 2005; Pub. L. No. 109–148, 119 Stat. 2739 (2005).
19. The Domestic Security Enhancement Act of 2003 (S 1906 IS).
20. The Military Commissions Act of 2006; Public Law 109-366, 120 Stat. 2600.
21. The Military Commissions Act of 2009; Pub. L. 111-84, 123 Stat. 2190.
22. The President's Military Order of November 13, 2001, Detention, Treatment, and Trial of Certain Non-Citizens in the War Against Terrorism (66 F.R. 57833).
23. Uniform Code of Military Justice, 64 Stat. 109, 10 U.S.C. §§ 801–946.
24. Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001; Pub. L. 107-56.
25. Wyrok Sądu Najwyższego USA z 12 czerwca 2008 r. (Boumediene v. Bush); 553 U.S. 723 (2008).
26. Wyrok Sądu Najwyższego USA z 28 czerwca 2004 r. (Hamdi et al. v. Rumsfeld, Secretary of Defense, et al.); 542 U.S. 507 (2004).
27. Wyrok Sądu Najwyższego USA z 28 czerwca 2004 r. (Rasul v. Bush); 542 U.S. 466 (2004).
28. Wyrok Sądu Najwyższego USA z 29 lipca 2009 r. (Hamdan v. Rumsfeld); 548 U.S. 557, 635 (2006).
29. Zajadło J., *Po co prawnikom filozofia?*, Warszawa 2008.
30. http://epic.org/privacy/profiling/tia/may03_report.pdf.
31. http://www.defenselink.mil/news/combatant_tribunalsarchive.html.
32. <http://nytimes.com/2009/05/15/us/politics/15obama.text.html>.
33. <http://www.supremecourt.gov/opinions/03pdf/03-6696.pdf>.
34. http://mswia.gov.pl/ftp/OCK/dokumenty_Prawo_MPH/1949_12_VIII_III%20konwencja_genewska.pdf.
35. [http://ihl-databases.icrc.org/ihl-nat/a24d1cf3344e99934125673e00508142/b22319a0da00fa02c1257b8600397d29/\\$FILE/Detainee%20Treatment%20Act%20of%202005%20.pdf](http://ihl-databases.icrc.org/ihl-nat/a24d1cf3344e99934125673e00508142/b22319a0da00fa02c1257b8600397d29/$FILE/Detainee%20Treatment%20Act%20of%202005%20.pdf).
36. <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/GPO-CONAN-1992/pdf/GPO-CONAN-1992-6.pdf>.

37. <https://www.amnesty.org/download/Documents/104000/amr511142003en.pdf>.

Abstract

Dominika Zybala

The right to information as an important element of the right of defence in the context of military proceedings before military commissions in Guantánamo

The subject of this article is the analysis of the legal aspects of detaining people suspected of being involved in terrorist activities in the Guantánamo Bay detention camp on the territory of the U.S. Naval Base in the Guantánamo Bay. This issue will also be presented from the point of view regarding the guaranteed laws by the Geneva Conventions in respect of the Guantánamo detainees. The author considers the problem based on the provisions of legal acts, i.e. the President's Military Order of November 13, 2001, the Military Commissions Act of 2006 and the Military Commissions Act of 2009..

Key words: American law, national security, Guantánamo Bay